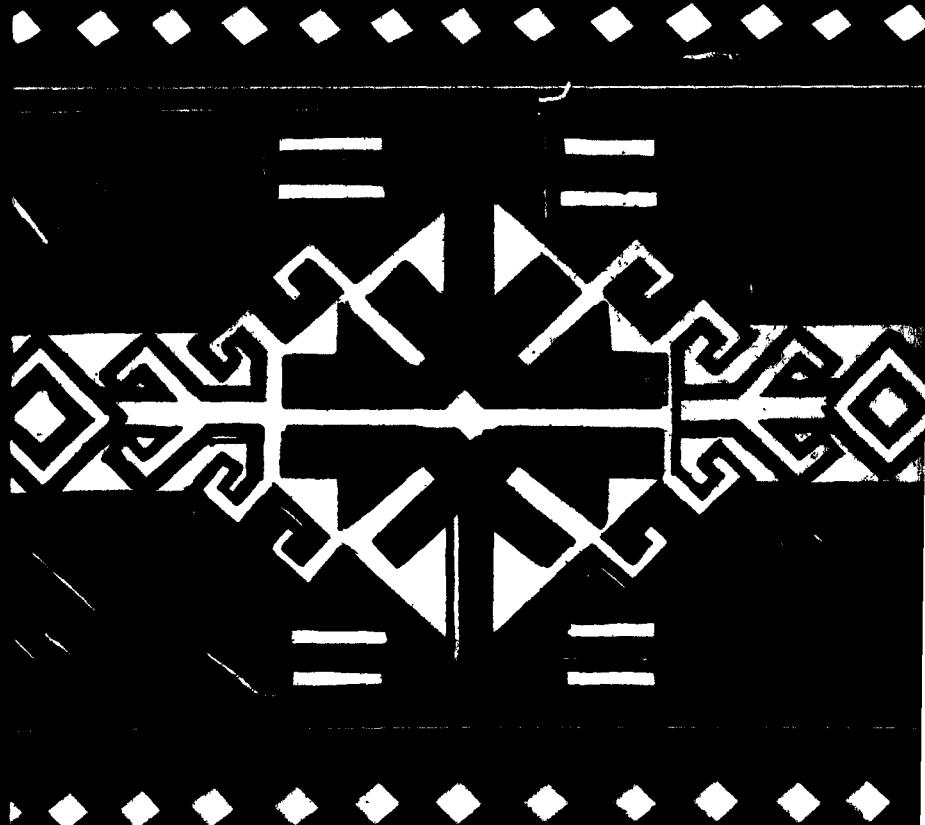

W. Goeynor

1

ТАҢЛАҮЛЫ
ШЫҒАРМАЛАРЫНЫң ЕКИ
ТОМЛЫҒЫ

1 ТОМ

қосықлар, поэмалар

НӘКІС
КАРАКАЛПАКСТАН

КК 2   Юсупов И.
**Ю 92   Таңлаұлы шығармаларының еки том-
лығы, I том: қосықлар, поэмалар. —
Нөкис, "Карақалпақстан", 1992—224 б.**

Карақалпақстан халық шайыры, Бердак атындағы әмбеттегілік сыйлықтың лауреаты Ибраһым Юсуповтың сайланды шығармаларының дәслекі томына сорғы жылдары жазылған жаңа қосықлары, әр күйлі жылдарда шыққан киғаптарынан қосықлар, сондай-ақ "Карақалпақ қақында сез", "Бұлбіл усыны" поэмалары орын алған. Шайырдың сизге усынып отырған жаңа қосықларында ұзакшылғы дағдарыслы заманиң тәшүүштери өзиншешіске ийз шайырдың пафос пенен бериледи.

**Ю 4702270202-022
М-357/04)92   26-92**

ISBN 5-8272-0863-5

© "Карақалпақстан" баспасы, 1992

ЖУРЕКЛЕРГЕ ЖОЛ ИЗЛЕП ...

Кеүдикли табыұды ойлап,
Бир сезди бир сезге байланп,
Кара тұнле кәлем шайнац,
Ақ қағазды қаралайман.
Эрманым соң тұрсам—жатсам:
Сез кусыч ушардан атсам,
Сизге аз-кем сез унатсам,
Басқа баһыт сорамайман.

Хәзир дүнья түм-тусынан тұрғып бузыңыт ағырған
қарренин уясына усады. Жақынлағанды шағады...
Адамлардың сиркеси суу көтермейди. Қайта курыў,
жақаша ойлаў ҳаимени сиясат ииричине айдал әке-
лип үцилтип қойыпты. Газетадан бас көтерилмейди,
телевизорга пидей үцилемиз, жумыс ислеуден де қол-
лар шырысып барагыргандай..

Бирақ, обалына не керек, сонда да адамлар қосық
окыўға ўакыт табады. "Косықтың дәүлети қайтты, оны
окыұды қойды" деген бол тиікарсыз гәп. Себеби қан-
дай қыйын ўақта да инсаният рұхын аз жақтан ўақ кеш-
кен емес. Сонықтан жақсы қосық жерде қалып атыра-
ған жоқ. Шайырды қынайтуын ең біслы мәселе—ені
әжайтып жазыўда.

"Карақалпакстан" баспасы бунаан он жыл бурын
мениң қосық ҳәм поэмаларымның еки томлырын шыгар-
ған еди. Енди сизлерге усынылып отырыған бол еки
томлық—тиікарынан соннан бергі жағында жазылған
шыгармалардан ибарат. Бұны айтып отырыпымның
бәйиси—қырық жыл кәлем таргқанда, басқаға алан
болмай, тек қосық пәнен тиргаслесип жасап киятыр-
ғанымда айтқым келеди. (Әмбіримде бир гүррия жаз-
дым, "Сейдан гаррының геүіші" деген. Бир қашшы
шысалар жазған бәлдім, олардың да көбиси қосық
пәнен жазылған шыгармалар).

Пайғамбар жасына шығыў мүмкін, лекин... бул пайғамбар болдың дегенді анатлатпайды. Сол дегендей, каша жыл қәлем тартқанын, неше том косық жазғаның шайырлық тәғдиринди шешпейди. Гұлмурат шайыр заманында әдеўир жазған да шығар, бирак ол "Қайраўда жалғыз газ" деген бир косығы менен-ақ классикаға кирип, жаңа әүледлар менен тил табысты,

Адамгершилік жәмійеттің рухый қәдир-кымбат ғәзийнесінде аты алтын сия менен жазылды қалған уллы шайырлар да көп, шайырлықтың жолы да көп, косыктың түри де көп. Халық тили ҳәм поэзияның сыры шексиз, бул сырлы булақлардан ишип қандым деп-деш бир шайыр да айтпаса керек. Шайыр өмиринше жазып, өмириңше оқып, үйренип барады. Шайыр көп машакаттар шегін жүрил өзине жол салып алады, өмири-иňшө сол өзи салған жолдан несиесин шепледи.

Пушкин менен Лермонтов, Байрон менен Гете поэзияның сүүретшиллиги, көп түрлилігі, образлалығы терен сырлы философиялық ойышылдығы жағынан миңдай поэзиямызға оғада көп нәрсе үйретti. Ал, Науайы, Ҳафиз, Мақтумқұлы, Абай, Токай болса, оларды әзбетте өзимиз деп есаптайдымыз. Сейтік, ҳәзирги замандың косық енери, жер жүзілік поэзия тәжирийбелеринин синтезине түүлгән өнер болып табылады.

Сонлықтан ҳәзирги заманда шайырлар косыкты түрли-саққа жүгиртпіп жазыў мүмкіншилігіне иие. Ҳәтте верлиivr („үйқассыз косық“) жолына жазатуғын қарақалпақ шайырлары шығып атыр. Бизин базы сыншылар менен шайырлар өзлеринің көкиреги қабыл еткен жолларды ғана мойынлап, өзине мас келмеген жолларды бийкарлаўға урынады. Бул дұрыс емес (әсиресе ҳәзирги плюрализм дәўиринде). Шайырлармыз арасында тек өз жолын ғана сыйлаудай шеклениң шишик бизде ушырасып турады. Олай етпей керек! Жолын өзиндіki, сол жолға косығынды жаза бер! Бирақ басқаларды "мениң жолым" кирмедин" деп айыплама. Барлық жолларды да ҳұрметлеў керек, өйткениң бәрінинде өз жолаушылары бар.

Жаңаша ойлаў ҳәзирги ўақта көркем әдебиятқа оны бақалаўға терең тәсир етип атырыпты. Косыктың сиясий мәнилік еткірлігі қылқауды. Онда тұрмысынан шының күштейип, косық ашысы сезли болып барады. Ал, бурыныракта жазылған шығармаларды баذا-

лай қатаң түрде қаралып, дәүир тәрезисине қайтадан тартылып атыр. Күни кешеге дейин "алxa, бул үлкен шайыр, даңқлы жазыўшы" деп, сыншылардың аўзынаң түспей жүргенлердин, китаплары алтынға қапланып шығып жүргенлердің көбиси қайта қурыў дәүириниң ырасгәйлик бийигинен қарағанда онша ондай емес, жазғанларның көбиси жана әүләллар ушын кем тәсир шығармалар екени мәлім болмақта. Бул жерде бас айып—әдебиятты турмыс шынығын көркем сүүреттіләүден гөре, сталинизм синдиригей идеологизациялау сиясаты нәзәринен бағалау бизди көп жолдан урып кетти. Бир үақыттар болды, қосыкта Сталин, партия, үатан, пакта деген сөздер араласпаса, оны қосық деп есапладамы. Адамгершилик, мұхаббат, тәбият күбылыштары ҳаққында шайыр қосық жазса, олардың идеясы нашар шығарма деп назырканып атты.

Әлбette шығарманың идеяллығын ҳеш ким бикарламайды, Деген менен әдебий шығармаларды ҳәдден тыс сиясатластырып, онын инсан жүргегине, ақыл-сана-сына образлы тәсир етиў жағын барынша әззидетип, мазасын қашырганбыз. Оның үстине бизниң көп ғана әдебият изертлеүшилеримиз, сыншыларымыз усы ыңғайға жығылып, оғай көркем әдебиятты да жығып берип отырды.

Мен өзимниң шайырлық жолымды ҳеш кимге де таңбайман. Бирак, ҳәзирги жәрияллық дәүириниң тили менен айтқанда, шайыр да ез "платформасын" жәриялауға ҳақылы. Шығыстың ҳәм Батыстың кол жеткен шайырлық ғәзинелерин бир кисидей излеп таўып оқыймыз, үйренениз, сүйсненемиз. Олардың жолларына да қәлем сынаулар болып турады. Бирак жемежемеге келгенде өзим қолым жеткен сүүретшилликті Бердак, Әжиниязлар өлмес шығармаларын дөреткен қәдимги "қосық" жолын жетилистириў ушын жумсауға ҳәрекег кыламан. Бул жолда әсиресе Мактымкулының жолын "Қосықтың академиясы" дәп қарайман, оған сыйынаман.

Каракалпакта "қосық", өзбекте "кушик", туркменде "гошкы" түрк хәм әзербайжанша "гошма", казакта "өлең", қырғызда "ыр" деп аталатуын бул лирик форма тууысқан түрки тиллердің оғада әжайып ортақ көркемлик табысы деүге болады. Бул халықлардың

журегине жол таўып барыўда "косык"—альтөннатив-
сиз лирик жанр дер едим.

Ал еди, "Батыс батыслыгын қылады, Шығыс шы-
ғыслыгына барады" деген де макал сөз бар (оны ин-
глиз жазыўшысы Джозеф Киплинг айткан болса керек.)
Бирақ бул макалды "Батыс пенен Шығыс ҳеш тил та-
быса алмайды" деген мәниде түсінбей керек. Бәлки
бул жерде усы еки дүньяның ҳәр қайсысындағы өзин-
шөлил кәсийет итибарға алыныўы лазым екени нәзерде
тутылған. Буны поэзиядан да көриүге болади. Мәселең,
өзлеримизге әдебиyr таныс славян тайыпалы тиллер-
дин поэтикасы менен түрки тиллердеги шайырлық ҳас-
лында екеўи ёки түрли өзгеше үлкен дүнья екени
даусыз. Соныктан қаша шеберлеп аўдарыўымыза
қарамастан, ашығын айтканда, еле Пушкин менен Лер-
монтовтың, Шевченко менен Купаланың косык ҳэм
поэмаларын түрки тиллес халықлардын көркем ойлау
санасына корғасындаі күйүн синдирил деп айтый-
кынын. Ең жаксы жолы—бул поэзия алыппарын өз-
тиллериnde—түп нұсқасынан оқып көбірек ләззет ала-
мыз, оларды катты сыйлаймыз. Ал еди Блок, Есенин,
Райнис, Тувимлерди түрки тиллөргө аўдарған менен
оларды күшли шайырлар сыпатында мойынлатып бер-
кет таба алмайсан, аўдарма жөнли шыкпайды. Өйткөн-
ни олар ҳаслында өз халықлары оқытуғын терең мил-
лий шайырлар. Сол сыйқы Мактыйкулы, Бердакларды
да славян яки батыс тиллөргө аўдарған менен, олардын
көз жәмиийетшилиги буларды өз шайырларындаі "да-
станып жатып" оқыды деп айта алмайман. Ал, Самед
Вургун, Рафур Гулам, Мырза Турсынзададай Құн-
шығыстың соңғы заманлардағы үлкен шайырлары да
қаша шебер аўдарса да мәселен, кең рус жәмиийет-
шилигинин көркем санасына терең синисе алмайды.
Өйткени, бул жерде шын мәнисинде "Батыс батыслы-
гына, Шығыс шығыслыгына барады" яғнай екеўи еки
турли урандағы көркем ойлау системасының жемисле-
ри. Олар бир-биринен үренийи, бирин-бири байтышы
сыласыўы мүмкін. Деген менен көркем сүүретлеу
ойлаудағы бул континентлик өзгешеликлерди нәзерде
ильмеў, оларды зорлап, „бәрін бир тилде сөйлеп, бир
гелки ойлац, „дегендеги унитарлық сияsat ендигиде
былай кетпейді. Соныктан шайыр косык жазғаңда
баслы максет етип өз халқына сезин, унатыўды нәзерде

тутпary лазым. Бул "баскалаrғa унау щәрт емес" дегенди анлатпайды. Баскалаrғa унау—өз халқына унау аркалы жол тауып бара береди. Кайсы дәүирдиң кандай уллы шайрын алсаң да, бәри де усы талапқа ҳәмел қылған яғни дүньялық бийикке өз миллий мәденияттына жараныу аркалы ғана көтерилген.

Косык—халыққа, заманғa хызмет қылышын, заманласларының кейіл-күйин, қайры-дәрғин, арзыу-әрманларын жырлау аркалы, адамгершилик сезимлерди улымлау, адамнын ишкі рұхый ҳалатын, тәбият гөzzаллығын сүүретлеу аркалы өз мәқсетине ериседи. Бул жағынан мен җәэирги косықлардың аўхалына бираз жағдайда ынжыламан. Өйткени, җәэир, жәмийеттеги сиясий кескинликлердің салдарынан, косыкка—поэзияға публицистика басып кирип алды. Яғни биз көп жағдайда сиясат минберинен сейленетуғын сөзлерди үйкаска түсірип, қосыққа айландырыуға көбірек үрдисленип кеттік. Буннан әлбetteт косык жәмийеттеги сиясий ҳәдийсөлөргө бийпәрүа қарауы тийис дел жуумак шығармау керек. Бул жерде косықтың көркемдик-образлылық нызамларының бузылыш тууралы гәп кетип атырыпты.

"Шеңгелге қонған бұлбидиң шымшық курлым сәни болмас" деп жырлайды Бердак. Бул әжайып образлы тымсал сез бенен шайыр не демекши болды? Халқын, сағалаяқта жасаушы, ұкуқсыз, езилген, үлкен дүnya менен катнасыұдан маҳрум етилген аз санлы ел болса, оннан шықкан үлкен талантларды да ҳеш ким еситпейди, мойынламайды, олар үлкен рұхый мәдениятлардың мәжлисмерине шақырылмайды демекши дур белким? Ал усындаи мәниде косық жаз десе, бизлер көбинасе оны баянлама тили менен "дәліден дуұры хабар" етип, образсыз, жадағай тил менен айтамыз да қоямыз. Эжинияздың "Бизге бир истанат тағы да кегти" деген бир қатар косығына совхоз директоры Бердібай Курбановтың бас шайқап терең мәни берип отырғанын көргеним бар...

Мениң бир үрдисли әдетим усындаи, жазыуышылықтан бийгәрез адамлардың косыққа мәни бериүине көбірек жүгінемен. "Мына бир қатарың ямаса косығың бизге унады" дегенді ондай адамлардан еситкен күни мен өзимді ишиммен оғада баһытлы шайыр деп сеземен, бул маған йош береди...

Оз заманласларының кеүлине жағыў, жүргегине жол табыў—шайын ең азаплы ҳәм ең әдиўли ис.

Халықтын жүргегиве барап соқпакты
Тапқаалар силтеүиш белгі қакпапты.
Машакатдар шегип, сол соқпакты мен
Тау, дүз коймай еле излеп журиппен ..

Косыкты кәйтип оқыйды? Кеүлине жаққан шайырының китабын “көзді жумып” сатып алады. Үйине барғаннаң кейин “телефизордың алдынан пышықты боятпай”, шай ишип, аўқатланып отырып “Время” көріп алады Газеталарды оқыйды. Эне сөйтис, ол енди сатып әкелген қосық китапты жатар алдында колға алады. Төртбес косыкты оқыйды (жол журип баратырганда қалтасына иликсе, самолеттө яки вокзалда отырып та тийикашып оқыўы мүмкін). Күндер өтип, топламды және колеа алады. Кеүлине жаққан сөзлөр, катарлар оның руұхына уялап, ой-сезимин қытықлаپ ядында калыўы итимал. Солай етип, ол бир қосық китапты көп ўакыт оқыўы мүмкін..

Мен сөйтис оқылатуғын шайырларға ҳәүесим келеди, өзим де солардай бахытлы шайырлардың сан-сапатына илигиүди әрман етемен... Дыққатыңыз, сабыр-тататыңыз ушын бәрекелла, дослар!

Ибраһым ЮСУПОВ:
июл, 1990-жыл

ДӘҮИР САМАЛЛАРЫ* китабынан

ТӨРТЛИКЛЕР

Заманым бар айға, жулдызға ушкан,
Атомның құдиретли сырларын ашқан.
Өз ақылы менен ашкан сол сырды
Кайтып жаба алмай, ақылдан сасқан.

* * *

—Ай! Сонша сәүлени қайдан алдың сен?
—Күннің биэгे түсіп шағылышыңынан.
—Куяш! Сонша нурды қайдан алдың сен?
—Адамның адамға мириим нұрынан.

* * *

Инсан кеүли деген сондай жаман зат,
Ол қырсықса, ақыл жиби шубалар:
Жулдызға жол таўып атқан адамзат,
Кеүілге жол таптай базда тубалар.

* * *

Дүнья биреўлерге—кинотеатр,
Билет алып кереди де кетеди.
Журт бузық дүньяны дүзетип атыр,
Биреўлер бузсам деп қыял етеди.

* * *

Журт ақыллы, бәрін билип отырған,
Әфандиши “сада” десип-ақ атыр.

Сейте тура, өзи минип отырған
Шақаны биразлар кесип-ақ атыр...

* * *

Дүнья аз ўағында бәрине жетер,
Инсап пакыр азға кәнәэт етер.
Дүнья болған сайын Нәпси деген ийт
Шыңжырын жулқылап, кутырып кетер-

* * *

Рұхый дүньясы болды 0ның „ноль“,
Ишиү, жеү ҳәм пайда қуўыў—талабы.
“Ети қалай екен бул күстүң? “деп ол
Бұлбил сайрап турған жаққа қарады...

* * *

Үш күшик сақладым сада гезимде,
Тарғыл көпек болды тұмсығы қасқа.
Үшеші де тисдел алды өзимди,
Енди серт айтқанман ийт сақламасқа...

ТИЛЕК

Мендеги ең үлкен тилем:
Не қызынлық көрсек те,
Жас баланың жетимсиреп,
Жылағанын көрсетпе.
Ол бала ким?
Қайсы жерден?
Перзенти қай ананың?
Өмир, биҙге көрсетпе сен
Жылағанын баланы.
Оз анасын, ез мәммесин
Жбеклап бала жыласа,
Адамзаттың ҳәммесинин
Бул ең аўыр гүлласы.
Сол-бир жетим қалған бала
Въетнамлы ма, негр ме,
Берер едим оған ғана
Жанымын бир өмирге.

Бирак мениң жаңымды өл
Не дәртиле ем етсін?
Анасының бир ҳәйлетип
Сүйгенине не жетсін!
Не жетсін сол нәрестениң
Күлип талпынғанына,
Елтсін оны гүреслерин
Келешектік таңыва.
Бәрине де төзөр жүрек,
Бирак не ис көрсек те,
Жас баланың жетимсірең,
Жылағаның көрсетпе!

* * *

Мендеги ең үлкен тилек:
Не аўыр дәрт көрсек те,
Хаял-қыздың зар ециреп,
Жылағаның көрсетпе.
Хаял-қызы кайсы жердің
Хәсирет шегіп жыласа,
Дүңьяда бар еркеклердің
Бул ең аўыр гұнасы.
Мен олардың көзиндеңи
Ғам-қайтысын ишерем,
Олар үшін өзімдеги
Бар шадлықтан кешерем.

* * *

Өмир, сеннең бир тилегім:
Не салғаның көрсек те,
Ер жигиттиң ер жүргегі
Жылағаның көрсетпе.
Ер жигитлер жылаар болса,
Тырек таяр дүньядан.
Үстінен тау кулар болса...
Жоқ, жыламас ер адам!

* * *

Өмир, сеннең бир тилегім:
Кәңаэтсиз ет мени:

Хеш тоймасың жаң-жүргөм
Хадал мийнет еткели.
Жасыл жағырақ сылдырына,
Ағысина булактын,
Таңры күслар сайраұнын,
Куршы канбай қулактын;
Жулдызларға таңыржанып,
Ой сүриуди коймайын.
Жүрт куұанса, мен күұанып,
Шадланыұдан тоймайын.
Хеш тоймайын: адамларға
Мен жақсылық етиүден.
Кеүиллерге йош бериүден,
Адам болып етиүден.
Әмир, сениң ашығынман,
Сениң сүйіп қанбайын.
Былтыр жазған косырынан
Быйыл қанаатлаңбайын...

* * *

Әмир сеннен илтимасым:
Жаслыымды алсан да,
Балалықтың пәк дүньясы
Бизде аз-кем қалсын-дә.
Ақша бүлттан ак тулаарға
Минип анып шабайын.
Пәстек сабап атқаң онда
Карт шешемди табайын.
Тербеллип ай қулагында,
Жулдыз терип алайын.
“Ертек айтцы, Гүлдирмама”
Деп қыңырлық “қылайын...
Күс жуғырлай, самал маган
Сыбырласа урабайын.”
Жас қамыстың жапырагын
Қайық жаеап ығайын.
Бала болып куұанайын,
Бала мышық ойнаса.
Бала болып кынналайын,
Жетим күшик тоңласа...

* * *

Арыў ҳаял қарсыында
Дизе бүгип басып ийген,
Рыцардай түскен смыга,
Өтинемен өмир сенинен:
Сен—күдиретли, сакый, еден,
Асырайғөр төрт бәледен:
Күнлемеўге үйрет мени,
Сакла жүрттың осегинен.
Марапаттың көпшігінен,
Мактаишаклық ешегинен..

АТ ЗӘЙГИСИ ЗЫҢДАР

Тарлан шабыс талұас етип таңларда,
Таң самалы ойнаң сулай жалларда,
Бесиктей тербелген алма көз атлар
Баарар еди гүүлеп гүзар жолларда.

Сүйсингенен бала жаным үзинин,
Жол бойында карап едим қызығып,
Алмаўты атлар шайнаң суўлықты,
Баарар қыл күйрығы тал-тал сүзил..

Жигитлер ат емес, алтын тақтында,
Бақырып Сейлесер нелер ҳаккында.
Сонда зыңлап сес береди зәнгилер,
Атлар атқа қапталласқан ўактында.

Зәнгилер қағысып атдар желеди,
Сап гүмистиң сыңырылысы келеди.
Жұз даўыслы оркестрдің ишинен,
Бул сеслерди тавыр едим еле де,

Естен кетпес еситсем де бурында,
Бир әжайып тес бар оның сырыйнда.
Хәр аўлад усындан зәнги қағысып,
Гүүлеп кетип баарар өмир жолында...

Хәр әўладтың өз дуркін, өз заманы,
Сүрип баарар дәўран атлы жорғаны.

Теңли-тусы менен ойнап-қулисип,
Кандай жақсы зәңгилесип барғаны!

Ел хызмети деген бир уллы гүзар,
Биреў шаңда қалса, биреўлер озар,
Лекин жұбын жазбас жолға бир шыкқан,
Топтымысyz шапкан ат туяқтан тозар.

Көргенлердің алып ақыл-еслерин,
Айдаң қапталласып, зәңгилеслерим!
Мениң бала гезде сүйсисигенимдей,
Баллар ядлат қалсын зәңги сезларин...

Май, 1980-жыл.

СЕН ДЕГЕНДЕ...

*(Сәйлаушылар менен ушымбасында оқыл-
ған қозың, 23-февраль 1977-жыл)*

Жулдыздардың ең жақтысын
Терип-терип алагойған.
Адамлардың ең жақсысы
Сол жақтыға барагойған.

Аскар таудай адамлыкты,
Ағын суудай ҳадаллыкты.
Уллыләкты, едепликти
Көкирегинде күяргойған.

Сен туўарсаң ақылды да,
Сулыұды да батырды да...
“Халық” деп сениң ағынды да
Ким қойса да дана қойған.,

Сен қуұансаң, кеүлім тасып,
Ай-жулдызды аралайман.
Сәл ыңжылсаң, мазам кашып,
Саў жаңымды жаралайман.

Баәдә өзім данадайман,
Базда исим шаладайман.
Сениң көрсем, өз атама
Еркелеген баладайман,

Сен йош берсөң, сөз табаман,
Бирди еки дең санамайман.
Сен буйырсан бассаламан,
Дүү-сыйыңа қарамайман.

Кеүлинді табыұды ойлап,
Бир сөзді бир сөзге байлап,
Кара түнде қәлем шайнап,
Ақ қағазды қаралайман.

Эрініым сол турсам-жатсам:
Сөз күсын ушардан атсам,
Саған аз-кем сөз унатсам,
Басқа баһыт сорамайман.

Эжинияз, Бердак, ётти,
Аббаз, Садық жырлап ётти,
Дәрья болың җағлап ётти,
Сол дәръяны жағалайман.

Намыс ушын ат кашырган,
Бийик әрмәнға асылған,
Мей де жүрт кусап тасынған
Бир жапакеш шымалайман.

Қосык—теңиз, болсам — балық,
Ис буйырса сиздей ҳалық,
Аяғымды колға алып,
Басым менен жумалайман.

ИЗЛЕНИЙ

Өмир изленийден турса итимал.
Изленемен, күндиз қолымда шырэк.
“Излесен табарсаң” деген де сөз бар,
Дұрыс-надурысын сынап көрмедин бирак.

Излеймен жол жүрип, китап актарып,
Жүрттүң сөзлерине кулақ саламан.
Самалдан сорайман шөлдерге барып,
Жұлдызларға қарап ойға таламан.

Излеймен күн бойы бир көмүк қазып,
Терим жаўырныма шыкканга дейин.
Излеймен түн бойы қосыклар жазып,
Танғы уйқы келип жықканга дейин.

Аның дүзге шықса излейди таўшан,
Тырна жалрыз қалса тыриасын излер.
Қыздар таң сәхәрде булақ басынаң,
Ақшам түсип қалған сырғасын излер.

Ҳасла тақатым жоқ, ҳасла төзбеймен.
Жоқ жойытқан жоқшыдай саламан сорак
Өмиirim бойы бир нәрсени излеймен,
Не нәрсе екенин бидмеймен бирак...

1979-жыл

ӨМИР ВЕКСЕЛЛЕРИ

Өмир ҳеш өтөлмес қарыздур бақсан,
Ана сути менен, аталық нарыз... .
Өмиirimде үш мәртә өзгерди әкша,
Бирак ҳеш төленип питпес бул қарыз.

Ислесем жумыслар болмайды ада,
Қалем тартыў менен таңларым атар,
Тес калтама кол жуўыртсам, сонда да —
Еле төленбекен векселлер жатар.

Кез қыйығын салсам, жазған бириnde:
“Кеше ләззет алып таң самалынан,
Шадландың бул ғәнийбетли журимге,
Сол ушын да вексель жибердик саган”

Мынадай дең жазған буннай бетені:
“Янында ма алған илхамың—йошың?
Өз елинде шайыр атын көгерил,
Базда жазған тәүир қосығың ушын.

Бираз дос өрттүрдің, мұхаббат таптың,
Бул ҳәм қарыз—төлемесең болмайды,
Суұна шомылып Қегейли жастың,
Бийлүл тыңлағансаң пошша торғайды.

Таттың ышкы отының татлы азабын,
Сырластың ақшамы жулдызлар менен,
Базда биреүлердің кеүлиниң бабын
Таба алмай. зейинине тайдин сен.

Базы ўакта жылай тұрган баланы,
Бастан сыйрап жубатнастан кеттиң сен,
Биреүлердің кеүлиндеги жараны
Көрип, аманлықта шүкир еттиң сен.

Ашық аспан, йошлы мийнеттің заўқы,
Саған сая берди қашшама тәрек,
Өмирде басылмас адамның маўқы,
Не алсан, ҳәммесин төлеүің керек...

Көздей уйқы, тынышынан күт урлап.
Бир пружина серпіп мазамды алар:
Жатсам-турсам шай қағаздай шытырлад,
Көз өнимде сол бир векселлөр туарар.

Жан тәсаддуқ сағап, ұимметли өмир!
Дәүлеттің бүннан ҳәм болсын зыядა,
“Инсапсыз” деп маған қылма сен жәбір
Бергениң ядымнан шықлас сирәда.

Өмирим бойы қарызынды таппага,
Тырысарман, тапқанымды төлермен.
Толық төлей алмай кеткен ўакта да,
Жүзлерине туура қарал өлермен.

февраль, 1980-жыл.

ЭРМАНЛАР-

Ирили-майдалы болар әрманлар,
Бәри әхмидетли, кеүилдин ңақшы.
Олар—өмириңдеги ертеңги тақлар,
Бәри ұақ ииетли,—сол жери жаксы.

Олар жулдыз болып шақырап сени,
Жүзөр көк жиіекте ақ желком болып.
Жумсақ тиігер жиідениң де тикени,
Оны күткениндө жасырынып турсы...

Жактыртар оларды үміт отлары,
Канатланар үлкен идеялардан.
Аұызылықсыз болар әрман атлары,
Жығып кетер беккем тутпасаң жалдан..

Гә ол өнер болар сен үйренбекен,
Илимде сен күткен сырлы шек болар.
Даңқ, мәртебе болар саған келмеген,
Сен тута алмаған ақ-бileк болар...

Ел хымети ушын ат жалын тарағ,
Шабарсаң әрманлар шақырган жаққа.
Емлеўхана әйнегинен сығалап,
Олар терек болып қалар бир ўакта...

Және жолға шыктын әрман ағымында,
Бири иске асса, он әрман таяр.
Пәк мәксет ғуллери арзыү бағында
Жаңадан ғумшалап, жапырак жаяр.

Әрман—өмир ышқы, ертеңги таңлар,
Ол—сарқылмас булақ, сол жері жақсы.
Бир әүлад ишинде көткен әрманлар
Бир әүлад исинде бинят болмакшы...

ноябрь 1960-ж.

ТАҚЫЯТАС ТАРНАҰЫ ЖАНЫНДА ОЙЛАНЫУ

Хеш курық тиймеген суү тулпар еди.
Айға шапшыр еди алып қашқанда.
Әйдарұаның минез-кулқы бар еди,
Албырасар едик гүүлеп тасқанда.

Услап темир тақым шабандоз адам,
Жүйенлеп, кыл шылбыр такты да кетти.
Канша туұласа да, қарман жалынан,
Кыя майданлыққа шаңты да кетти.

Қәне енди оның тулпар сияғы,
Эйдарха сүүретли айбаты қайда?
Күнлик жерди дүсирлеткен тұяғы,
Геруғлының даңқлы Фыйраты қайда?

Былтыр бәхәр пайты кепкенде дәрья,
Жаяўлап аржаққа бир өткеним бар.
Пиширилген асаў айғырға сонда,
Эмиүдәрья, сени мегеткеним бар.

Ойламадым бирак, ашлық ҳаккында,
Поскының ҳаккында ойламадым да.
Ултаныңдан кешип өткен ўактымда,
Бир ашы ҳәзил сөз турды ядымда!

“Өр беттен кей жана каналлар алыш,
Дәръяны курытты” десил атканда,
Палуанияз аға қуяқыланып,
“Хасла олай емес...” дептилер сонда.

“Мактаудан қай нәрсе кетпейди азып?
Эмиүди, маралат уйығы тепти.
“Асаў дәръя”, “Жәйхұн дәръя деп жазып,
Дәръяны шайырлар курытты...” депти.

Ал, енди бүгің ше?
Тауда муз өріп,
Каналлар қайтадан қақпақлап акты.
Жәйхұн дәръя және жилли көзленип,
Кең далага сыймай ойқаслаш шапты.

Басы тасқа тиidi жайынның бирак,
Тас тарнаў алдында тынды жаўызлық.
Темир коллар дизгин тартқанда орап,
Аттың аўзын жыртты бегон аўызлық.

Жигірма бес тисли тас тарақ пекен
Жаныўардың жал-куйрығын тарадым.
Жазғы таң самалың дилмаш тутып мен,
Дәръядан бир неше саўал сорадым:

— Айтшы, ағар булақ авам Эмиүим,
Бул сакыйлық саған қайдан дарыған?
— Тиришилик дүньясына аналық мийрим
Мудам сакыйлықты үйретер маган.

— Қайдан алдын сонша мийримлилікти?
— Мийрим-шәпәэлти алдым қуяштан.

Оның мүйрим нұры түскенде ҳэтте,
Тауларда мұа ерип, от шығар тастаи.

—Дәрья, қайдан алдың үллылықты сен?
—Кишипейилликтен, мийнеткешликтен.
—Кишипейилликти үйреңдің кимнен?
—Уллы Жер ананың пазыллетией.

—Айтшы, жақсылық ҳәм жаманлық бирге,
Сениң бир бойыца қалай сыйысқан?
—Дәрья да адамдай. Иисан пейилинде
Сыйысып жасайды рой бул еки душпан...

—Сен қайда барасаң соңша асығы?
—Шөл тәнирисиниң асқан арыў қызы бар..
Мен едим ол қыздың мәнги ашығы,
Оған мың жыл бойы көзим қызығар.

·Ол енді оянып узак үйқыдан,
Мени күтер, мени шақырып атыр.
Бәлким Каракумнан, бәлким Қаршыдан,
Билмедин кай, жерден маған үн, қатар.

Шөл қоймай ғүллентиپ, гүүлел тасайын,
Заман болсын кайыл, адамлар кайыл.
Сол сулыұды таұып шөлих басайын,
Бос сауаллар менен егдеме, шайыр!...

Май, 1979-жыл.

БҮГИНГИ КҮЙ

Ақша булт дәрьяның аргы жарына,
Тыңайған пададай суұға қойды бас.
Нурлы уұық шашып шаңарағына,
Отаў тигин атыр көшпели күаш.

Өтти сейтип, шексиз ұқыттан бир күн,
Жәнә жайырак текти гүзги шынарлар.
Жәнә куслар қайтты бир нешे дүркін,
Картлардан жас кемип, есейди баллар.

Әмириминиң бир інәрше жаңы бөлеги,
Саған құллығым бар, мириүбетли күн!

Еңбегим, ләззетим, ышкым; тиңдегим,
Тәшиүишлерим кетти бойында сениң.

Ақылға уграс келмес сениң гәрдишиң,
Әлұаббиз, ие деген даңасаң өзиң!
Атқарылды десек бүгінги исин,
Ертеңге аўысыл қаласаң өзиң.

Бүгін шала қалған дүньяның мұлкиң.
Ертең түплеймәй деп жасайды инсан.
Өтер сейтіп мудам өмірден бир күн,
Бир адым атланар келешек тамай.

Нұрынан ашылды гүл-ғумша, ғерек,
Самал болып естін, суў бол ҳарладың.
Пал ҳәрреси болып тывбай гүйилдеп,
Гүздің соңғы түлінен пал жыйнадың.

Раҳмет, сен сергек таң бердиң маған,
Күслар жуғырлысын, жапырақ сылдырын.
Шық кеппестен турың ырысқы барынан,
Шүкир етип үздім мийұаның бириң.

Ұзип алдындағы балаға бердім,
Оның қуёнғаны—қуёнаныш маған.
Сонда сениң сақый нұрынды көрдім,
Бала колындағы қызыл алмадаң.

Майысқан шақаға ағаш тиредім;
Бақырдым жаң күсап бир каны қызба:
„Жер-суұмы, құяшым, әзат еңбегим,
Данқ сизин құдиретли аўқамыңызға!”

Хәм кеттім жұмыска жүріл жалма-жан.,
Бойды кернең талуас, жигерим-кушим,
Күним, сени мол жемисли алмадай,
Инсаный мазмұнға толтырмақ ушын.

Май 1979-жыл:

СЕН МӘРДАНА ХАЛЫҚСАҢ

Табысларын тас булактай ийдирген,
Ақыл-зейнін ҳәммелерден алықсан.

Мәртлик исин дүйнүң жүрткә сүйдирген,
Пахтаң җалық, сен мәрдана ҳалықсан.

Хеш кимде жоқ сениң миңнеткешлигиң,
Пилдей парасатың, зәбердеслигигүй
Балғадан қаймықпас палюан төслигим,
Абырайға тырықсан дана ҳалықсан.

Үатан ийгилеги маңсетиң бирдей,
Кеүлиңнин аўмағы кең сарай төрдей,
Берген ўәден тасқа басылған мәрдей,
Айткан сөзи бир дүрдана ҳалықсан.

Пахта державасы Өзбекстаным,
Пахта безер тәжик, түркмен босстанын.
Қыргыз, қазак, әзер—көп түүшканын,
Бир бириң сен тәрүана ҳалықсан.

Қарақалпакта сыннан еткен ғайратың,
Ташауыздан гүрлеп шалкан Ғыйратың.
Хорезмди тутқан уллы саұлатың,
Гөззал Ташкент ҳәм Фергана ҳалықсан.

Хинжи дәни десе арзыр салыңты,
Жайлау толы һуриү-суриү малыңды,
Тири алтынға толы төңиз—көлиңди,
Елге ырыс казаны еткен ҳалықсан.

Бағ ҳәм палыздарың шийрин миңүалы,
Жайлар салдың дәрәзасы хийүалы.
Гүллентип Елликтей есқи саҳраны,
Ийип турған бир әрүана ҳалықсан.

Қасымқер тәбият тонын терис кийип,
Жездесиңдеги ойнар жаныңа тийип.
Сонда ҳәм жыл сайын қырманың бийис,
Ғайрат сынасқанда дара ҳалықсан.

Қысы менен тоңда суў алып жүрсөн,
Туўдырардай билек сыйбанып жүрсөн,
Хантенгедей болса қуўанып жүрсөн,
Пахта перзент болса, ана ҳалықсан.

Тийнеклеп, ханалап, бункерлеп жыйнап,
Тоғыз ай толғатып, жаныңды қыйнап,
Гүзде қалаларды аўылға айдап,
Мудам хызметинде койған халықсан.

Мийнет майданының палұаны да сен,
Ақ алтын елиниң султана да сен.
Шайырлардың йошы, илхамы да сен,
Көкиреги толы нама халықсан.

Хәр түп пахтаң усар меҳригияға,
Пахтасы мол елдин ырысы зыядада,
Жыл сайын данкыңды жайып дүньяға,
Жулдызы бәленттен туған халықсан.

Ноябрь 1973-ж. ж.

ПОЕЗД ЕМЕС, ЕЛДИН ДӘҮЛЕТИ КЕЛДИ

(Шымбайға биринши поезд баррандагы митингте оқылған баяз—қосық, 22-февраль, 1980-жыл.)

Бул заман жол салып жулдызға-айға,
Не ислеймен десе түрбети келди.
Поезд кышқырығы жаңалап Шымбайда,
Бүгін уллы тойдың сәүбети келди.

Шайда бұлбіл-коңыл таза гүллөрге,
Хош қылымы шийрин зыбан тиллерде
Қазы Мәйлік баяз еткен елларде
Бизге ҳәм мине сөз нәүбети келди.

Арқаның ардақлы Шымбай жайлары,
Көзге ысық Кегейлинин бойлары,
Кутлы болсын поезд келген тойлары,
Поезд емес, елдин дәүлети келди.

Талай шежирелерде оқып сезинди,
Тарийх дәрбентинде көрдім өзинди,
Ыңқылаб самалы желпип жүзиңди,
Таза түрмислардың саұлаты келди.

Тарийхынды толғар едим бул ўакта
Поезд бизди күтил турмас биракта...

„Даешь, Караөзек!“ аржагы Тахта,
Жүрип кететуғын мәүлети келди.

Канша көп тибесең пакта, салынды,
Бул жол соңша ғурғынлатар халынды.
Бул нағыз айдан жол, наны қалынды,
Ишсөң суў орнына шербети келди.

Шайырлар дүр шашып шийрин тиллерден,
Заман сүйинши сорап бизин елларден,
Амангұл, Бағдагұл, Райғулларден
Жолашардың қәде-қәүмети келди.

Тәрийпин айтайын бул келген заттың,
Тепловозда күши алты мың аттың,
Абаданлық пенен мәденияттың,
Ағар булақ ырыс дәүлети келди.

Саррас рельслери солдат қайыстай,
Ушқан кустан, ескен желден қалыспай,
Таў тибесең, тартып кетер қайыспай,
Уллы техниканың құдирети келди.

Шымбайда шай ишип шықсан есиктең,
Поезд минип тербелесең бесикте.
Тек болғаны минер ўақта кешикпен,
Гудок шалса, жүрер мұддети келди.

Арба емес, бул асықпай барапта,
Такси емес саудаласып турапта.
Заманының суў тулпары бул арба,
Сақый дәүранлардың химмети келди.

Үңыт болар не қыйынлық көргениң,
Шифер излеп, тахтай сорап жүргениң
Тақыятастан қөмір тасып бүлгениң,
Бәри умыт болар әүметі келди.

Кетсөң бир күнеде төрт адам болып,
Мәскеүге баарсайдың еки таң қонып,
Поезд емес, айтсам атағын толық:
Заманың көшпели жәннети келди.

Ташкент ҳәм Нөкистин таяр жайлары;
Сибирьдің көк сүзгөн қарағайлары,
Әлжир апельсини, җинди чайлары,
Станцияңа түсер нәүбети келди.

Раҳмет әдиллик, даналықларға,
Турмыс қандай толы жаңалықларға!
Бизлер ылақ баккан далаңлықларға
Жаңа дәўранлардың келбети келди.

Мың алғыс бул жолды салып келгенге,
Тулпарды ноқталап алышп келгенге,
Заман қәдириң билиш, дәўран сүргенге,
Шадлы турмыслардың зиянети келди.

Кеүил шағлап ушқан кустай талпынар,
Уллы елдин тууысқанлық салтына.
Азамат мийнеткеш Шымбай халқына
Заманымның уллы ҳұрмети келди!

КЕҮЛИЦНИҢ КӨШПЕЛИ КҮНИ БОЛАРМАН

(Газашақ—Тәртіқұл карьер темир жолын салыға:
арналған Түйемойындагы маңында оқылды. Сентябрь 1580-ж).

Темир жол дийдилер мениң атымды,
Мол дәүлет, баҳыттың жолы боларман.
Дүңья билер мениң хаслы-затымды,
Абаданлық пенен толы боларман.

Рельсимиң тартсаң қыя шөллөрге,
Жазиранды жайнатарман гүллөрge,
Ырыс-несийбे тасып елден еллөрғө,
Турмыстың таўсылмас кәни боларман.

Барған жерим абат, заўқы-сапалық,
Маган жүклөр болсаң таўды қопарып,
Хәп заматта түсирермен апарып,
Заманымың шаршамас пили боларман.

Саррас туурылыкты сүйер жолларым,
Мен барсам узайып қалар қолларың.

Буннан бетер ғурғынласып ҳалларын.
Айдын жолларыңың шири боларман.

Газашақтан тартсаң мени қай күнде,
Дұлдил емес, мен атларман Жәйінди,
Үактын хошлап, шад етермен халқыңды,
Кеүлиңнің көшпели күни боларман.

Аты Түйемойын, тәрийли дәстан,
Аўызлыры бетон, ноктасы тастан.
Поездлар еткенде мыңк етпес ҳаслан,
Устасының шарап-шәни боларман.

Хорезм, қаралпақ, түркмен-ғардашым,
Бир айдаскан көп заманың арбасын.
Поезд миңип қайсы елге бармасын,
Барлық жерде дослық кәни боларман.

Дәръяны атласам, шөллөр ғүл болар,
Төртқұл деген бир әжайып ел болар,
Жер жәннети қайда десен, сол болар,
Мен оның және ҳәм сәни боларман.

Гудок шалғанымда еллар куұанаар,
Мен барсам, ел конып, шөллөр жанаараар,
Кашымды тезирек үйиң ағалар!
Пәраўан турмыстың гүли боларман.

АҰЫЛ, АҰЫЛ!

*Шайырлар пүмбада туұмылып,
қалада өлеңді.
(рус мақалы,)*

Үлкен шәхәр аркасында,
Қалың терек арасында
Елеспесіз бир аұыл бар,
Көгейлинин жағасында.
„Туған жерим“ деген сөздің,
Мәни берип пайқасына,
Кояр едим жулдыз етип
Аспандагы ай қасына...

Анам туўын, ҳәйиў айтып,
Сөйлеп журип тил үйреткен.
Үмәтарман оны қәйтип,
Ес билдирип, адам еткен!
Кулдыраған сокпакларын,
Сылдыраған салмаларын,
Тил дүзеткен такмакларын,
Шүллик пенен аңғалагын...
Бала гезде нан батырып,
Сары майдың тортасына,
Ылақ-козы бағып журип
Аяқтағы арқашына,
Малы менеи, шәби менен,
Үйкелесип бир өскенимен.
Ийтлеринин көби менен
Ийт тилинде сөйлескенмен.
Кеўлим сонда қалған уғып,
Керексизин, керегин де.
Ойлағаниман, бар жақсылық
Усы жерде дөрөген деп...

* * *

Көп аўыллар қубламызда
Гөzzал және ғурғын келер.
Қалалардан қашып барып,
Ол жерлерде турғын көлөр.
Бизиң аўыл бул дизимге,
Кирмесе де, кеўли бийик.
Бундай аўым жер жүзинде,
Мен ойлайман жоқ па дийнип.
Канәэтшил халқы сондай,
Не ислесе ҳәли келер,
Кыз-келини туўған айдай,
Жигитлери дәли келер.
Шөлкерден жай салып алса,
Бир „Жигули“ алыш алса,
Кәтерели қалалыға
Кудамдалы болып алса;
Бағ-хәреми болмаса да,
Үй касында корасы көп.
Дийханшылық қылмаса да,
Егис жерге таласы көп.

Шеңгел кора ұыспалатып,
Буға баялап, мал сактайды.
Арырын семиртіп сатып,
Базар күні шалжақлады,
Өни түүе, түсиіде де
Қалаға бир барып қайтар.
Гешир-пияз екпесе де,
Қаўын-кәмек алып қайтар...

* * *

Тоқшылықтың салдарынан
Дәстүрі көп ойлап тапкан,
Кыз узатса аўылынаи,
Түскен жерин жаўдай шапкан.
Той берсе де, кой берсе де,
Өз пайдасын питиреди.
„Ким неше сом әкелди“ деп,
„Кек дәлтерден“ өтиреди.
Оннан кейин қонақлардың,
Басын қоспай бөлип-бөлип,
Үйлерине қоңылардың
Киргизеди ертіп келип.
Көрпешени ийзеп жатып,
Аўқатын күтесең өөніца.
Аш жүрекке яқтанғатып,
Басың мыңғырдай болғанша;
Таң алдында қайтар ўакта
„Баксыға шық“ деп көледи.
„Шықпасаң да, баксы пұлың
Бер“ деп, көзи жеп келеди.
Дуўтарының кулағына,
Пул қыстырсан, йошар баксы.
(Бундай баксылардан мына,
Масқарарапаз маймыл жаксы.)
Ал ҳаяллар сумка былғар,
Дастурхандар аўмасады,
„Штамповка салыпты“ деп,
Абысынлар даўласады..

Конақты бир жерге жыйнаш,
Оргадан тамада сайлан,
Косық тыңлап, тост айттысып,

Отырсаң дә ҳәмме шағлап!
Күйеў қайда, келин қайда?
Бирге отырып тиңек айтсак.
Барған киси құсан тойға,
Ләззет алып үйге қайтсак...

„Биз жок-жуқа заманда да
Бул бәлени қөрмегенбиз.
Аш-әптада болғанда да,
Байыў ушын той бермегенбиз.
Хүрмет пенен бетин ашып,
Келиншекті сыйлаганбыз.
Халық жыйналып кеўли ғасып,
Бақсы, жырау тыңлагавбыз.
Орыс, өзбек ҳәм басқа да
Көп билимли халықлар бар.
Жаңа дәүирде ҳасла да
Бүтип той бермейди олар.
Бизин аўыл неге онша,
Бундай шадлы, кең заманда,
Дәстүрлерди бузып бунша,
Қысым қылып атыр жанға?
Бул ие көргенсизлилік, тоба
Хәр мурнында батпан самал...“
Деп баяғы ата-баба
Аўнап түсип жатқан шығар...

* * *

Аўыл, аўыл! Бәри бир сен
Жакысаң жан жүргеміе:
Сүймегенде сени әбден,
Бундай сөзлер келеди ме!
Сени деген ўакларымда,
Сағынышың молайтады.
Билимсизлеў жақларынды
Мен айтпасам, ким айтады?

Ай-хай, онда ер азамат
Жигитлер бар еди сондай.
Илгир зейин, кеўли абад,
Бектурсың ҳәм Үрзымбайдай...
Ол жерде көп жораларым,

Асық атып, ләңки тепкен.
Кыл өтпестей аралары.
Ылайымыз—бір кәндектен.
„Нарком“ деймиз, „паррық“ деймиз,
Нураддийин, Кәримий де.
Нұрым емес, „мурын“ деймиз,
Лақабы бар бәриниң де.
Көріскенде жыл кусындаі
Үйкелесіп қалысамыз.
Бир үйірдің жылкысындаі
Кисней-киснеп табысамыз.

Оннаң кейин бир баса-бас
Отырыспа басланады.
Кім зейинли, кім осамас,
Бәри ашып тасланады.
Шагал мәслик қызып бети,
Жыққын кусап урып кетер.
Басқының көп байтөбети
Бир байғұска миңніп кетер,
Сөз ийнесин сабакласа,
Камырдан кыл суұырғандай.
Кім басқыға шыдамаса,
Шыға кашып жуұырғандай.
Жыларынды, күлеринди
Я билмесен не деринди.
Азлы-көпли абырайдан
Үзгендесең гүдеринди.
Дана болар наданың да,
Карсылығың куры кетер.
Олақ деген адамың да,
Солақ пенен урып өтер.
Отырғызып жүресинен,
Туудырғандай өнесинен..
Сакла, кудай! Карапалпактың
Басқы деген бәлесинен!
Гәптиң бундай астарлысын,
Мәдделисин, дастарлысын;
Хәзил сөздик көп қырлысын,
Гүләңгирдей тәлкирлисін;
Ийик жонса ғәррекшидей,
Дүрбезе бол шыратуғын,
Шыбын тұтқан өржекшидей,

Күмүрысқага талатыұны;
Тилдиң сонша теренлигін,
Сөз цехының шеберлигін;
Толқын болып жүгиретін—
Күлкінің бул құдиретін—
Жоқ шығар деп ойлайман мен
Бул аўылдан басқа жерде:
Күлки жұрты—Габрово,
Аты шықкан Ақшәхәрде...

„Ертең түсте бизиң үйде
„Боламыз“ деп бири шығар.
Екиншиси „нәубет бизде“
Деп дауысы ири шығар.
Бир дефицит таўардай-ақ
Саған гезек тұрар бари.
Басын жойтқан байғус конак,
Хәммесине болар дәри.
Азанғы шай ҳалқасына,
Қаймақ қойып пал қасына,
Конак келсе күйәнғанна.
Жатып ишер шалқасына.
Құни-тұни қонақ күтер,
Дизде динке қалмағанша;
Бесжапқа бир сұнгип алып,
Басты дүзеп алмағанша...

* * *

Кайтар ўакта үлкен жолдан»
Аўылымы бир қарайман.
Келешегин болжап алдан,
Қыял бағың аралайман:
„Сонда қыял бостанымда
Сулыұ жайлар қатар-қатар,
Бағ-хәремли қыябанды
Гөззад аўыл гүллел жатар.
Комплекс өндірисли,
„Бизде уллы күш“ деп турған
Машиналар түрли-түсли,
Кнопкаға ислеп турған.
Жери тәғис кең тахталық,
Егинлері болық сондай.

Жана мектеп, клуб салып,
Заманагей болған кандай!
Иске асады буның бәри,
Хәзир заман соған көшти.
„Гигант“ совхоз таналары
„Дүрүс“ десип мәцирести...

Декабрь, 1982-ж.

УСЫ ЖУРТҚА ҲАЙРАНМАН..

Уұлы ҳәрреден пал алып,
Пал аштып, байрамлар...
Жүрген жери данаңық
Усы журтқа ҳайранман.

Ислеген исин қарап тур,
Сөзге шешен оратор.
Бәрин билип баратыр,
Усы журтқа ҳайранман.

Қыз алысып кайлардан,
Дос таўып узак жайлардан,
Ойда жокты ойланған,
Ақылна ҳайранман.

Бес бийдайдан—бир шөрек,
Бир шигиттен—жұз ғөрек,
Шыбық шанышса—байтерек,
Билимине ҳайранман.

Тұқымнан каўын торлатар,
Шөлге бостан орнатар.
Той берип, ылақ ойнатар,
Бақсы алдырып кайлардан.

Үйин төсөй паластан,
„Конақ бер“ деп таласкан.
Гә урысып, жарасқан
Минезине ҳайранман.

Ол қуұса, дүнья кашып жур,
Тийнеклеп жыйнап тасып жур.
Бир ўакта буркып, шашып жур,
Тауып алғандай майданиан.

Зейнійи илгір кырғыйдан,
Ерлесең күндей нур қуїған.
Кәпелимде қылтыйған
Баз бирине ҳайранман.

Туўрылықта тән берген,
Намыс ушын жан бергей.
Олпы-солпы кек келген
Саўлатына ҳайранман.

Жаманлық етпес өмирде,
Жақсы сөзге семирген,
Кыбынлықты жемирген,
Файратына ҳайранман.

Усындај журтты сүймеген,
Уллылығын көрмеген,
Билгишисинип сөйлеген,
Наданларға ҳайранман.

КЕЛДИМ

(Хұрметли устаз шайыр Суләйман Рустемге қарата айтылған қазылнана
косымк, Әзербайжанды Өзбекстанда әдебиятты менен искусствоны күндерінің әдебий ашылында оқылған.

6-июнь 1979-ж. Баку.)

Арзым есит мениң Суләйман аға,
Бир яр саудасына түстим де келдим.
Сизиң пампыр.—бизин пахтамыз киби.
Аппак бұлығлардың үстинде келдим.

Арал теңізімен, Жәйхүн гүлінен,
Бағы-бостан Хорезмнин жерінен,-
Шан-шәүкетли карақалпақ елинен,
Кардақшылық сәлемин алдың да келдим,

Алтын Ферганадан, Әндижанымнан,
Гүркиреген Ташкент бостанларынан,

Хаўалы Самарқанд сәйкалларынан
Тарлан кеўлим кус болуштым да келдим.

Шанлы Өзбекстан—шадлық дүньясы,
Көгинде барқ урган баҳыт күяшы,
Шайыр Зульфияның гөзсал музасы
Бизге җәмдам болып, йоштым да келдим.

Айтың ол пәрийгө, бир бери бақсын,
Аслы Кәрам киби отларга жаксын.
Соныра мәйли бизди Кейкөлге атсын,
Дийдар көрмекликтің кастында келдим.

Бұйырсын, чок гөзсал ғошма питермен,
Хазардан қырық мәрте жүзип өтермен,
Аршын-малиы болып излеп кетермен,
Айтың, малдан, бастан кештим де келдим.

Калпағым қарадур, кеўилим ақдур,
Жүргегимиз жакын, ара узакдур,
Хәргиз өзгелерде қыялым жоқдур,
Ышқы шарабынан иштим де келдим.

Эзиз-мұбәрәкдур бул топырак маған,
Из түскен Үағыйфтың аяқларынан.
Вургунның тырна көз булақларынан
Әксі-жамалыны көрмеге келдим.

Көрдим ол гөззалды Муған шөлинде,
Ленкоранның тер ашылған гүливде,
Араз дәръясының аккан селинде
Сеслерин яд етип турмаға келдим.

Гүз паслында көріп аның жүзини,
Шарап болып акты Шемақ жүзими.
Жипекке зер тиккен Шеки қызының
Тәрийпине дәстан жазбаға келдим.

Ол қыз патшасынан кең далалардың,
Шелегидур бийик қарлы таўлардың.
Батыра нефтьшилер, памығшыларлың
Алтын колларынан сүймеге келдим.

Кардашлық сезими жүректе, канды,
Раҳмет, мийнеткеш азат иисанга.
Эшк олсун советлик Эзербайжанға
Мудам хызыметинде турмага келдим.

Тусиниклер: памыр—пахта (биздеги „жамық“ деген сөзге жәнапес), сәйқал—салтанат, Аслы Қарым—эзербайжанлардың ашықлық қыссасының қаҳарманы, Кейкөл—Көккөл, чоқ гөззәл ғошма-кутә сулый қогық Тер ашилган—таза ашылған, Ҳазар—Каспий теңазы. Эшк олсун—даңқ болсын. И. Ю.

БУЛАҚ

Сырбай Мәұленовке

Үстинен булт кәшип атыр,
Жолаушылар ишип атыр;
Ақ бөкенлер ыссыласа,
Ақшам келип түсип атыр.

Күслар қонып, ушып атыр,
Қызғалдақлар өспип атыр.
Ақ селеудің айдарынан
Жел сыйпалап есип атыр.

Кимлер ишип төгил атыр,
Кимлер мактап, сөгип атыр.
Жағасында жалғыз жартас
Нар буўрадай шөгип атыр.

Шаршап келген биреў сонда
Ат суўғарып, шөлиң басты.
„Қайдан келген булақ бууда?“
Деп тепкилең турды тасты.

„Әй, сен биреў, жолыңды бил,
Тебивгеше таста түрүп!

Кезин излеп булактың бул,
Не қыласаң баң катырып!...“

Семей, 1977-жыл.

СОВЕТ БАШКУРТСТАНЫНА

(*Қарақалпақстан әдебияты менен искустствогының Башкортстандағы күндериниң Үфада 1977-жылы шуңынде ашылған салтанатында оқылған қосық*)

Бахытлы елсөң башқурт дияры,
Жаралғансаң нұрынан танын.
Россияның жақты жүлдіздары
Арасында көріп куўандым.

Мен сүйемен шын жүргегимнен
Жаслық Әмир, жаңа дүньянды,
Уллы Ленин өз колы менен
Дүзгөн даңқлы автономиянды.

Мен сүйемен, гөzzал Башкортстан,
Жеринин тау, төгай, жылғасын.
Ақ Едилден ат секиртип турған
Салауаттың шойын тулғасын.

Дослық, бахыт, шадлық бостаны,
Башкортстан—алсуў таң ели,
Карақалпақша ынтығып жаным,
Башкорт болып сүйемен сени.

Халқың күмар-юшлы мийнетке,
Бийик мәксетлерди гезлеген.
Палыциды жеген аюлар да ҳэтте
Бал күртінин шаққанын сезбеген.

Мен де сондай излеп сез палын,
Бийик липаларга минеин.
Палдай шиғирин сез тапсам, бәрин,—
Туұысқаным, саған берейин.

Мейди мени башқурт сулыўлары
Мудаббаттың отына жандырсын.

Жандырсын да, Мустай Кәримниң—
Жыр шәшмеси менен жандырсын!

Ноябрь 1976—жыл.

*Аңлатмыү; алеуү—сұмыү.
бал құрты—пая ҳәрреси.
(башқұртша) И. Ю.*

САҮ БОЛ, СОВЕТ ТАГАРСТАНЫ

*(Татар әдебияты ҳәм искуствоның
Карақалпақстандағы күндериниң ашы-
лыү салтанатында оқылған ұасық).*

Кандай жақсы—„ниндәй Қабат“ болған,
Бизди излеп, тамыр қуғаның!
Ат сабылтып келдиң алыс жолдан,
Раҳмет саған, туғаным!

Кел, муртымды үйкеп муртларына,
Бауырыма басып сүлейин.
Кеп болғанбыз сениң журтларында,
Хүрметине бир бас ийейин.

Сайран етип Казан артларында,
Шүрәлениң төғайларында,
Сабантойда шәбәтә ышкында,
Тырмасқанбыз бағаналарға.

Ҳәм сүқланып Кама бойындағы
Индустрия жулдыздарына,
Ойлағанман, құдирет бар болса,
Усы шығар деп өзи үрә.

Раҳмет саған, сениң жүзлериңнен
Көрдик нұрын халық жүргегиниң.
Әтир сууы аңқыр кийимиңнен
Кек шебинин, жер желегиниң.

Үргалыұын болық буудайлардың,
Кайнаұларын даңқлы Казаниң,
Карағайлы қалың тогайлардың,
Хош ийисин, сылдырауларын,

Әнкейлердиң аналық миіримин,
Сәйдаш сазын, Токай жырларын;
Кеүиллерди мәфтүн ететуғын
Едил бойының сандуғашларын
Алып келдиң бизиң елинизге.
Ышқыңызда жаныўымыз үшын,
Бир өмірге кеүил төремизде
Шешек атып қалыўыңыз үшын!

Ел кдүили шадлықта толсын,
Едил бойларының бостаны,
Жүлдөзың бәрәхә жокары болсын,
Сау бол. совет Татарстани!

1980-ж

Ескертиұлар: Нандай әйбет қандай жақсы; шәбәтә —жыке қабығынан тоқылаған башмақ геүиш. Сабактойда бийик бөреке—баганга өрмелеп ким оны алса, сол байрақ алады. Жер жағелеги—жабайы, құлпынай, әнкей—ана. Сәйдаш—атакұлы Композитор. Сандуғаш—булбул. (И. Ю.)

ТАТАРСТАН ЖОЛЛАРЫНДА

(*Рариф Ахуновқа*)

— Айтшы, көп жасағай тайнапыр емен,
Бунша мықлы, саұлаттысаң не деген?
— Қатты даүыллар көп шайқаған мени
(Батырдың гүресте бекисер белі).

— Айтшы, сен, ҳаўалы нарат-қарағай,
Не деген бийик ҳәм дүзиусен сондай?
— Бийикке умтылып өсемен мудам,
Дүзиү нийет бәрәх миясар маған.

— Айтшы, суў бойында турған ак қайын,
Не деген дилбарсаң сен айнанайын.

Сулы́ жэлбире́уди үйрэндиң химнен?
— Казан қызларының ақ сұлгисинен ...

* * *

Сениң кеўлия мýсал саўлатты Қазаң,
Едил бойларында турған берік қорған.
Мұнарланып Сүйинбікеге минары,
Жағысына аппақ толқынлар урған.

Танда келсем, уллы жұмыскер халық
Сени аккуў киби ортата алып,
Әлпешлеп жүздірип өз айдынында,
Гигант заводларға енеди барып.

Ал мен рухсатызы адамдай сонда,
Калып завод дәрүазасы сыртында,
Кешкө дейин есигици аңдыйман.
Сени күтип. Кабан көлдиң артында.

Ақшам келсем, бузбасын деп уйқынды,
Казан мың-мың жулдызларын жағып тур.
Булшық ети менен тикенли сымды
Үзген батыр шайыр сени бағып тур. ...

Айтшы, не ислейин, арзыўлым мениң,
Ышқына миясар болмағым, ушын?
Өзим тұтқын болып ҳәмириңе сениң,
Жүргегици жаўлап алмағым ушын?

Мың қосықтан бир қосмым егерде,
Сениң жүрекиңе жол таўып барса,
Бөлеп сени ләззет пенен жигерге;
Гүлиңе муҳаббат жамғыры тамса,—

Едил беттен ескен желдей азанғы,
Кеўлициң тербесем, сандуўғаш кусым,—
Темирләң қәм Грозныйдың Казанды
Жаўлап алғанынан зыят мен ушын...

* * *

Үйге келсе бир даңқлы киси,
Айтамыз да биз мақтанамыз.

„Үйимиздин күт периштеси
Зыят болды“ деп шадланамыз.

Егер Казан мактанар болса,
Келген даңқлы қонағын санаң,
Тылар еди мактаншак дүнья,
Аұзын ашып тамсанып ғана.

Бул Қазанда кимлер болмаған,
Ким туұылып, кимлер турмараң!
Талай даңқлы патшалар келип,
Талай уллы шайыр жырлаған.

Бул шәдәрге кимлер келмеген,
Петр патша бунда түнеген.
Пугачевтан Пушкинге шекем,
Бунда болған Толстой әкен.

Дүньяға даңқ жайған Горькийлер,
Кайнап писип усы Қазанда,
Қыйын турмыс камырын ийлеп,
Зуўаланы үйренген бунда ...

Конақ етил күтип алғанда,
Хәзили бар айтар бул елдин:
„Уллылардың бәри Қазанға
Келип-кеткен ... Сен жақсы келдин...“

Сонда уллы болмасандагы,
Сен Қазанға келгей гезинде,
Гүллеп бирден кеүлициң бағы,
Уллы сезинесең өзинди.

Өйткени — Казан улылар жолы
Шарапаты дәръядай толы,
Уллылықтың самалы менен,
Кетереди кеүлинди бирден.

Хәм сүйснинп сен сонда иштен,
Мактансаң куұаныш бийлеп,
„Ульяновтың излери түскен
Көшө менен киятырман“ деп ...
Июнь, 1981-жыл, Қазан.

САБАНТОЙДА

Кара орман жиіегиіде
Сабантойы қызыпatty,
Кім өрмелен бөренеге,
Кімлер шөлшек бузыпatty ...
Көзинди тас қылай таңып,
Колға сырқ' услатады.
Алға-артка айландырып,
„Ур енди“ деп тіл катады.
Шөлмек пе дәп берип салсан
Сарт етеди жерге сырқ.
Таўып ура алмай калсан,
Гүү күлісер ҳэмме турып ...
Шляпаны шыныттым да,
Мен ортаға шығып кеттим.
„Бул ис кыйын емес дым да“,
Деп өзимше кыял еттим.
„Конақ шыкъ“, жол беріннелер“
„Кезин таңып, сырқ берің!“
Деп жабырлап кыз-келинилер,
Койды алдым шөлмеклерин.
Жин шақырган дүйақандай,
Турдым бираз собырайып.
„Оңға ағай, солға ағай!“
Дер, жигитлер сыйырланып.
Сыйырлыра қулақ салдым,
Зейн кези менен серлең,
Сырығымды силтеп калдым,
Шакур-шуқыр сыңды шөлмек.
Журт гүү етти кол шаппатлап,
Радио мактап кетти:
„. Өзи-шайыр, өзи-конак,
Шөлмек бузыұға да епли ...“
Кестеленген ақ сұлгилер
„Дұрыс“ дегендей желбіресер.
Шағлап құлии кыз-келинилер,
Бизге сыйлық белгілесер.
Баратырман кейіп иштен,
„Үай ҳұждансыз“ деп өзиме.
Қызараман өз-өзимнен,
Қарай алмай жүрт көзине.
Себеби ... көзимди мениң

Шала таңған еди сонда.
Конақшыллық ислетпес нени
Бизн татар туұыскандай ...

Альжембетов—Бугалаке, июнь 1981-ж.

РИММА

Как хорошо: в стихах я не лгала ...

Римма Казакова

Самалдың өтінде өскен ақ қайый,
Қынтанып жалынбас боранға, селге.
Даүыл майыстырып шайқаған сайнын,
Аппак, тик аяғын нық басар жерге.

Жамғыр жаўған сайнын турар шөлиркеп,
Кек шаўқым самалға дайнар жапырағы.
Шаршамай гүресип әмірді сүй* деп,
Жалықпай жасауға ол шакырады ...

Римма, сен кешир мени, әзизим,
Сон жазарман бул бир косықтың изин.
Сени көрген ўакта биз түүе бәлким,
Сыншылар да таппас нақ айттар сөзин.

Себеби, сен туýралы ким жазар болса,
Маралат сөз излеп ҳәлек болмасын.
Шағала асыралмас кетекке салса,
Сыншы кәлем шайнап, ойға талмасын.

Оннан көре, жан-жүрегін сывлатып,
Инсан тиришилиги менен аўырсын.
Ыссызларга күйіп, суýыкка катып,
Сол жекке қайынның астында турсын.

Самалдың өтінде турған ақ қайын,
Жасыл бир тартары баста желбіреп,
Қыз жүрегі болып Россиянын,
Сени мәфтун етер, кеүлинди тербел.

Сезерсөң майыскан, жинишке қайынның
Соншелли төзимли, әмиршеңлигии;

Хаял тәғдириниң қызылыкларын,
Со ишелли мийирбан, ырасгөйлигин...

Сүйсө сендей болып сүйсін өмірди!
Сен сондай ғедейсөз, сен сондай байсан.
Алдаған шығарсаң көп жигітлерди,
Бирак косыныда ҳеш алдамайсан.

Алдында бас ийиү--мақтанаш маган,
Жулпыс Музан шырай қоссын шырайға.
Каракалпакша үлкен раңмет саған,
Карындасым „Казакова Райма“

---

* Көрнекли рус шайырасы, Карапалпақстан АССР шыбын хызмет көрсеткен жәденіят хызметкери Римка Федоровна Казакова „Мен қарақалпақша Райма Казаковаман“ деп ҳәзіллеседи. (И. Ю.)

СОНЕТЛЕР

(Эпиграмма)

Бир елде көп тилли улыслар жасар,
Бәри бир анадан туұлған ялды.
Адамлар дослық, деп күшәрын ашар,
Кеүиллер сүт пенен жуұлған ялды.

Ал, сиз екеүиңиз аразластыңыз,
Душпан қиясталы еки ел кусап:
Шегараға тикенли сым тарттыңыз,
Ала бағана көмип, сақшылар услап.

Тасадан оқ атып бир-бириңизге,
Инцидентлер болып турар арада.
Жәбир етпей қысқа өмириңизге,

Жарасарсыздар ма сиз тириңизде?
Яки сыйыса алмай кеп-кен дүньяра,
Сыярсыз ба тал-тар қәбириңизге!

* * *

Саўлатлы гүмбез тур қәбирстанда,
Күн сүйип көк шырша бадия тасын.

Дәбдебели кәд жетерип аспанға,
Тұрлы оғза салар адам баласын.

„Бәрекәлла! Мине, өлиге дүрмет“ —
Деп Сүйснинп қарап гүмбезге ҳәрким;
„Кай заманның мұлки? Хан ба яки бек?
Алым ба, шайыр ма бул жатқан марқум?“

Ләдәт қазып аткан биреў нас атып,
„Қызық адамсыз“ — деп мырс етип күлди.—
„Бул көниаршы ғарры, жақында өлди.

Бул гүмбез — миңнетсиз пулдың мәслиги:
Ол ғаррының улы көп жылдан бери
Бизде саұда базасының баслыры“.

* * *

Базы бир адам бар, „өлди“ дегенде,
Исенбей турасаң өз қулағыца.
Абайсыз зәхәрли тағам жеген бе,
Машина қақтыма, тас қулады ма?

Жоқ, жоқ, мүмкін емес ... Калайша өлди?
Хийледен шайтанлы утар еди ол?
Негайбыл дус келсе, Мефистофелди —
Ибилиске үш мәрге сатар еди ол?

Егер жер астында болса ұқимдар,
Буны алып барған Эжелди боклас,
Дер еди: —Не бәле әкелдин, заңғар!

Әй, дозақ сакшысы, бол мынаған сақ!
Бул аўзынан кирип, артынан шығар,
Сейтіп дозакты да етеди қарап ...“

* * *

Базы адамлар бар өлди дегенде,
Исенбей турасаң өз қулағына.
Бир ғалетий боран қутырып демде,
Бастырып киргендей кеүил бағына.

Жаның ыршып түсер қылыш шабактай,
Жақын-жуұқ болмаса да ол адам.
Сәүбетин тәрк еткен әзиз қонактай.
„Ай-хай, ийт дүнья“ деп кеүлиң қаусағай.

Инсаный зибаны болса тәбият.
Айтар еди жаўыз Эжелгө соңда:
„Үак-үак, эттегене! Қылышсаң уят.

Калай көзиң кыйды жанын алмага.
Бул инсан өлими—мағана қыянат,
Бар, апарып жибер жакты дүньяғай!

* * *

Мен, сейтип, өлиппен.. Ақыры кайыр,
Якшы адам еди“ деп жүрт апарар.
Есте қалғандай бир сөз айтса шайыр
Кимдур соны иштен губирлең баар.

Духовой оркестр баар мөніреп,
Халық деген жаксы ғой, өлини сымладар.
Критиги!. келер изде мөнтеңлеп,
Биреўлер „ордени нешеў?“ деп каар.

Досларым көзинен жасы сорғалар,
Душпаным басымда курдай жорғалар,
Кыймылы дым шакқан, даұысы патлы.
„Абайлан!“ деп габытымды корғалар,
Бирак соныра ол да ынжылып катты.
Майдансыз мәрт кусап салбырап баар...

ҚЫЙЫН ҲӘМ АҢСАТ

Актрисаның сахнадан кетиүи,
Хәмелдардын аттан түсиүи,
Параходдың „алмайман“ деүи,
Кыйын нәрсе усы үшеүи.

Ахмакларды мактап сөйл-тиү,
Тилиң менен жаксылық етиү.
Кисилерге ақыл үйретиү,
Аңсат нәрсе усы үшеши.

РОМАНТИКА

*Кырқ ай қолда өскен кайык,
Шөлдиң шайсип алса түрмас.*

(Нақыл)

Гузар жолдың ернәгинде
Қасарысып ыссы құнғе,
Ашық аспан жиілегинле
Үйіп қалған булт яны,
Бир гүжим тур самал анлып.

Самал деген бийдәүлете,
Ыссылыққа жүрек етпей,
Ұсыманнан узап кетпей,
Ойнар гүжим саясында,
Ағын суудың жағасында.

Қараманға сапкан гүжим
Кең заманның көрер жүзин.
Саясында ашып көзин,
Отыз әүләд өнип-өсер,
Гүжим турад, мезгил көшер ...

Гүжим, гүжим! Ел сәнисен,
Ағашлардың сұлтанысан.
Ата-баба мәқанысан,
Алты канат үй үстине
Теңгедей бир күн түсти ме!

Келешекті көзи шалған,
Гөне сөздей есте қалған,
Сүймырық кус уя салған,
Байтеректиң өзисең сен,
Жолаўшының ҳәзисең сен.

Шаңқай түсте түсип аттан,
Ким екен дем алышаткан?
Шыны кәса, ақ набагтан
Тегип ластурхан үстине,
Бир яшулы отыр әне.

---

* Позмадан үзиндилер.

Жиірен биңе, көк қаназат—
Арқанлаұлы тур еки ат.
Машинаны жолға таслап,
Мен ҳәм жетип бардым тездек,
Сәлем-бизден, әлийк-сизден!

— Ҳә, яшулы, қонғай шайын,
Жолың оң болғай илайым!
— „Кел, шайыржан айнанайын“
Деп биз бенен алысып кол,
Сыйпады ақ сақалын ол.

Ақ терлик кийиз тейинде,
Хәзин бузбаған күйинде,
Отыргандай өз үйинде
Желлинер ол шайға балқып,
„Сейле, ата, сейле шалқып“.

„... Пәкізе бир кийик еди,
Қызым оны сүйіп еди,
Уш жыл үйде җүрип еди,
Сол бийқазар шөл макулығы,
Қәпелимде болды шығын.

Журди генже улым сонда
„Газ кәниниң“ оқыуында.
Үстиртке бир барғанында
Елик услап келип еди,
Үкесине берип еди.

Сол қурарай кең шарбакта,
Қызым мәнен өсти бағда,
Ойлар едим көрген ўакта,
Сәддақ, адам кеүил ашса,
Жабайы ан баўыр басқан.

Базда ойнар секек атып,
Гә муңаяр карап жатып,
Қыз байғус овы жубатып,
Дизесине кояр басын,
Хәйнү айтар сыйрап, касып.

Сейтип ақлық қызым — Айым
Мектебинен келген сайын,

Ишпестен демлеўли шайын,
Кийик менен ойнар еди,
Моңшақ тағып сыйлар еди.

Гүэли-бәхәр жаныўарым,
Ербеклетип кулакларын,
Сыртылдатып түяқларын,
Шөлди аўсап турар еди,
Самолеттан бугар еди.

Қызымынң кез жасын қызып,
Жаталмадым үйге сыйып.
„Кырық ай қолда өскен кийик.
Шөлдинг ийисин алса турмас“ -
Деген сөз барлығы ырас.

Сондадағы дийдар ғайып,
Балам турған сон мунайып.
Мейли, жүрт көрсө де айып,
Излеп шыктым қызым менен,
Жол сорассаң бизиң менен“.

Деп күлгендे ғарры солай,
Гүжим аұтынан туўып ай,
Шыға келди“ бир „куралай,“
Бек бол, шайыр, жүргегине,
Мурад берсін тилегине ...

Аўпарин! Бул кимниң гұли?
Әжинияз, Мактымқулы—
Күншығыстың көп бүлбили
Сайрай, сайрай тәрип ёткен,
Енди нәубет бизге жеткен ...

Шыбығындай шығыр талдын,
Аяқ басыўы маралдың,
Бул қызды туған ҳаялдың
Жан паяндоз жолларына,
Пал қосылғын палларына.

Пәрійшандур жоктай табы,
Жүзинде сүттиң қаймағы,
Колына тутқан китабы

**Физика ма я химия,
Бир баҳытлы шайыр ма я ...**

Кызырыш алма суүын жыйып,
Жүзине койған ба күйип?
Жуп қәреди күнгө күйип,
Писип тур ма яки көз бе?
Пери жокдур бундан өзге.

Ои секкиздедур кеминде
Қара шашы аш белинде,
Каракалпактың елинде
Не сулыўлар жок, досларым!
Көрсөң кетер ықтыярың.

Аббаз аға айтқандайын:
Я Сәнемсен, я Гүлайым ...
Мениң исмимдур Ибраим,
Ат сорасқан болмас айып,
Кел, қарындас, танысайың!

Классиклеринен калмай,
Хеш бирииңен үлгі алмай.
Сүүретлерем сени пай-пай,
Тартынаман атанаңдан ...
Ел айлансың сөндөй қыздан ...

Дәли халықдур шайыр деген,
Сыр гизнемес кеүлиндегин,
Нийетим — ұқ, сезим-тегин,
Кир жоқ кеүил сандырында;
Деп журмен „бул антурған ба“.

Сайрандалап шөл далалығын,
Атан еслер балалығын.
Кеүлиң сергип шамалы күн,
Айланармыз ел ишине,
Ал, мен—илдам перисине...

„Бұлбил ушса ғулге қонар,
Ғазлар ушып көлге қонар,
Кийик қашса шөлге баар,
Жүр излейик кийигинди.

Жаслық ҳәм гөззаллық—құрдас,
Екиси ҳәм узғұ турмас.
Ҳәмире бол, кел қарында,
Излесейин кийигинди.

Кызыл гүлдүр қыздың жаны,
Сен дүньяның рәүшаны,
Надан екен шөл ҳайуаны,
Кел излейик кийигинди” ...

* * *

„Түйгүн куслар пәрли болар,
Аншы-саят серли болар.
Хабар берин, ҳәй яранлар,
Бул жерден кийик өтти ме?

Ярыма мегзер жүзлери,
Көзиме сүрме излери.
Жаўдырап қара көзлери.
Бул жерден кийик өтти ме?

Бәлент бәлент таўдан асып,
Бизди таслап баар қашып,
Аяқларын сайлап басып,
Булманнан кийик өтти ме?

Актарарман дүз·далаңы,
Дәртнинең жаным жаралы.
Қапа кеўлимнин маралы,—
Бул жерден кийик өтти ме?“

* * *

Кел, сүйиклим, айып етпе,
„Опасыз” деп сайып өтпе.
Кийик туттырмас әлбетте
Бир жазым болғаннан кейин.
Өкинермиз соңнан кейин.

Мен — жигит, сен — қыз ·болғансон,
Бизди сергиздан қылғансан,
Қаршығадай қыяллансан,

Еле ҳәм самалың патлы,
Дәүраның бар инабатлы ...

Йош — ушқалак, кеүил — берик,
Айланарман кетсем ерип,
Күдай мойныңды төнкерип,
Кулак сал, айтайың өзим
Сол қашауық кийик сезин ...

1961-жыл,

ШАЙЫР ҲӘМ ӘЖЕЛ

(балаада)

Әжел қолға кара дизимиң алып,
Және кетти иске. Гүнкілдер иштени!
Смена жок, журттай курортқа барып,
Дем алышу жок бизге. Не жаздым екен?

Не тапсырса, ҳеш ғалетлик болған жок,
Нак бежерип жүрмен плаилы Ысих.
Асырай алмай аткан бала шагам жок,
Не сүргин десеңши усы жүрисим!

Хәмме жек көреди. Жантасып кетсем,
Врач шприциина ала жуұырап.
Адамларды қыраман деп каст етсем,
Бири кеткен мейен оны туұылар-

Өлетугын болдым әжелсиз* деп ол,
Мәкеме баслығын сөгер сыртынан...
Миңе сейтип, қаұын коска түсти жол,
Бунда бир ғарры бар „деми таұсылған“.

— Үәй, ахмақ, усындай жерде де өлип ...
Машинамды бузды атыз-шеллерин.
Жүр кәнел Токсан жыл сен өмир сүрип,
Енди не ұақың бар дүньяда сениң? ...

— Хәй, ким өзи бунда желшилдеп жүрген?
Шайға бир ұәз өтип төрлөп жатқанда?
Насыбай шақшаны ал анаў белдеүден —
Деп ғарры ҳәнгирлеп бақырды сонда ...

Кетти Эжел шопанларға дүздеги,
Жас босана алмай жатты бир ҳаял;
Аңсат ғана жан алмақты гөзледи,
Бирақта вертолет парылдаш дәрхал,
Бир „қанатлы доктор“ ушып келди де,
Эжелди тез куұп шығарды үйден ...
Бул жерде де ис питпесин билди де,
Кетти ол қалаға ашыўлы күйде.

Фарры металлург жоқ бүгин-ертең де,
Таўып алайын деп заводқа барды.
Көз әйнекіз қарап алып мартенге,
Ол жерде тас соқыр болыўдан қалды.

Қара дизимине, крест қоялмай,
Киятырса Эжел салбырап басы,
Қан басымы артып мәдери калмай
Жатыр еди бизиң бир отағасы.
Куты-куты дәрилер тур қасында,
Рецептлер жерде шашылып жатыр.
Сестра қызғузетип тур басында,
Женгей телефоннан қышқырып атыр.

Әй, дүнья! Қандай сак адам еди бул!
Өзин күтер еди қыз айнасында.
Хәптеде үш күн дем алар еди бул,
Курортсыз жылы жоқ жүрген тасынбай.
Жазатайым бир ис, болып жүрер деп.
Хэтте минбес еди самолеткө де.
Микроб-секроб жуғып жүрер деп,
Үш мезгил әтир суў бүрикти бетке де.
Кисинң үйине барса нәбада,
Өзи-қайта жуўды кәса-шәйнекті.
„Форточка абайсыз ашық қалды ма“
Деп тексерди кирген жайда әйнекти.
Я тоба, тәғдирдің дәлкегін қара:
Алпыста ағайға кесел тап болды.
Эжелди көриўден қорқып бийшара,
Бир ийек қақты да, демде сап болды ...

„Әне, ис жүристи“ деп Эжел кулип,
Еңсесин көтерип, әсте жөтелди.

Жөнекей жұз грамм тартып жиберип,
Суў бойында жүрген шайырға келди.

Ә ж е л

— Ҳә шайыр, йош қалай? ·

Шайыр.

Йош жаман емес ...

Ә ж е л

— Мен — Әжел...:

Шайыр

— Хош, хызмет? Көріп тур көзим ...

Ә ж е л

— Бул адамлар неге өлгиси келмес?

Шайыр

— Жақсы болса неге өлмейсөң өзиң?

Ә ж е л

— Фаусттай бийикке асыласаң сен ...

Шайыр

— Пәнликтө гүйбенлеў—саған берилген.

Ә ж е л

— Жүртқа—әсел, маган—ет қалтасаң сен.

Шайыр

— Ҳәрре палын қорғар. зәхәри менен...

Ә ж е л

— Омар Ҳайям мақтап-мақтап шарапты,
Неге ишпей, гүлдин түбине төкти?

Шайыр

— Пурсат керек ишиў ушын аракты,
Шайыр әрман еткен өзинде жокты...

Ә ж е л

— Ҳаў, қалай, пурсат жок? Жүрсөң ғой мине,
Бұл бил сестин тыңлат суýдың бойында?

Вұл жерде не қарап жүрипсөн кәне?
Кандай мәксег—әрманың бар ойында?

Ш а й ы р

(Ашишы мысқыл менен шайыр бир күлди)

—Бизде ат басындағы әрман бар, жора,
Өмір бойы жырласам да бұлбиди,
Кандай кус екенин көрмеппен сира ..

Ә ж е л

—Және әқислендин... Бирақ билемен,
Бұлбид қөриў емес сенин әрманын...
Жасырмайман, өлгөнше жек көремен
Бир тайыпа адамларын дүңяның:
Адамлықтың ҳәм әмірдин ең бийик
Мәнисин соншелли, ардақлар олар.
Музга айланса да, өлсе де күйип,
Мениң темир логикамды бийкарлар.
Олардың әмирге деген ышқысы
Жақынласам жалып болып шарпыйлы,
Олардың өлимин „тәғдирдин исі“
Деў қыйын, вариантика сыймас ҳәр қылышы.
Инсаният ушын жан берер адам,
Жасындағы жарқ етер, жулдымдай ағар,
Дәрәл крест қояйын деп қарасам,
Кара дизимде ол жоқ болып шығар.
Ақыл менен алар шынылдықты жаўлап,
Жаңарттар инсанның гөне дүңясын.
Жулдызға жол излеп, космоста зүйлап,
Өлсе де тастықтар өз идеясын...

Шайыр да ғозасы сол бир жаңғақтың,
Оған пүткил дүңя—өз ошағында.
Данте, Гете, Пушкин яки Бердактың
Мени кемситкесиң ядымда соңдай.
Насимиңди табанынан тилгенде.
Айтқан маған қаша ашы ғәпплерин.
Муýсаны мойынан дарға илгенде,
Маған қарсы жазды „Моабит дәптерин“.
Адамның әмирге ышқының кәстерлеп,

Сен жырласаң, мен пушайман етемен,
„Неге адам болып туўымадым“ деп,
Кәсибимнен түцилип те кетемен...

Шайыр

Жасауды сүйиүдин ҳәм дөретиүдин
Бийик заны менен ким өмир сүрсе,—
Хәжети жоқ оған абай етиүдин,
Өлім ол ушын бир ескирген нәрсе.
Сен пәсликте аңлып, шубалып журип,
Абайсыз аяқтан шаласаң оны.
Ашкөз қара кустай олжанды бүрин,
Ушардан үйилип аласаң оны:
Лекин оның мәртлик исі—таў булак,
Астынан жол таўып сен басқай тастың,
Ағар қәдимгидей бийиктен қулап,
Оны күтип алар құдиретли тасқын.
Бул тасқынды бөгер күш жоқ дүньяда,
Тауды жығып, қара буўра бассаң да.
Түүлүш, жаксылық—болмайды ада.
Қандай қара күшке аўқамлассаң да...

Алғыс кысты женген бәхәрге, жазға.
Ушардан оқ жеген қос қанатларға.
Түн баўырын тилип ақкан жулдызыға,
Шаўып баратырып өлген атларға!...

Сол гездे гүрп етти мылтық даўысы,
Бұл бил сести тынды, шайыр қулады.
Даўыл уйытқып кетти, ушты көл кусы,
Таў баўырында Эжел қашып барады...

Жуўырып баратырып оянып кеттим.
Ким ол? Байрон, Лермонтов па?—білмедім.
Хәм қызықтым оған, ҳәм шүкир еттим...
Өйткени, ол шайыр... мен емес едим...

Август. 1981-жыл

* * *

Гузар жолдан шетте, тал саясында,
Мен жамбаслап жатып косық жазаман.
Шымшыклар жуғырлап төбемдө сонда,
Үйретисер қайтип жазыуды маған.

Карсымда мунартып аўыл тереги,
Касымда сыңылдаپ ылай суў ағар.
Гүүлеп әллө қайдан самал келеди,
Ол ҳэм „былай жаз“ дәп үйретер маған.

Хәзир хош сезимлер урканын жайып,
Үйкасып қағазға түскен ўактында,
Хеш ким жазалмаған, сондай әжайып,
Косық шығар еди сениң ұакқында.

Не илаж! Сен жоксан. Енди косықлар,
Шықпас қаша қәлем сұйреткен менен;
Самаллар, адамлар, ҳәтте шымшыклар
Маған „былай жаз“ деп үйреткен менен...

МАҚТУМҚУЛЫНЫҢ ЖОЛЫНА

МУН ҚАЛМАС

Жаз куяшы жайнап күлгөн шағларда,
Қара таўдың қабағында тоң қалмас.
Опалы дос, сени көрген шағларда,
Кеңде қайғы, көкиректе мун қалмас.

Даўран атын минип келсе наўбети,
Ел сүйген жигиттиң тасар даўлети.
Инсаның инсанға артса ҳүрмети,
Гүлшанларда ашылмайын гүл қалмас.

Ийилген даракта мол болар мийүа,
Пейли кең жигитке кең болар дүнья.
Кеўлиң сениң шалқып ақсан бир дәръя,
Тар әйлесен, сол дәръядада суў қалмас.

Жигиттиң хызметин хош көрсө ели,
Дәрпендире алмас ғыйбаттың пили,

Кеүил шанын жуўса мириўбет сели,
Зейинлер ашылып, зэрре кир қалмас.

Ел исине йошландырса заманын,
Жарасыкли болар сүрген дәўраның.
Досларсыз паяны болмас дүнъяның,
Хеш ким оған еки түүп, бир қалмас.

БӨЛМАСА

Кус баласы болып илинбес санға,
Бұлбидиң хош ҳаўаз сеси болмаса,
Сазды шерткен менен келмес наамаға,
Кеүилдин бир әндийшеси болмаса.

Әдет калар, бәлкім қәсийет қалмас,
Елге қызмет етпей жигит сыналмас.
Көп жасаған менен ақсақал болмас,
Парасатлы ақыл-еси болмаса.

Биреўлер картайса зийнети асар,
Елине сән берип, төрге жарасар.
Биреўлер ургашы маймылға усар,
Мәзи адам сүүрет түси болмаса.

Кимлер жас кайтса да ақылы толған,
Кимселер зуўқылдаپ тил-жагы қалған.
Атқа „шүү“ дегеннен басқасы жалған,
Жасы үлкенлик әүселеши болмаса.

Кимдур тирисинде-ақ атын жоқламас,
Инсан болып, ишкен дузын акламас.
Бержагынан күйған менен тоқтамас,
Аржағында бирнәрсеси болмаса...

Сентябрь 1960-жыл.

ҒАЗЛАРДЫН ҚАНАТЫНДА

Қыйқыўлад куслар тағы,
Сап тартып баратыр ма?
Кеткөндей жаслық шағым,
Ғазлардың қанатында.

Екеўимиз көп қыдырған
Сүўлардың жағасында:
Екеўимиз көп отырған
Таллардың саясында,—
Ушыраттым улымызды,
Кыз бенен баратырған.
Көзлери менде емес,
Ғазлардың канатында.

Кеклемде келер қайтып,
Бул күслар баратырған.
Жаслық шак қайтып келмес,
Ол солай жаратылған...
Сүйиктім, қайғыланба,
Жылларға ара турма,
Ғам-қайғың кетсін бәри,
Ғазлардың канатында.

1978-жыл.

* * *

Үйиңниң артындағы шоқ көндирликте
Услап алғанымда туўладың жылап...
Сол бир көндир ийисин мен ендиликтे
Хеш бир әтири суўдан таппадым бирак.

Түсте жатсан үйкі бермеди шыбын,
Шаршыңды шештиң де жаптың жұзиме.
Сол шаршынан шықкан шашыңың ийисин
Хеш бир әтири суўдан таппадым еле.

Бесік баласы бар үйге енгендеге,
Бир жыллы леп келер ҳәдден зыядада.
Сүт татыраң сол аналық ийисиңдей
Әтири суў ҳеш қашан болмаң дүньяда,

Сентябрь, 1980-жыл

ЯДЫМА ТУСТИ

Серине дөненин гүл жұзли пери
Ашықтық бәхәри ядымга тусти.

Фошшак жигит, арыў қызлардың ели—
Кегейли бойлары ядым түсти.

Жигитлери ҳәр хызметке жараган,
Конақ көлсө, кой сүйрекен корадан.
Алкымың ақ сүйек, ҳаслы карамак,
Хошадес дуўтары ядым түсти.

Тал киби таўланыш, күйдай гаранып,
Аш түйғындаң қыя бағып қараңып.
Ханаглас көйлеклер шыңса доланып,
Қырғаўылдың пәри ядым түсти.

Анасы алдында ийбенип қарап,
Атасы алдында турдым албырап,
Бир дилбардың тұлымшағы салбырап;
Қызы болған жайлары ядым түсти.

Мәканың излесем, еллер көринбес,
Өзиң жүрген сокпак жоллар көринбес.
Бизлер ат байлаған таллар көрипбес,
Женгенинң дилўары ядым түсти.

Лақабын сорасаң аршан-тамғалы.
Яр жамалың көрип мийрим қанбады.
Ибраім дер, ҳәсиретинде жангалаы,
Қайта бастаң бәри ядым түсти.

ОРФЕЙГЕ*

Шал достым, гүнрентип тилла сазыңды.
Шерт қыямет дәртли намаларыңан.
Әрман менен кеткен сәрбиназыңды,
Бәри бир кайтарып бере алмас саған.
Жаратыұшы күш бар бул тәбиятта,
Ол өзи анадур, ол өзи доктор.
Туў десен, тазадан туўар, бирақта.
Әжелге оның ҳәм шарасы жокдур.
Тасқынлар тартылып, басылар боран,
Кифараңнан шыққан сырды ҳаўазға.
Арзыўлыңды шағып өлтирген жылан,
Басын таска, ойнасын сазға...

Сен ұзмеге тансық жыл кусы един,
Ерке улы един гүл тәбияттың.
Сен оның ең йошлы жыршысы един,
Арзандасы един пәк мұхаббаттын.
Гөззал Эвридика ышқында жаңып,
Арыў сайлап күштың шын периізаттан,
Талай киржагалар сонда қызығанып,
Ығбал айдыныңа кесеклер аткан...

Жұзимнин суұынан шарап еткенде,
Хәрким ишип, өзин Қақарман сезер.
Мұхаббат мәртлікти талап еткенде,
Көплер машақатты сапардан беzer.
Лекин сен безбедиң азаплы жолдан,
Кеттиң арзыўлыңды сорап алғалы,
Дүнья деп аталған түпсіз курдыннан.
Әттиң сазың менен байлан дарғаны.
Катал Аид—каранғылық патшасы,
Тахтында тырп етпей сени тыңлайды.
Сакал ушларына тамып көз жасы,
Инсанлықтың азсаллығын аңлайды.
Мұхаббат сазыңын күш-құдирети
Тас мийтін жанды да пордай үгітер.
Хұкимдардағы қәзір ықтыйр кетип,
„Ярымды әкет“ деп рухсат етер.
Бирақ бул бир сондай әлдамшы ойын,
„Пәлекитиң гәрдіши“ десер лақабын.
Қайтың из болмайды жолында оның,
Кәр етпес тилегин, байлық атағың..
Тек те инсан әрманыңды тарынан
Шарқана тағылған тилемеси сазың,
Өлмеслик бабында баслесип оған,
Биңик ҳөнер күши сурер лаўазым...

Айралық самалы ышқы гүлханың
Үрлең бир жандырса, сендирип болмас.
Әжел саңендениң алса да жаңың,
Мұхаббат намасын өлтирип болмас.
„Муўса сен яр“ болын мин ҳәүижиңе,
Дос жылап, душпаның пушайман етсін.
Сазларың таралып дүнья жүзине,
Алыс әүләдлардың дадына жетсін:
Шерт достым, кыямет наамаларыңа,

Айралыктың үйи құйгей илайым.
Мен ҳәм әрман менен кеткен ярыма,
Цийдарласып тиллескендей болайын...

28-июнь 1981-жыл. Москва.

*) Орфей—эйнемги грек мифологиясындағы әжайып саңауде жигит. Оның сүйиклиси Эвриликаны жылан шағып өлтиреди. Орфей өз ярынын жаңын сорап, жер асты патшалырына сапар шегеди. Ол қарандылық патшасы катал Аид алдында өзиниң киғара атты алтын сазын соншелли йопшы, дәртли намаларға шертеди, иштійжеде мириимсиз ұхқимдардың тас жүргегі ерип, Орфейге ярын алтын кетіүге рухсат береди. Бирақ айралық дәртінен сабыр-тақатын жоюлткан Орфей жер астынан жақты дүньяға шығар жерде абайсыз шәрттін бузыш, аргына қараң кояды, сонда изине ерип киятырған Эврилика қайтадан әрүәк-кейлеңкеге айжалып, көзден гайып болыпты мыс. (И. К.)

ШОЙДАНИЯ

Шойдания атты бир бағ бар еди,
Онда бир әжайып дарақ бағ еди,
Сол дарақ астында көк скамья,—
Екеүимизге бир алтын тах бағ ёди.
Урыстаң соң жоқ-жуқпалық көп еди,
Хәэиргидей абаданлық жоқ еди.
„Кайта тиклеў“ болды халыктың ураны,
Күйарға дүнья жоқ, кейіл тоқ ед
Нөкис жаңа гүллеп шөл-баябанда,
Гүмшалир ашылып гүл қыябанда,
Өзимиз еккен бағ жаңа жетилип,
Мәрмер фонтанлар да жоқ еди онда.
Георгин ҳәм каннлер долалып бағып,
Панбарқыт ақшамлар жулдызын жағып,
Пайызды кешлерде сайран етпеге,
Келер еди ҳәммә бул бағқа ағып.
Танца майданшадан оркестр жаңалап,
Кино, эстрада-кеүилли жән-жак,
Балларға-әткеншек, картқа-лекция,
Шайыр оқыр еди қосығын таңлап.
Айтсан сонда қөрген ұлелгимизди,
Бийкеші уққай деп тилегимизди,
Жанымызды жаллап кыз жеңгесине,

Кәбап етер едик жүргемизди»
Таң атқанша сайран етип жүргенде,
Жолықпассаң бийтәртиллик дегенге,
Бұлбіллер де сада еди соныңдай,
Пулсыз концерт берер еди төбенде...

Екеўимиз кеште жапырақ жамылып,
Мұҳаббат ҳәмирине үнсиз бағынып,
Базда таң атқанша отырар едик,
Бир жыл көриспеген янлы сағынып.
Тил жумсамай, қас-қабактан бағысып,
Отырғанда жас кеўиллер табысып,
Дүркіресип ылағындай кийектің,
Синлилерин өтер еди шабысып...
Көзлерин таңадай жайтаңлап қарал,
Бурымынның ушын бармаққа орап,
·Апам урысатуғын болды, жибер" деп,
Айтсаңдағы кете алмадың бирақ.
Жаслук дәүран турғанында басымда,
Сол бир акшамлары мен ырасында.
Ойламаған едим баҳыт жөнинде,
Баҳыт ези отырған соң қасымда...
Соныңдай гүл жаслық басынан өтсе,
Болар ма ядына бир түспей кетсе?
„Ай-хай, шайыр картайылты енди“ деп,
Мейли жана әүлад кустаны өтсе...

Кеште кеште жолым түсти сол бағқа,
Сени жоқжалап азап шектим бирақта,
Биз отырған жерде, скамъяда
Бир қыз-жигит отыр екен аүлақта.
Ушырасыўға усы жерди сыйлаган,
Еки жастың бахты болсын жайнаған.
Элле бири бизиң баламызбекен,
Түнде кетип нервана көп ойнаған?
Өттим мәлел бермей еки балаға,
Бағ усар кулаққа урган танаға,
Үй бийкеси—телевизор енегар.
Кеште жүртты шығармайды далага.
Шықпаса шықпасын, қалай зорлайсан...
Өмиirimше сен ядымнаң калмайсан.
Шойданя! Жаслығының бостаны,—
Мың-мың ашықларға мәкан болғайсан!

‘9-июль, 1981-ж.

* * *

„Кыз дәўраны“ атлы алтын таҳтыңдан
Түсіп, кол усласып кетгің биз бенен.
Жуп кумыры бир уя сокқан ўактында,
Кызығып қарадың мириим жұз бенен.

Уә алдында өскен ақ талға олар,
Уә салар еди шөпшектен қурап.
Базда талды-шайқап бийдәүләт са маң,
Миңнетин құйдирер олардың бирак.

Айтқаның есімде сонда құлимлелі:
„Булар усады екен екеўімізге“...
Деп асылдың ҳәм де маган еркелелі,
Шадлы сезим ойнап түлдей жүзинде.

Сонда иске салып жүйрик қыялды,
Өз кеўлимде курдым бир алтын сарай.
Хәм апарып сөндөй гөззәл ҳаялды,
Төрге отырғызып, дегенмен былай:

„Ал, шалқы, сүйиклим, бәри сен ушың,
Бәрше байлық, ҳәмме дәўранлар саған.
Кудайдың бир елсиз кумыры қусын
Билмей салыстырып турыпсаң маган.

Иззет пенен кирип сен сол сарайға,
Мениң бай кеўлимниң патшасы болдың,
Тұрмысымыз шырай косып шырайға,
Соқпағын басладық әмирлик жолдың.

Құслар уя салып палараплады,
Каша бәқәр келиш, көкледи таллар.
Көп ишинен бизиң үйдин тәнлады,
Жети журттан келген уллы мийманлар.

Иззет пенен атлап босағамызды,
Олар айтты „қандай байсаң“ деп маган.
Хәм де шын кеўилден алғыслап бизді,
Дуўа қылған Faфур Гуламлар саған...

Бундай ўакта иелер түспейди еске!
Әмир шынылғының жолдасы—әрман.

Енди биз отырмыз дауыллы кеште,
Көзлерин мұлайым, жұаң пәрийшан.

Кирпик ушларың ләм қарасам байқап,
Әңгекей, бир жулдыз ағып та кетти.
Мына кара дауыл ак талды шайқап,
Күмыры күс уясын бузбаса нетти!

Эне толған айды булыт жасырды,
Бұзылысты хауа ырайымыз да,
Түр жаным, диземінен көтер басынды,
Кетеңік сол алтын сарайымызға...

27-ноябрь 1980-ж.

* * *

Жеүіл аспанымда жулдызлар сөнік,
Ай да он төртінде толғаный қойды,
Қыяллар ҳәр түрли мұқамра дөніп,
Жоқты-барды әрман қылғанын қойды.

Шағап отырар едим тойларда бурны,
Енди барып қалсаң иәбада оған,
Қалталымда болмаса да бос орын,
Кеүдімде бир-гүрсі-бос турар мудам...

Сол гүрси артынан келип қасыма,
Мунда музам „жүр“ деп есте сыйырлар,
Хәм әкетиң мени баспанасына,
Таң атқанша қосык жаздырып қыйнар.

Кыйнар ол жандырып жүрекгөнемди,
Сенін сүүретиңе кирип долайым,
Сүттей алпақ әрман болып сен енди,
Узақлайсан таң сәүлесин оранып.

Таң да атар, умыт болар жеккелик,
Бирак сауықтырып жан-жүргегимди,
„Шайыр, шайға жүр!“ деп еркелеп келип,
Мойның қалмассаң ақ билегинди...

3-август, 1981-ж.

ПАЗЫЙЛЕГ

Дослар келди түүлеп мен куўанғанда,
Тост айтып, шадлы қаз шалды да кетти.
Куўанышымды берсем алмады сонда,
Хәммеси өзиме қалды да кетти.

Кайғы тауы как желқеден басқаңда,
Дослар келди „мунаима—деп—хаслан да“.
Арзан деңгенин иикласқандай,
Кайымды бөлисип алды да кетти

* * *

Бүгүн еситкенди ёртең көз қерер,
Өмир жанаңылар мәнен өрлейди.
Хэтте қонақ күтиўлер де өзгерер,
Дәүирлер дәстүрге ырық бермейди.

Бирақ бизиң халықтың шың инсанлығы,
Басқа ис түскендө мирибанлығы,
Өли сыйлаудагы бексултанлығы,
Коммунизм тусында да өлмейди..

* * *

Бас ушында отырганда гүзөттүп,
Сүйдим ҳәм сырғанды койдым дүзеттүп.
Сонда мыңык тарттың шың мұхаббаты,
Мен абайсыз уйықладап кетиппен катты.

Келиспеген ўакта адамның иси,
Эжептәүир болар көринген түси:
Жол бортада аты өлген бир киси,
Ер-турман аркалап жаяў келатты...

* * °

Аккуў куска тиidi әжелдин оғы,
Ак ыйытын силкип өлди де кетти.
Бийсәўбет әздан бузылып жубы,
Дийдар кыяметке койды да кетти.

Кара тас үстинде аппақ мұснанда,
Аккүйдің жатқанын көрдім түсінде...
Бизди ҳайран етіл гүл мәўсүмінде,
Дүңяға бир сұлық келди де кетти.

* * *

Дос яранлар үйли-үйнен тарасып,
Өзиң менен өзин қалар гезиң бар.
Баллар және „апам“ десип жыласып,
Жүректи қыйкалап атқан сезим бар.

—Кой, жылауық болмаң... Шай қойын қәне...
Ким ата-анасын байлап жүр белге...
Бир сигарет шегип келейин және...
Келген соң басқа да айттар сезим бар...

* * *

Атың сүрингенде ақылдан саспа,
Тур да шаңыңды қақ, урма атыңды.
Басқа ис түскенде сыр берме ҳасла,
Жокары тут ерлик инабатыңды.

Нәмарлар бундаңда барып тасаға,
Жүгінеди шарап толы кәсаға,
Ғам-қайғы мәрілкіті жактырмаса да,
Әмир жақсы көрер мәртлик затыңды.

* * *

Кеште шаршап келип кеп-кең үйимнен,
Кеүлім отыраға орын таппады.
„Өлмектің изинен өлмек жоқ“ деген,
Еркек жаным бул нақылды жақлады...

Сейтүп, мақул көрдім талап еткенди.
Бирақ серлең көрсем өткен-кеткенди,
Саған усағанлар, тапсырмас енди,
Усамаганларға кеүил шаппады...

* * *

„Жаслық“ вокзалынан шыктық басында,
Талай мәнзил бастық, жоллар рәүән.
Сен калдың „Айралық“ станциясында,
Мен айнаны сабап кетип бараман.

—Сабыр ет, жолаушы!—дестилер бизге,—
„Эрман“ станциясы барап жер сиәзе.
Бул поезд биракта қайтпайды изге,
Келмес бир кеткенлер бизин арадан...

* * *

Биз екеүимиз еккен нәйлер ми йүалап,
Кан жуұырды қандыл сынап жүзине.
Таң сәхәрде дисken алмаға қарап,
„Ол болғанда еди“ деймен өзиме.

Сенсиз қелип жеткен бирниши гүзде.
Алма үзип бердим кишенемизге.
Сол кызалақ күлип күүанған ғезде.
Ап-анық көринип кеттің көзиме...

Август, 1981-жыл.

* * *

Кепти мине жас топырағын,
Сенсиз өмир сүремен енди.
Бул жоллардың ендиги жағын
Өзим жүрип көремен енди...

Кызық еди-аў бул жолдың басы:
Бәхәр айы, бағдың арасы,
Түнлерде де нур шашқан еди
Ашықлықтың алтын күяши.
Биз астында ушырасқанда
Тал да өзин бақытлы сезген.
Жулдыз сыйласып аспанда,
Самаллар да уйқыдан бөзген...
Туслеримде мен ояў қалып,
Өзимде түс көремен енди.
Сенсиз өмир сүремен енди.

Мине жалғыз бараман жолда,
Элле қашан түс аўып кеткен.
Гүэти куяш алыслап, ол да
Кызыұы мөл шағынан өткен.
Жар басында жалғыз көгерчин
Неге ысық десем көзиме,
Жеккеліктे ол кус та бүгін
Усал қалған екен өзім е.
Суў бойында турған қос шынар,
Сонша неге саўлатты десем,
Бир-бiriне ес болып олар,
Жубын жазбай турғаннан екен...
Мейли ҳеш ким жалғыз болмағай,
Дүнья жуптак дөрөген енди.
Көлде қыслан қалған тырнадай,
Сенсиз өмир сүремен енди,

Алғысларым болмайды ада,
Бирге өткен дәўранын ушың;
Соншелли пәк, сонша азада,
Нур сәўдели болғаның ушың.
Боз думанлы пердесин жаўып,
Кашықлатар жыллар арасын.
Үакыт деген ҳикметли тәүіп
Емлёр дейди жүрек жарасын.
Биреўлерди сен бе дең қалып,
Жасырынып еремен енди...
Жұлдыздарға қараң ойланып,
Сени сағынып жүремен енди.

Жол азығын қай жерде таўсып,
Кайсы жерге тартып вesiби,
Кешке қалған жалғыз жолаўшы.
Қағар екен кимниң өсигин?
Өмир бәлкім шаршал баратканда
Булақ болып яғар алдынан,
Сол булақтан ишип атканда да,
Анқам көўип шөллөрмөн сағам.
Мәнзил узак еле деген де,
Жалғыз жүрип жөлемен енди.
Сенсиз дәўран тилемесем де,
Сенсиз өмир сүремен енди...

16-дюль 1981-жыл,

И. Юсупов өзиниң үй мүни менен 1960-жыл.

„АЛАСАТЛЫ ДҮНЬЯ БУЛ“ китабынан

ЖОЛ САМАЛЫ

Арғымаклар қан сорпа боп қансырап,
Омыраудан ақ көбиги тамшылап,
Ала шаңғыт улды жолда барамыз,
Заман келер атымызды қамшылап.
Бир-біреүге аманласар пурса жок,
Күлімлейміз кайырымлы жансырап,
Бәримзідин алдымызда бир максет,
Хәр кисиниң басында бар сан сорак.

Бул қыйын жол, белеси көп дөнасар,
Кең көгиллілір дүньяға көз қамасар.
Жер кайысқан қалын туяқ дүбири
Атар таңнан батар күнгө уласар.
Хеш пурсат жок сәл тынысып, тоқтаўға,
Жол койыдмас албаўлыкты ақлаўға.
Серг айтқаңбыз жұзимиз шан болса да,
Ар-намыстың тазалығын саклаўға.

Ат езиүин жыртса темір аұызлық,
Биреў аңлыш „алсам—деп—бир баұызлық“.
Биреўлер дер: сумлық ғой бул оянаң
Иисап пенаң Ҳұждан деген жаўызлық,
Татлы ұслер көріп жаткан жеринде¹
Ким тұрғызды булаекеүди бүгниде?
Сәл ояңса шарап беріп, саз шертіп,
Койып едик уйықлатып бағ төринде...“

Бир мәнзилге жетиүге жүрг талабан,
Ағып барап жер қайысқан аламан.
Шаң суұрып, көз аштырып қаратпай,

Пәтли қамал аттың жалын тараған.
„Кайсы жерден ізге қайтар екен?“ деп,
Биразлар тур көз астынан қараган.
Қаңылтак ер тайзап тиркис тақымды,
Көп ишинде мен де кетип бараман...

Атлар келер ак көбіги тамшылаї,
Заман келер атымызды қамшылап.
„От басында тынығып кет, шайыр!“ деп.
Шақырады „Поэзия—шамшырак.
Шайыр байгус аўсадағы айсары,
Кетий барап еситпеген жансырап.
Музам сонда тоңқылдар от басында,
„Дым курыса кетаеди аў—дел—хал сорап“.

— „О периштем, ~~шарының~~ йош арыұы!
Кермейсең бе ат ~~хүй~~ кермей барыұын.
Айланарман сууығаш сөң азырак
Ер тайзаган тақымларың карыұы“.
— „Олай болса, бар кете бер ағымда,
Енділіктे мени излеп, сағынба.
Жалынлаған жаслық отың сөнгө“ сон,
Неме емсек пенсионер үағында...“

февраль, 1985-жыл.

СӘҮБЕТЛИ АҚШАМ

Ә. Нураддинғә

Тал астын тазалап тесек сал, жора,
Ол жер ез алдына ҳаўалы болар.
Үш көпшіктиң бириң өзин ал, жора,
Еккиси қонаққа дауайы болар.

Сенсиз қеўлим бөктергиси аўық-ты,
Дослар гүрринлескен ақшам заўықты.
Бұғын қурдас асқан түйетаўықтың
Жүйери гүртиғи мазалы болар.

Гәпке шорқак, быдым-быдым келесең,
Бирақ сөзге терең мәни бересең.

Катынға сүйкенбей жүрсөң өлесөң,
Сондайда зирқаңың қозары болар...

Сез айтсан гәпинди балгадай саплап,
Күлиүнң бар ықлас пеңең ҳалласлап.
Кәткудалық етсөң әкене усаң,
Шешене де тартқан таманы болар.

Бесжап бойы балалықтын мәканы,
Табанларда бир соқпақтың тикени.
Жаста—үрныккыр, ҳәзір—тек тил екен
Бүннан Улбийкениң хабары болар...

Өмир сүріп бул ғанимет дүньяда,
Дос арттырганлардың бахты зыяда.
Бирак сениң орның болек оғада,
Дослардың да ғана жаманы болар.

Жигит қамышы басып жүрмел торыға,
Шыққа ила атланып дәүран жолына,
Дос—зәңгилес толар оңлы—солына,
Узақ айдасары шамалы болар.

Биреүлери жолында жан өртегөн;
Хошемети жұмсақ жонышқа ғұлтеден.
Ет байлаған сайын ығбал-мәртебен,
Күнлен иштен күйіп азары болар.

Биразы адымын абајлап басып,
Дәүләт жүрип тұрса, күшагын ашып,
Суриисен, ып берер кайystай қашып,
Тұлқиси бар жердин сағалы болар,

Бири өттің сүйі түскен тағам-ды,
Исин көріп кел усларман жағамды...
Сейтсе де, „яр—дослар“ деген көғамды
Жақианласак, катты ыяны болар.

Күтимин бермесөң дақыл дәйлемес,
Өзиннен дә бардур, олардан ёмес.
Тириде бир-бирау қәдирии билмес,
Айта берсөң түрли таңаны болар...

Ақшамлассам дедим, кеүлим сарынды,
Унатарман олпы-солпы жарынды.
Билесең ғой баратырган ағымды,
Енди тек дұрыс сездің заманы болар.

Басқаларға жақсам діңіп мени йошып,
Көптен берман түрлі мукамға қашып,
Сен сүйген жолларға жазбапбан қосық,
Буның да бир күні сорауы болар.

Ал жора, гіта бер, тынлайын сени,
Аўылга келметтім бираздан бери.
Хәүіж алып кайта курыў исәвери,
Ис пенен сез, ҳұждан сынауы болар

Халық әділ қуұатлаң бул сиясатты,
Шынлық жолбарысы өявып каты,
Өтириктің өрелерин кулаты,
Меммәнликтің енди зауалы болар.

Аўылда өзгерис бар-ды бир қаша?
Салынды дейсей бе совхоздан монша?
Аұа, көп кирлеңік, жуўсак та қаша
Бирдей ағарыўы шамалы болар ..

Көптен бул аўылда аға болмады,
Елтири тоң десек, жаға болмады..
Көбиси ҳийлесіз хызмет қылмады,
Мүмкін ендигілер санағы болар.

Ғәреметti мәзи басшыға артып,
Сизлер ҳәм жүрәзілер шептейнің қалқып.
Биз де „шайрызы“ деп Некисте шалқып,
Жүрмиз. Ҳәмme буган гұналы болар.

Суұмызды байлан, шөлге ашқанша,
Теніз кайтып, биди таслан қашқанша,
Үарқ-шарқ пенен кол шаплаттап биз өншә,
Бийпарұалық енди ҳазары болар.

Адам пейли азса қурғын турмыста,
Қотере шан-шәүкет, дәстүр куұыспа,

Ел еңбегин емиү, шара алыспа,
Мийнетсіз байыұдың ылдаң болар.

Жәдигей жылпылдаң тұсмалы жерде,
Дүмше молла болып шомпыйды төрде.
Жананы күйатлад, күтінген жерде.
Ескиликиң егиз туýары болар.

Уллы халық ағамыз орыс елаты,
Дәстүри ҳазарсыз, зор инабаты.
Бизиң үрип-әдептиң ҳәр салтанатын
Артсан, қырық ешектин обалы болар.

Камшысын ұмытып кеткендей дүаде,
Бизиң кеп жигитлер жуўырап изгө,
Хәмме алға шулғып бараткан гезде,
Бул ислердин елге зыяны болар.

Хабарың бар дәүир көз карасынан,
Тебеде назер қал тал арасынан!
Жүлдyz ағар дәръя киби тасыған,
Заманның сондай кен гузары болар.

Әмир өтер, биз калармыз жасқада,
Жүлдзывлар сәүбетин бузбас ҳасла да,
Бул турмыстың күн көристен басқа да,
Руýдай ләззети мазалы болар.

Иззет-жүрмет қақлап киси кисигे,
Хадал мийнет жумсап халықтың исине,
Хийле қылмай ҳұждан тәрезисине,
Жасаудың биймилдет дәүраны болар.

Атлар киснеп, тай тәбистиң жумсағы,
Арқашта отлаған шағын құмсады.
Балалық шақ-пек ҳұжданың тымсағы,
Соңыра қәр кимниң өз гузары болар.

Дослар авсап келип қурғанда бәзим,
Дым пәкізе болды бул берген ҳәзин,
Тепкири бир сүйем ата коразың
Шәкырганша гүррин қызары болар...

Апрель. 1987-жыл.

ТӘЖИРИЙБЕ ТАМШЫЛАРЫ

Төртликлер

Адам кеүли—жолда ескен көк емен,
Саясы мол, булак ағар қасында.
Түрлі тыйык пенен, турли қол менен
Автографлар бар жазылған оқда.

* * *

Дүзиү ағаш ел мәпине керекли,
Шаўып алым, жайта басар соңлықтан:
Журт айланып өтер ңыйық теректи,
Қыйық ағаш узак жасар соңлықтай.

* * *

— Таудың кара тасы! Жылайсан неге?
Ким сени ыдыратты, ким ката қылды?
— Тас баўыр биреўлер жана бул жерде
Биреўди аямай тас пенен урды...

* * *

Дүнья өз ұактында бәрине жетер,
Інсан пақыр азға қандай етер.
Дүнья болған сайны Нәпси деген ийт
Шынжырын жулқылап, кутырып кетер.

* * *

Ақылға уграс келмес бул үлкен дүнья,
Айы, күни ҳәммелерге тен дүнья.
Інсан пейли тарылғанда биракта,
Еки адамға тарлық етер кең дүнья.

* * *

Апат келтириүши қуаллар жарап,
Бағындыра алмаў мүмкін адамды.
Хазарсыз кишкене кәлем менен-ақ
„Жаўлап“ алыш мүмкін пүткил жаҳанды.

* * *

Бир гэзде ўакыттан арзан нэрсэ жок,
Вокзалда отырсан хөшүү ўакыг өтпес.
Бир гэзде ўакыттан қымбат нэрсэ жок,
Поездга минерде бир минут жетпес.

* * *

Көрдим Монамахтын музейде бөркүү.
Ол дым аўыр дейди (дүрүс шығар бәл
Бираң оны мойны сынып кетсе де,
Бир кийиүди эрмән етеди ҳэр ким...

* * *

Астан-кестен ойнап болса балалар,
Ҳэр затты-орнына қояр аналар.
Сол сыйжылыш, күмелер дана, ким шала,—
Ўакыт бәрии орны-орнына қояр...

* * *

Үктүүм сени тилиң баска болса да,
Мәселе тилдө емес, бәлким—көүилде.
Базда қараңпақча сөйлөп турса да,
Биреүлөргө түсінбеймен өмирде...

* * *

Ислемеген басты үйнап төрлеме,
Атларға урмасын ешектин шаңы.
Алма түскен менен ахмак геллеге:
Ашыла бермейди Ньютоның заны.

* * *

Коңсы болып жасар тил менен қулак,
Бири бирии оша жактырмас бираң.
Тил айттар: „Билемей, мени сүймейсен,”
Кулак айттар: „Оғыры көп сөйлейсөн...”

* * *

Халыктың жүргегине баар сокпакты
Тапқанлар қылтейиши белги қақпапты.
Машакатлар шегип, сол соңпакты мен
Тау, дүз қоймай еле излең жүриппен...

Каралық тилеймен ҳәмме казана,
Каралық тилеймен кара көзлерге,
Жасыллық—жапыракка, қызыллық—канга,
Адам кеүли, аклық тилеймен сизгел!

* * *

Шерт, башкорт, сыныстып куўрайынды сен!
Дүз самалы, шибан қыялы менен
Сырласкан усы бир қодирен шәптен.
Басланар күдиретли Моцарт ҳәм Шопен,

* * *

Ҳәммәғзан тозар, тил тозбас бирак,
Мүшелердин мықлысы тил дер едим.
“Тилим аўырды” деп докторға қатнап,
Укол алыш жүрген адам көрмәдим...

* * *

Ҳәр кимниң өзинше өлшөй тасы бар,
Салмағың ол таска туұры келмейди.
Женил келсөң, ол құлиүге асығар,
Аүыр келсөң, жақтырмайды, күнлейди.

* * *

Кеүлиңниң өзинде куяш болмаса,
Кектеги күн оны жылытпас ҳасла.
Кеүлиң сүйүк болса, ыссыларда да
Кимдур биреўлерди тондыра баслар.

* * *

«О адамлар, мен сүйемен сизлерди!»
Деп бираз шайырлар тынышлық бермес.
Фучик дар астында айткалы берли
Бул күдиретли сез кайталауды көтермес.,

* * *

Ошак басы сездер—таркатар, шерди,
Тил, ҳәм қулақ оған иштейли соңдай.
Ошак басы сезлер—мәрг жигитлерді
Баңда айнатаңды нийдин суұындай... .

* * *

Мен мәзи шайырман. Үста болып я
Имаратка бир де гербиң қоймайман.
Бирақ салып питилмеген бул дүнья
Тек гербиштен турмайды-аў деп ойлайман.

* * *

Бир жақсы адамға құнде иркилип,
Салемлесер едим. Көрмедин бүгін...
Соңдай, күмдур біздідағы бир күні
Бул жолдан табалмай жоқлауы мүмкін...

* * *

Күмырысканың илеүінде сыр бардай,
Пирамида салып аткан қуллардай...
Негедур мактандың бийлеп жанымды,
Жақсы көрип кеттим өз заманымды,

* * *

Әмир китабы! Көп жеринди түсисібей,
Сезип журмен шала оқығанымды.
Алгебраның қыйын мәселесіндегі,
Кеш саўал қыйнап жүр еиди жанымды.

* * *

Кула дүэде партаў ашып атырған
Бульдозершилердин вагон—косында;
Мұқабасы май-май болып жетырған
Бердактың китабына қызықтым сонда.

* * *

Базда-базда бул қызықлы дүньяға
Ұллы адамлар да келип кетеди.
Журт жыйылып орнын басалмаса да,
Бир адам орнына өлип кетеди.

* * *

Мийүадан қайысқан шабдал шақасы,
Саған бас ийемен, қызығраман мен.
Мийүалаудың сырын сөннен шамасы
Үйрексем, тәң-тайсыз шайыр боларем

* * *

Жат журтларда өлди Овидий Назон,
Үатан айралығы шайырды жықты.
Зер я гәүұдар әмес, қалтасынан соң
Түйиүли бир қысым топырак шықты...

* * *

Әзелден дүньяның иси ярасат,
Патша-патшаларға келтирер апат.
Тек сени әйлемги алтын тахтыңан
Тайдырларлық күш жок, ғөззал Мұҳаббат!

* * *

Базардан биреүди қыдырғанымдай,
Мен өзимді гейде излеймен тынбай.
Базда өз-өзимнек қашаман зымырап,
Қашып кутылмассаң өзиңнең бирак...

* * *

Самал гүүлөп, булак ағып қасында,
Кекилик қалып көтти түн ортасында.
Түлкинин аўзында кеткен жубайы
Және қайтып келди түсінде сонда...

* * *

Қызғаныш үш түрли ренге ийе;
Кара рени—душпаныңын пейлинде,
Қызғышы—дослардың күншиллігінде,
Ақ рени —баскалардың бәринде.

* * *

Суұрыған адамдар—сөнген вулканлар,
Униретген кратер олардың жаңы,
Қызықтырмас өзгерислер, заманлар,
Олар еди „о дүньяның“ адамы.

ҰАТАН

Хұкықы шекленбекен геззәл ҳүкимдар,
Сен кимсөң жаңыма ҳәкимлік еткөн?
Биз түйе, не уллы, даңа шайырлар
Сениң кимдайгиди айтталмай кеткен.

Бунда не мәрдана халықтар жасар,
Тау жетермес беглик инабатларын.
Бирақ сенсиз олар—қанатсыз сұнқар,
Саған арнар қайнар мұхаббатларын,
Хәм сениен күдіретли күш-қуят алар.

Мийнеттен, ақылдан данқ-абырай алған
Бунда жасар не не уллы адамлар.
Бирақ бирер наймыт кол қатса саған,—
Шақырсан, „ләббай“ деп, жуўырысып олар.
Кими аттан, кими тахтынаң түсип,
Айыпты баладай алдында турар.
„Ұатан“ деп отларға түсип жәр киси,
Мылтықтың аўзына қас қақпай қарап!

1979-жыл.

МЕН ҚАЛАДА ОҚЫГАНДА

Сабактан кеш шығар едик,
Мен қалада оқығанда,
Күн бата аўылдан келип,
Күтер еди анам сонда.

Пахта завод дийүалына
Сүйенип ол турар еди,
Пүткіл дүнья қыялына
Мен деп жолға жарап еди.

Тебемди ҳар көргөн сайын,
Бир жыллы сөз айтады ол.
Шаршадың-аў, айнанайын*
Деп басымнан сыйпады ол,

Кайта туўғандай куўанып,
Алды-артыра қарамай-ақ,
Каранғыда қарыўланып,
Барап едик жалаң аяқ,

Ийт көринсе қарсымыздан,
Корықпаганға усар едик.
Адам шыкса алдымыздан,
Жолдан щетке қашар едик...

Еди базда машиналы.
Өтсем зуўлап сол кәрадан,
Желбиреп ақ брамалы,
Мени күтип турар анам.

Хәм төбемди көргөн сайын,
Куўанып қол былғагандай.
Шаршадың-аў, айнанайын!**
Деп басымнан сыйпағандай.

Март, 1987-жыл

ИСЕНИМ

Гүмбірліси алыс полигонлардың
Ақшам дөңбекшитип континентлерди,

Үркітер үмітін атар таңдардың,
Келешекке беккем исенимдерди.

О садық Исеним—қаңатлы тулпар,
Сенин жұйиткіп шабысынды сүйемен.
Үириң қай тауда ҳәзір, жаңыuar?
Сен жазым болғалы излеп жүр имен.

Сен шылбырды үзіп қашқалы бери,
Кара тас артында жүр сени бағып,
Гұман ҳәм шубхәнің аш бөрілери,
Үркіп киснедің де, кеттиң ылағып...

Сенсіз—пиядаман жолы өнбеген,
Кеп асыў бар,—жаяў қалай асарман?
Жана бийиклер бар „ушың кел“ деңең,
Канатсыз құс болып қалай ушарман?

Бир-бирағе деген беккем исеним,—
Атсан ҳәм қаватсаң сен адамларға.
Тайғақларда таймас табаның сениң,
Солдаттай садықсан қыйын жолларда.

Сен болмасан,—жылжыр аяқ басқан жер,
Сенсіз—тек бүгін бар, еріендер—гұман.
Сен сәүләнді төгіп турмасан егер,
Алда жол катқалак, тауларда думан.

Сен барада—қатер жок, мүшкіллөр ансан,
Кеүіл кептерине татыўлық уя.
Көз астынан қарап, қобалжып иисан,
Санаң баспас еди аяғын дүнья...

Сен барада, —еллердин дослық бағында
Саз-сәүбет, мұхаббет тынылмас еди,
Алымлар атомды тапкан ўағында,
„Буннан бомба сок!“ —деп буйырмас еди.

Тынышлық—дүньяның мәқсет, тилеги,
Ол гүреслер өтер үстиннен сениң.
Хак нийетли инсаният жүргети
Саған билдиреди бийик исеним!

О садық Исеним,—каватлы тулпар!
Жүйнкіл шабысыңды сағынаман мен.
Кайсы тауда отлаң жүрсөн, жаныўар?
Шарқ урып излең жүр жоғалткан ишеч.

Инсан қеүдиндеги жасыл отлақлар
Ынтығын сағынар, шақырап сени,
Заман жолындары тасқын булаклар
Шербет суұларына қандырар сени.

Кел, мен сейислейин минер алдында,
Өрсін кекилинді қыздың қоллары.
Геззәл келешектиң тың жолларында
Жалынды тарасын таң самаллары!

Октябрь, 1986-

ГУЗ КЕРИНИСИ

Жыл куслары интурист болын,
Хиндстанға ушып баратыр.
Теримши гуз әнжамын көрни,
Атызларға курды ақ шатыр!

Салқын лебіз евип желлерге,
„Мийнет сүйгиш“ насослар тынды.
Атланыска таяр пиллердей
Комбайнлар сапка дизилди.

Гуз бояды „намазшамларға“
Ерик бағдың уша басларын.
Шығыр таллар тынық суұларға
Үнилисип тарар шашларын.

„Терим ушын бәри таяр!“ деп,
Мағлыұматлар қетти калаға.
Адам бармас бир атыз шертек,
Канқыяды кула, далада.

Хәзирше жүр қол теримшилер,
„Бул тек басламасы“ дескеңдей.
Автобуслар кәрўаны келер
Кала аўылларға кешкендей.

Дефолмация ўактында етти,
Ашык-жарық күндер көп болғай.
Жолға шығар соқпактан шетте
Өлип атыр бир пошта торғай.

Пахталыктан қурғ излеймөн деп,
Өлген сорлы кеше уұланый.
„Байыл план зор бөлады“ деп.
Бригадир баар қуанын ..

Октябрь, 1984-жыл.

БИР БАХЫТЛЫ АДАМ БАРАТЫР..

Телмирип қарайсақ айнадан сыртқа.
Бир хиси барагыр гарбыз көтергөн.
Жалбыр жунили ийти изине ерген.
Сен айнадан үнсиз қарайсан сыртқа.

Үстінде генетоз спорт майкасы,
Балағы түриўлі, аяты жадан.
„Кандай баҳытлысан өзин, ҳәй хиси!“
Деп бакыргың келер айнадан оған,

Хәм ойлайсаң: бәлки ол ҳәэир шаршап,
Лифтсиз бесінши қабатқа шығар,
Баллар шаўқымласып әкесин қоршап,
„Гарбыз, гарбыз!“ десин отан асылар.

Хаялы нан қесип жара, чай демлең,
Жуўынған еріне қастурхан жаяр.
Балалары жабырласып гарбыз жеп,
Телевизор көрип ойнаң отырар.

Оның бағ-жәреми, кек ҳәўлиси жок;
Сыбаушы ма яки сипсекеш пе екен?
Дүвія қуұыұ меней оның иси жок,
Айлығы үшласпас айлығы менен.

Хаялы жүрмеген импорт гидемнен,
Қызы апельсинди сортқа айрымас,
„Пияда оқыура катнар кишигенем,
Оған да машина ал“ деп буйырмас.

Мийнет ырысқысын баймәлел татар,
Хеш ким пара бермес пәчкасы менен,
Шийше банкаларга толтырып қатар,
Ақшасы жоқ ийттиң астына көмгөн..

Ар-намысын сатып, жандарын жағып,
Миңбеген ол тәкаббырлық тахтына.
Хұждан деген қиси есигин қарып,
Бастырынып шықпас уйқы үақтында.

Билемен, ҳәзир сен кеш әрман еттиң:—
„Бар атақ, мәртебе, байлығымды көп,—
Сол гарбыз көтерген жұпның жигиттің
Дәүраның алмастырар едим“ дед..

Телмирип қарайсан айнадан сыртқа,
Бир қиси баратыр гарбыз көтерген.
Колға түскен аңдай жауыз көз бенең
Қарайсан темир тор айнадан сыртқа.

Сентябрь, 1985-жыл.

ТАСКА КӨГЕРГЕН ГУЛ

Адам адам болып тилге келгели,
Дәстайлар дөретин, қитаплар жазып,
Өз-өзин түснинп болған жоқ еле,
Адам тастан катты, гүлден де жәзик.

Инсан ийниндеңи жүктің аўырын
Артсан, аскар таұ да ыңырана баслар.
Күс шокыса Прометейдің баўырын,
Адам төзөр, лекин төзбейди таслар.
Сол кара тасларды жарып бәхәрде,
Өскен гүлди көріп жаның кулазып,
Мактанаң, елжиреп ойларсаң ҳәм де:
„Адам тастан катты, гүлден де жәзик“

Брестте тас ерип, темир тапланды,
Сонғы демгө дейин шайқасты солдат.
Карбышев музлады, Гастелло жанды,
Тәслим болғанда да тас пенен полат.
Бирақ мәнғи тарих тасына олар

Мәртлик оты менен көттилер жазып,—
Бул жазылған бес сөз былай оқылар:
„Адам тастаң қатты, гүлден де нәзик“.

Инсан кеүлиндеги миірим-шәпәэт
Егер қуяш болса, тас гүллер еди.
Агар дәръя болса ышқы-муҳаббат,
Дүньяда шел қалмай гүлденер еди.
Соңғы наңын берип өз жолласына,
Адам жырылады жүргеги сазып.
Жазсан арзыр өның кулпы тасына:
„Адам тастаң қатты, гүлден де нәзик“.

Дослық, миірим ушын кең қушақ ашқан
Бул заманда озық ақыл-зейинлер.
От ҳәм суу, пайл ҳәм уү табысты қашшан,
Табысалмай атыр бирақ пейиллер.
Олар Хиросима ҳәм Освенцимди
Дүньяға таңбакшы ақылдан азып.
Кыйраған тиришилик тахтына ҳәм де:
„Адам тастаң қатты...“ деп қоймақ жазып.

Кеүил—бир гөzzал бағ, тәрбият етип,
Татлы миідүасын жеп, вралау мүмкін,
Бир жыллы жүз бенен үактyn хош етип,
Бир жаман сөз бенен жаралау мүмкін,
Гүлленсии деп иисан кеүлиниң бағы..
Бағман гүл егеди тәңирге жазып,
Гүлди женшип кетер малдың туяғы,
Ал адамның кеүли гүлден де нәзик.

Адамзат дүньяға келгели берли,
Жаксылық жаманлық ойыны ойнац,
Кимлигин түсіне алмай езлери,
Канша китап жаңазар басларын қыйнап.
Адамзаттың миңезлемесин маған
Дәл, толық сүүретлеп бер десе жазып,
Айтар едим халықтың нақылым оған:
„Адам тастаң қатты, гүлден де нәзик“.

Мад 1982-жыл.

ПӘЛЕКЛИ ҚОСТА ТҮНӨҮ

Да жолаушы, уйқын катты екен дым:
Жаслай жатып, қартайғанда ойндың.
А. - С. Пушкин,

Таң сәхәрден жолға түсемиз және,
Уйқынды питирип ал, жаным, қәне.
Жас уйқы тез қанбас.
Карама мағая,
Мей көп уйықлағанман өз өмириүмде,
Уйқынды гүзетер жулдызлар шамы,
Каныңдай ләззетли жаздың акшамы.
Косбаккыш ғаррының гәпи таусылмас,
Жыйнағаша усы палыз бакшаны.
Узамайдай ай батып, түсер қаранды,
Дұз уйқысы емелер кеүил жарапанды.
Мийзан түссе керек, ҳауа тоңазып,
Жақсылап кымтайын пешехананды.
Түтіндік салғаным,
Шылым шеккеним,
Және уйқысызлық атын жеккеним,—
Суримеген қыял,
Ойланбаган ой,
Жазылмаған косыкларым көп мениң ..

Мұхаббат ҳәм косық—азаплы әрман,
Сол еки есикте өлиүге барман.
Жөл шаршатқан жас уйқынды гүзетип,
Тан атқанша косық ойлап шыгарман.
Самал косық пенен тыныс алғандай,
Жұлдызлар да косық болып жанғандай.
Пұтқил әлем косық ләрьясы болып,
Руўым арқалығ ағып турғандай.
Хәйлиртип, түнлерге урып танымды,
Халласлатып жүректеги қанымды,
Сол дәрьядай бийрәхим дегиши менен
Ийрим тартып геүлеп атар жанымды.
Сонда мен өзимди шайыр сезермен,
Кеүлим—сегбир тарткан бир ҳақ Бәзерген,
„Малыма қарыйдар табылғай дә“ деп,
Жанға қысым қылып, шөлге төзермен.
Жолларым кулазып, базда бос шығар,

Гә усындаи бир пәлекли қос шыгар.
Гейде гүлхан жағып жолдың шетине,
Тунеп аткан бир сәүбетлес дос шыгар,
Жөлшыға таптырмас бахыт бул әне,
Кауышың—гәниймет, жол журиү бәне.
Гүрринлесип, көз илгитип азырак,
Таң сәхәрден жолға тулемиз және...

Алыста мұнартартаұыл тереги,
Таұыклар шакырып, ийтлер үреди.
Тынған керизинен нағос салманың
Курбакалар тынбай концерт береди.
Түнге ұңылсан кеүлин ҳүрәйленеди,
Кирпишешен тысыр-тысыр келеди.
Балларын қымтаған ана қолындаи,
Бийшектерин қымтап қауың пәлеги.
Хәкке шықылықлад табар сум хабар,
Шык түсти маұжырап, ҳаўа да ығар.
Самал ойнап үстин ашыл кеткендей,
Жалаңаш тәңкейип үйқылар ғарбызлар.
Аүыл сыртында яр құтсе иятизар.
Шолдан „үйқылап қалып“, қылых шығарар...
Кара шашын менен ақ билегине,
Пешехана сыртынан ай сығалар.
Сен оянып айтты: „Еле жатпадын.
Болды, қыйнай берме қыял атларын“...
Мен айттым: „Азырак тамашадайын
Дүзде таңын қулан ийек атканын...“
Әне, түнге таң ғезеғи аүысып,
Жұлдызлар биримлең туилик жауысып.
Еситилер гейде палың шетинен
Фаррының „хайт-хайт“ деген дауысы,
Корықшысы сақ болмаса серлеген,
„Қауынның жәксысын сағал жер“ деген.
Сондай, поэзия палызында да
Усыған тәқаббіл ислер бар деген...

Тәежжұб қаласаң заманға қарап:
Не деген кең сая, миңүалы дарак,
Жан аұыртпай оның жемисин терип,
Көплер тили менен орып жүр орак.
Ким ис жакшас болса ақылы зайдып,
„Шайыр болып“ шығар ғайыптан тайын,

Еңбек пеңен еккен пәлек ескенше,
Ийт түйнеклер сырғыр урқанын жайып,
Мәрт болсан жулып көр..
Боларсаң ақмақ..
Түм-тустаң шуұласар оларды жақлад,
Атак-абырай ағын тартып алдына,
Китапларын басар албынға қаплад.
Тийип кетсөн, айтар „кой, тиімендер“ деп,
Бакырар талантты қадирлеңдер“ деп.
Арзаңына виза шегер ағамдар,
„Китабын шығарың, жәбирлемен“ деп,
Жаўшымшық тиігендей писсан тарыға,
Тапсып ақыл айтып тиіпер жаңына.
„Атшабары ҳәм Кекаман“ дегендей,
Өзлериңидей жәхил сыйышылар да...,
Биреүлери тынбай қәлем тербеген,
Өз жазғанын ези оқып көрмеген.
Биреүлери гегирдекке суў буркни,
Озады деп жасларға жол бермеген.
Мактымкулы, Бердак желсе тирилип,
Усылар мөнен бир нәубетке тұрылып,
Топламлары шыкпай жаўрасар еди.
Баспаҳана планынан сурилип...
Орсакы сез айтып күлдирсе залды,
Сый-Хұрметтін зоры соларға калды.
Көркем өз деп шәлкем сезди үйрәнген,
Мен айман аўылдағы балларды.
Салы арқасында суў ишее шигин,
Алымлар гербицид шашады бүгии,
Исенбеймен: НТР жол табар деп,
Шайырлық атызын тазалайтуғы...

Яшағай таң атты!
Ояндың сен де.
Тундеги тар кейил кенейди демде.
Жаксы адам екен корықшы ғарры,
Алғыс айтыл, жолға түсейик енди.
Сен касымда барда жоллар рәүан,
Руұым жасарып, күш енер маган.
Геззал арзыўлардың сырлы мәнзили
Сени алғы кел деп менинен сораған.
Ол мәнзил мен ушын жулдыздай жырак,
Әлбетте жетерсек сен оған бирак.

Үміт, міңкіубетан өмир жолында
Адам адам ушын әдиұли конак.
Канша жол бар, ойға алмайық ҳасла,
Кеүіл тасып ақсын жулдызлы йошқа.
Дүнья турар, дәуран өтер ҳәр кимнен,
Бир түнегп шыққандай пәлекли қоста...

Сентябрь, 1986-жыл.

* * *

Түн менен қырғаўыллар шақырды,
Узак тентиредик аўыл сыртында.
Корыкшы гаррының гене журтында
Түн менен қырғаўыллар шақырды.

Аңшы куўған арқардайын жуўыре ай,
Бұлты артында барап ай көкти шолып,
Екеўимиз барамыз: елдең қуўылған
Ертектеги еки ашықтай болып.

Гезенип турғандай ғыйбат қадары,
Барамыз: айланбай биз артымызга.
Адамларсыз жасай алмасадағы,
Адам адамлардан қашады базда.

Жиңек лебі менен жүзинди желлип,
Сени жубатады август ақшамы.
Шегирткөлер тынбай үшпелек шертиң,
Жанды жулдызлардың бийхесап шамы.

Ел уйқыда. Салықерлик тузынан
Ескең самал ғана ұқым сүреди.
Ырғалған нар қамыс капелласынан
Жан тербеткиш муңды сазлар келеди.

Большой театрдың зер ложасында
Отырган ханымдай сабырда, үнсиз,
Сен узак ғырырдың мениң жанымда,
Шаршаұлы ойларға шүмип кеүидсиз.

Самал айтты „сұлыў, қысынба“ деди,
„Налышқа шертпегіл кеүіл тарызды,
Хәрдайым көлип тур усында“ — деди, —
„Кептиреин ессиз көз жасларынды.

Билгир ҳәм тәкаббыр адамзат деген,
Оның көп қылұасын жақтырmasам да,
Бир гөzzал иси бар „мухаббат“ деген,
Соған тән беремек мен ҳәр қашан да.

Сүйгөн айып емес, сүйилмек—ығбал,
Кызығаныш қәлүени тыриайды гүлди.
Мениң сазларыма қулагынды сал;
Бәлким сергитермен қапа кеүлинди”, —

Дек самал жарымлы елпидеп есер,
Руұхымызды бөлеп бир сырлы сазға.
„Иисан—тәбияттың перзенти“ десер,
Неге самал шенли болмаймыз базда?

Тыңлап көр, не деген миәрим оңда бар,
Жанға жарымлысың қайтерсөн оның..
Хеш бир джаз оркестр, хеш қандай дуўтар,
Орнын баса алмас буд капелланың.

Оның қарапайым намаларында
Бир де ғәлел сес жок үнлеспей турған...
Түн бойы тентиреп аўыл смыртында,
Жуўдық ҳәсириет дағын зейинге урган.

Өмирге құштарлық қайта нурланып,
Жубаттық, сергиттик кеүил пақырды;
Түни менен нар қамыслар ыргалып,
Түни менен қырғаўыллар шақырды.

Март 1985-жыл.

* - * *

Көп ғәниймет демлер бос калар изде,
Бултларым жамғырсыз, таўларым карсыз.
Аз-кем жасаў несип болмады бизге,
Сөнсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Бийшул сөз будағы ағылар бунда,
Байғус Музам турар есик аўзында.
Бирге кетер едим мен алысларға,
Сөнсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Олай дейин десем, бекинип аўлак,
Жан ҳәэлигүй бузбай, шаўқымнан жырак,
Жасап аткандар да карық емес бирак,—
Сенсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Негедур йош келмес шеткери жүрсем,
Шынар саясында қыяллар сүрсем,
Демек енди бизге жасаў жсқ билсем,—
Сенсиз, телефонсыз, жыйналысларсыз.

Февраль 1987-жыл.

ЖАҢАЛАН, ДОСТЫМ...

Касым Нурымбетовқа

Жүртқа айтпаған сырымды,
Айтайны саған, достым:
Заманын жанағранда.,
Сен де жанаған, достым.

Ескилик тозып барап,
Жаналық—озық болар.
Өзин жанарып барсан,
Өмириң кызық болар.

Арттырып айбатынды,
Аяма ғайратынды,
Жана топтывыға қос,
Камшыла Ғайратынды.

Жанаған ўакта заман.
Жанаарсын сезим-санан
Жана жөлдү жатыркөп,
Гөнене болма алан.

Дұнья дегишли дәръя,
Тыңбай өзгереди
Кеше еситкөнді
Бүгін көз көреди.

Журт жана кийім кийсе,
Жаңала кийиминди.

Жаңала дәркар болса,
Үй, дәске, буйымынды.

Тозығы жетсө, өзгерг,
Тысынды, астарынды.
Бирак, жаңалай көрмө,
Сени ески досларынды.

Дос арттыр жана әүладтан,
Жатырқамасын өзинди.
Лекин ески дослардан
Бура көрмө жүзинди.

Жаңасы қызық, әүесек,
Жаңа дос жақсы болар.
Бираж та мейдәй болып,
Сени түсійбес олар.

Канша жасасаң, қасында
Сүйген көстарың болсын.
Жана заманларда да
Ески досларың болсың.

Жасаудың қызыры жок,
Өзиңиен бөлек маған.
„Хәй, шайыр!
Келмей кеттін ғой!...“
Дегениң керек маған.

Сентябрь, 1985-жыл.

ХОШАДЭС

T. Генжебай бақсыға

Ала мойнағынды алып қолларға,
Пәрлерин титиретип ушыр „Тарлайды“.
Асырымы бәлент йошлы жолларға
Сүр мәрдана ҳағлап „Кара жорғанды“.

Кулактаң тер алып, кесиле түсер,
Гә ұйыншыннип, пәсініе түсер,
Қайта бастаң гөне дәртим қозғалып,
Ессиз балалығым есіміе түсер.

Есімде аўылға бақсы келгени,
„Шасәнем—Фәріпти”, айтып бергени,
Бақсыны дәстанға салар алдында,
„Кәне, баллар, барып уйылан!” дегени.

Геүиш арасында, есик артында,
„Шықпайман” деп жылап, ақыр соңында,
Бир бахытлы бала уйқыдан қалып,
Таң атқанша бақсы тыңлаған сонда ..

Мардыйған жигитлер, туяна қызлар,
Аяқ уйыса да, өтсе де ызғар,
Отырысын бузбай сәхәрге дейин,
Бақсы тыңлар еди уйып, енағар,

Хәүијге мингенде сүйген намасы,
Кыйкүйүн жеткізвер жигит ағасы.
„Бәрәкалла” деп ғаррылар ыргалып,
Жаслығын еслейди-әү билсем шамасы..

Бул күнде бақсының қайтқан дәүлети,
Эстрада, магнитофон нәүбети.
Үйден шықпайдай сайрап туар жер жаған,
Хәр заманнын өз сазы, өз сәүбети.

Дәртли кеүіл бийдәрт пәнен ойнамас,
Таза бағда „гөне бұлбіл” ғайрамас.
Атларды қыннамас узақ айдауға,
Жүрт жыбылып енди бақсы тыңламас.

Ониан кере ойнап-күлгени абзал,
Кеште телевизор көргени абзал.
Мал көбейтип, тауық саклап, пул тауып,
Барыс-келис пенен жүргени абзал.

Жүртқа таңсық емес бул күнде бақсы,
Дүнья куүйүй болды кеүилдин nakшы.
Той берип, пул жыйып жақын-жууыктан,
Улына „Жигули” алғаны жақсы...

Басқа куслар сайрап бағларда бизин,
„Санаалы гелдің” мен ояңбас сезим,

Ғәрип сегбир тартпас Әлепшырұаннан,
Сәнемлер көшкіден тасламас өзин..,

Ала мойнағынды алып колларға,
Пәрлериң титиретип ушыр „Тарланды“.
Машина жүрмеген аўлак жолларда
Сурип-сурип алғыл „Кара жорғанды“.

Кимселер хош көрмес, кимге жағарсан,
Беглигінді бузба, ынжылма ҳәргиз.
Бәлкім сен ең соңғы бақсы шыгарсан,
Биз ҳәм соңғы тыңлаушыныз болармыз..

Сентябрь 1986-жыл.

УМТЫЛАМАН...

Умтыламан жан-тәним менен,
Өмир, сени сулыў жасаўға,
Кемис жерлеринди толтырып
Артық жерлеринди қашаўға,
Умтыламан жан-тәним менен.

Бир туп емен тырмасып өскек
Жабайы шың жарқабағынан
Бир сандыктас сақый тағдирден,
Берилгендей сыйлыққа маған.
Жасыл жағысынан дәръяның
Бақтым оған сукланып баста.
Нұрлы тулған—сырлы әрманым,
Бекингендей көрдім сол таста.
Жас еменге таслап жип зәңги,
Сол тасты мен тынбай қашайман.
Жарқабакқа асылып мәңги,
Сениң ышкың менен жасайман.

Алмас қашаў, гранит тастың
Ерегиси базда шаршатар,
Ал төменде кутырган тасқын
Мени алып гүркиреп жатар.
Ашың қуяш базда шөллетип,
Мыс қазандай мийди теседи,
Несер жамғыр базда селлетип,
Кара даўыл самал еседи.

Хәлден тайып мен қайсы күни,
Алмас қашаў түсер қолымнан?
Үактым питип мен қайсы күни,
Аш курдымға кулайман қашан?
Хеш пурсат жоқ оны ойлаўға,
Тынбай гранитти қашайман.
Сени тас тутқыннан күткәрүй
Ышкысындаға жасайман.

Аспан бәләнт, жулдызлар сырлы,
Сениң сырың шексиз соныңдай,
Сулыұлығың қондай көп қырлы,
Айкулактың кубылыұындай.
Машқалаңа төзермен не бир,
Жұмылғанша жуп қарап қөзим.
Мен билмеймен, ҳәй, сырлы әмир,
Неткең периізватсан сен өзин?
Сүүретинди ҳеш тени-тайсыз
Софып шыға алмай қаларман.
Алмас қашаў менен абайсыз
Бир жерінді шаўып аларман.
Заманласым, жеткиншеклерим
Сонда турып сынап-минесер.
„Әттегене-ай, тап мына жерин
Келистире алмапты-аў“ десер.
Деген менен тән берер маган,
Мийнетиме, и набатыма,
Кара тасты қүйдирип турған
Мениң сенлиқ муҳаббатыма...
Умтыламан жан-тәним менен,
Әмир, сени сулыў жасаўға,
Кемис жерлеринди толтырып,
Зыят жерлеринди қашаўға,
Умтыламан жан-тәним менен...

АШЫҚ СӨЗ

Пәтли самал шайқап ўақыт дәръясын,
Жағысларға уар жаңа толқынлар.
Таза өзгерислер симфониясын
Бул түсімпаз дүнья кумарғып тыцлар:
Жүрек ҳәўлирмесин, ушпасын күткән,
Әмир өзгерислер менен өрлеген.

Жасай бил өзинди мәрдана тутып,
Улкен мәксет, жаңа үмитлер менен.

Ким ол уллы ислер шанынан қашкан?
Гүллендириў ушын жаңа дүньяны,
Тенизге бир тамшы суў апармастан,
Шөллөргө бурғанбыз асаў дәръяны...
Лекин марапаттың заманы ётти,
Ашық сейлесилер жигитлер менен.
Жасай бил шынылышқа тик бурып бетти,
Улкен мәксет, жаңа үмитлер менен.

Пахтаның аклығы, нурдың пәклиги,—
Дийхан халқымыздың ҳужданы таза.
Оның мийнетинин машақатлығы
Шынталан жырланбаған ҳеш шығармада,
Кимлер сол пәкликтеги кара дақ салып,
Жалған данк-абырайдың жорғасын сүрген?
Бөлекленген өзин жокары алып,
Майда мәксет, ғәррэм-үмитлер менен?

Хошамет сез айтып бийик минберден,
Шанлы жолдан бағқа атларын бурды,
Детсад салатуғын қәрежетлерден
Мәрмерлең ганж ойып дачалар курды.
Жок сыйыр сүт берди кағазға ийип,
Мағлұмайт отлады маллар падасы.
Пәкта пұнктлерде отырды мықшыйып,
Күндіз малакайлы ҳарамзадасы...

Кара көленкелер заң тасасында
Сыртқа шығып кетти нызам шегинен,
Гәүхар жанып тилла жүзик қасында,
Гарнитур жыйнады пил сүйегинен.
Артық дүнья көз шығарар қашан да,
Айтайық келгенде гәптин ыңғайы.
Ҳарам дәүлет бахыт бермес инсанға,
Неге керек „Курбанғұлдин сырнайы“.
Қәлүен өсти гүлдин түкымларынан,
Улкен исенимдерге болды ғылаплық,
Енди җакыйқатлық толқынларынан
Қырға шығып қалды сол „алтын балық“...

Мийнеткеш халық мәнги, әдалат мәнги,
Мәңгилік инсаный инсап-қанаат,
Нәпси қурбанына сабак ҳәм тәмби, —
Бул кескин өзгерис—ашшы җақыйкат.
Пәтли самал шайқап ўакыт дәръясын,
Урсын жарысларга жана толқынлар.
Таза өзгерислер симфониясын
Бул түсімпаз дүнья күмартып тыңлар,
Көп пенек көргенің уллы той демек,
Келиң мәртлик, ҳуждан шакырган жаққа,
Бахыт ушын жол жок халқынан белек,
Алағада болман қызық соқпаққа.

Атларды ұық ертлең, ғошшақ жигитлер!
Жоллар машақатлы, мәнзиллер узак.
Ең жаксы мәқсетлер, жаңа үмітлер,
Бул жолда бизлерге ҳәмдам болажақ.

Сентябрь, 1985-жыл

ДИАЛЕКТИКА

Адамлар жаратар заман дегенди,
Заманлар жаратар адам дегенди...

Тау басынан ағып туседи булак,
Көксин жарапайды бийиктен кулац.
Ҳәм де мың машақат азабын шегип,
Қабыргасын таўдың таслары сөгип,
Булаклар жыйналып бир сайға қуяр,
Соннан пайда болар уллы дәръялар.
Үлкен суў сағасы—кишкене булак,
Сол айтқандай егер серлесең карап:
Адамлар жаратар заман дегенді,
Заманлар жаратар адам дегенди.,,

Тоңып секириүдің заманы өтти,
Тойып секириүдің мәхәли жетти,
Он толғатып, тоғыз рет туўамыз,
Жалаңақланып дүнья қуўамыз.
Бәрін өзимизге бурғымыз келер,
Консымыздан жақсы турғымыз келер.

Бир үйге бир ҳәүли тәрлық етеди,
Бир үйге бир машын азлық етеди.
Хәр баланың сүрөр дәўраны бөлек,
Япон магнигофон, „Жигули“ керек.
Биреүдің биреүден коллары да көп.
План бежериүдің жоллары да көп.
Суў тартылса, таўда кардан көремиз,
Не ис болса, басқалардан көремиз.
Ал ҳаслында тұп себебин қарасақ,
Бәри өзимизден екен рас-ак,
Бир көзге көрсетпей бир көзимизди,
Биз базда алдаймыз өз-өзимизди.
Базда көрип турып көрмей каламыз,
Билип турсақдағы билмей каламыз.
Нәпси ийтін ертип биз кейнимизге,
Сумлық үйретемиз өз пейлимизге,
„Шапкалар“ қойылып баҳа үстине,
Сан күле баслады Сапа үстинен.
Зат жағына ұждан тәрезисинң
Бармақ басып жеймиз ҳакын кисинин.
Жаксылар көп, жаман—хийлепаз келер,
Журтты алдамаса пайда аз келер...

Таў басынан ағар есапсыз булак,
Көксин жарапайды бийиктен кулап.
Ол булаклар қашпас қыйын мийнеттен,
Тәбият анасы солай үйреткен.
Тынбай ағар, ҳарып-талмайды олар,
Бир-бирине тәсил салмайды олар.
Бири-бирии алдамайды өмирде,
Бир-бирине кир сакламас кеүилде,
Салқын саялардан ҳәэзлик излемес.
Өз басының рәхәтин гөзлемес.
Кисилик жарыстырып, менменлик етпес,
„Менсиз дәръя жоқ“ деп қыялға кетпес.
Жерге тиришиликтің суұын таратар,
Сол булаклар тенизлерди жаратар...

Адамлар жаратар заман дегенди,
Заманлар жаратар адам дегенди...

Ноябрь, 1984-жыл.

• • •

Заман менен аяқ косып жүрмесен,
Кеўлиндегин қас-қабақтан илмесек.
Шаңда қалып, ашалмассан көзинди.
Хәм шетке аларсан кем-кем өзинди.
Озып кеткенлерге гийне етерсен,
Кисиниң түйесин түйме етерсен,
Кызғаныштан кең пейилиң тарајар.
Ак нәрселер көз өзинде карайр.
Кызықтырмас дәүир өзгерислери,
Жакпас басқалардың жақсы ислери,
Сезим тыйырынды кем-кем тат басар.
Кайралмаян қазан пышакка усар.
Кеште узын кәйлеңкене қаарасан -
Хәм өзинди үлкен адам санаарсан.
Жүрек-бауыр деген жок енді сенде.
Өкпеге айланған ҳәммеси демде.
Откенлеги азын-аўлақ хызметин
Баҳаланбай атыргандай мийнетин.
Дұньяны тек жалғыз өзин қурғандай,
Басқалар қасында қарап турғандай.
Шұрт минез боларсан, тұтип жүнинди,
Мойынлап сезбессен өзин мининди.
Дослар кеңес берсе, корлап аткандай.
Жорта бир нәрсенді урлаң аткандай.
Сей-дана, басқалар бас емес, берік,
Неге сеннен акыл сорамас келип?
От басында өзин билгіш боларсан,
Озып кеткенлерди сырттан саярсан.
„Шабазымлап“ жүрген ҳаялың сонда,
Шыдамы таусылып, тиіген соң жаңра,
Айтып салар жүрт айтпаған мининди.
„Өзиңнен“ деп келтирер ол жининди.
„Еселеп сейлейсек, кеселеп ишип,
Онша не арактың изине түсис?
Өзиңдей пәленше жүр гой катарда,
Ал сен мысал алтақтасыз ат арба,
Сатырлайсан, ҳеш ис келмес қолыциан...“
Дос дегенлер ҳабар алмас ҳалыциан...“
(Ҳаял дурысын айтар. жақтырмасаң да).

Ноябрь 1984-жыл.

МИЛЛИОНБАЙ АЗАМАТКА

Карақалпақстанда миллионнышы бала—Азаматтың тујылыуына арналган митингте оқылған қосық.

Бизге ғәнийметдүр, тез өсип-өйбек,
Келешектиң ығбал гүллериң термек,
Кандай жақсы, ак бесикте ингалап,
Бул әжайып елде дүньяға қелмек!

Таза ашылған гүлдей жамалы менен,
Елге шадлы тойдың жабары менен,
Узақ өмир, несип, ығбалы менен,
Бул қызық дәүранда дүньяға келмек.

Келинлөр көз жарып айдай көрикли,
Айдың этирапына жүлдүз толыпты,
Эмиү бойындағы бул ак отаудың
Перзентлери бүгүн миллион болыпты!

Мейли Азамат я Ахмет, Ерназар,
Гүлайым, Гүлчехра, Галия, Гүлбазар.
Уллы Уатан ҳәммесиниң анасы,
Бир баһытлы үйдин перзенти олар.

Майсек уүйп, шашыү жесе болады,
Колда шампан толы кесе болады.
Каракалпақстан деген бул елди
Баһыт роддомы десе болады.

Уллары—жигиттин шери дер едим,
Қызыларымыз өмир гули дер едим.
Каракалпақстан деген бул елди
Қаҳарман аналар ели дер едим.

Сүйинши естрап аяқ жетер жерлерден, .
Шайырлар дүр шашып шийрин тиллерден,
Бул гөzzал келинниң аяқ астына,
Паяндоzlар төсөң сулыү гүллдерден.

„Балалы үй—базар“ деген бар макал,
„Азамат“ деп кайда атын ақсақал, .

Хәр туүлган перзент қымбат биз ушын,
Ол пүткіл дүньяның мұлқинен абзал.

Мийрим сылаўмайын жағың үстине,
Бул бурыннаи аналардың дәстүри,
Мурның шымшып, құйрығынан шаппатлан,
Бақыргандағ разлар үрксия сөстинен.

Жақсы ырымларды ислек елдеги,
Киндигин ил керегеге төрдеги.
Кундакласаң тиқке түрсия қолында,
Ақ алтын паҳтадан болсын жөргеги.

Мине бесиги ҳәм таяр әндамлы,
Басы алтын, аяқ ушы дәндәнлы.
Дүзлү суўға шомылдырып түрүцлар,
Жигит болып өссин писик, бардамлы.

Женгейлер жаўлығын кыя тасласын,
Қызы-келинилер бесик тойын басласын,
Хәйиў айтып шағлаң айлақасында,
Әкеси той әңжамынан қашпасын.

Аклық-шаўлық қөріп, жаррылар яосын,
Шаўқым-сүрен менен қулагын тессин.
Келинилер жумыстан қайтып келгенше,
Бала бақша қылсын кемпирдин үстин.

Мектеп, туүйү үйи көплек салынын,
Спорт сарайы ҳәм еске алынын,
Бала бақша салмай жүрген баслықлар,
„Жәрдем бер“ деп оқыўшыға жалынын.

Нәсил көп туўмаса халық өсе ме,
Көпсінбеймиз жетседағы нешеге,
„Әстен айда, абайлы бол балларға!“
Деп ГАИ жазып койсый ҳәр бир көшеге.

Хәр перзент өмирден өз орын таўсын,
Эзиніз аналарға раҳмет жаўсын,
Бала туўмай жүрген батыс еллери,
Бизиң жаққа қарап ансары аўсын.

‘Бизге ғәнийметдур тез өсип-өнбек,
Келешек бағының гүллериң термек,
Қандай жақсы, ақ бесикте ингалап,
Бул қызық заманда дүньяға келмек!

Азamat бол, халық исине палұан бол,
Бир ғошшақ жигит бол, жақсы инсан бол,
Буннан ҳәм қызыклы дәўран бар саған,
Қарақалпактың Милионбайы, аман бол’

6-ноябрь 1982-жыл.

КЕШКИ ЖОЛ ОЙЛАРЫ

1

Өмирдиң күби кетип, азы қалды,
Тұлки дүнья жеткізбей, тазы қалды,
Ғаррылықтың жол тосар байдалары
Аңлысып алдынан ор қазып алды.
Билемен, олар мени күтип алар,
Бир күни „Уры сайда“ тутып алар.
Аүдарып астымдағы атымды да,
Писетимде барымды сығып алар.
Алса алсын ... Билемиз шақшытын,
Ойлауға оны бирақ жок пурсатым.
Үміт, мәксет екеүін жолдас ертип,
Бараман. Шуұ, жаныўар қавазатым!
Бес төбе артта қалды асырымын,
Мантанлап, бузсаң аяқ басыўыңды,
Еле де ашшы қамшы тартаман мен,
Бундайда билесец ғой ашыўымды.

2

Еншіме тиітип един тай үағында,
Қыялпаз бала кеүлим бай үағында,
Дорбанды ер басына қыстырылған
Жем емес, китап журди бар үағында.
Киснедиң сен байлауда күнде турып,
Жабыўлап от салмадым, түнде турып.
Урыстан сонғы жылдар кемтарлығын
Атқардық аш қарынға биргे жүрип.

Аргымак, дал бедеүдің уранында
Атлар көп қаракалпақ сорамында,
Солардың дүбірлісі шыққан жаққа
Елеуреп шабар едің ғұнанында.
Болсын деп жас ийеме қыздар ашық,
Талантты иске салдың өнер ашып
Арқашта алғашқы ирет таң асырып,
Мұҳаббат гүлін тердік бир сырласып.
Самалға жалларынды тоғар едің,
Намысқа тырысқанда йошар едің.
Базда өз үйириңнің ийисин сезип,
Күш бермей, бизди алып қашар едің.
Бәйгиде базда гүүлеп оза қойсан,
Макуллап журт кыйқылдан азан-ғазан,
Куншиллик тосқаұлы сүрниktiрип,
Жығылдың талай ирет омақаван...
Аксашап барып бираз, жүріп кеттік,
Шанымды қағып мен де турып кеттім,
Аўылластың аты озса кере алмаған,
Адамдағы тар пейіл қурып кетсін.
Атлардың омыраудан ағып тери,
Журғ пенен шаңды жолда соннан бери
Айдасып киятырмыз сен екеүміз,
Гә кейин, биреүлерден гә илгери.
Шуү, жаным, көлигім жоқ севнен басқа,
Жақсы-жаман ийен жоқ меннен басқа,
Хеш кандай машинаға аұмасбайман,
Дәүлет басы малымсан, жиірен қасқа!

3

Өмириңнің мазмұны куның болар,
Тың-тыңлап қулақ салсан, бурыңғылар—
„Өмирди қастерлен“ деп, бәри бирден—
Зинхарлап тәцирдин көп зарын қылар.
Ал сейтіп қәсттерлесек, тоямыз ба?
Әширепилеп оншама аямызда,
Наўқан күрттай пахтага орап оны
Ямаса көргизбеке қоямыз ба?
Бергенде еки өмир—еки жүрек,
Бириң минип, биреүн жетелерек.
Ат туяғын аяған шаңда қалар,
Бул піядада қалғаннан бетерирек...

Хәзликтин излемедим саяманын,
Жүрт пенен мендағы жан аямадым,
Қосықтың күлгін ашарын табаман деп,
Қашама қәлем-қағаз заяладым.
Буұлығып түтинине сигаретти,
Жазыў деп түнүйкымды бийкар еттим.
Улуғлап жырлайман деп заманымды,
Йош минип, қыялымды тулпар еттим.

Хәр ким өмириң өзинше жасап кетер,
Базда аттай тақырга тусал кетер.
„Шайба, шайба!—деп гүүлеп бақырысқан,
Муз үстіндеги хок-кейге усап кетер,
Ойыннан мен де бир күн қуұларман,
Сейтсе де жаслық қаным суұымаган.
Утылса, соңғы айламнан үмит еткен,
Хоккейшидеги өнменлеп жуұыраман...

4

Өмирдиң көби кетип, азы қалды,
Тұлки дұнья зып берди, тазы қалды,
Жаста бизди күйдирген сәнемлердин
Жемпир көйлек ишинде назы қалды...
Жазалмай бүлип атсам қосығымды,
Тарса-тарс урды биреў есигимди.
„Биймезгил қонақ па“ деп шығып көрсем,
Биреў тур туған айдай беси күнги.
Албырап ақша жұзден қан тамады,
Жүрегим аш құзғындаи анталады.
„Әниү ет, сырлы сулыў, кириң!“—десем,
Сыйкырлы сәўле кусап жалтырады.
„Жоқ шайыр, сиз ҳәлекке қалып жүрмен,
Жаман ойдың басына барып жүрмен.
Фаррылыққа кандидат болғанлардың,
Тапсырағансон, дизимин алып жүрмен.
Гөруғлы жығылса да женилмеген,
Картайдым демес екен кеүил деген.
Ийеси ыққа қарап бүрсеклесе,
Ол өзи өрге қарап сәүирлеген...
Мен олардың дизимин алып жүрмен,
Картайдың еснене салып жүрмен.
Фаррылықтың демалыс барында да
Қызық көп, кешеүиллеп қалып жүрмен...“

Деп күлип, ол кетиүге ыңғайланды,
Түсімпаз, бир билеүік сүмға айланды.
Кеүіл кусым кайтадан қанат қомлап,
Хәзілім тез тыйылып, шынға айланды.
Бекире басы тасқа урылардың
Алдында туўлайтуғын жини бар дым.
Көлірде тесік көрген ғарры аттай,
Арғы жүзге өтпестен турып алдым:
„Жок, сулыў, ол бағқа мен барадмайман,
Жаслықсыз Әмиүи жок Арапдайман,
Еремен мән изице самал болып,
Енди есік аўзында қадалмайман.
Миңримсиз көзің жанды жарагаған,
Жел болып көйлегине ораламан.
Кеүлимде сөнсө жаслық муҳаббатым,
Калайынша мен шайыр болаламан?
Шайыр деген адамың кимиң билмей,
Ат сыртынан айналдың сырын билмей.
Гегениң сексендеги қосықларын
Оқыйман енди саған тыным бермей,
Жарагалап шайыр жаңын аямай-ақ,
Кетежаксан артына қарамай-ақ.
Жок, Музам, сенсиз енди жасамайман..” —
Деп жуўырдым изинен жаланаяқ...

5

Сезимсиз уйқас сөзден ығыр жаным,
Ойласам, қайнап кетер жығырданым.
Бағына жаслығының қайтып барсам,
Бағманы киргизбей тур бүгин, жаным.
Жазарем алма ағашы гүзде гүллеп,
Мәүсімлер нызамынан шығынғанын,
Жас муҳаббат алдында ғарры шайыр.
Дизе бүгип қалайша жығылғаны ..
Айтыўра бирак буннан ары маған
Рухсат биз пақырға дарымаған.
„Мийнет ет, пахта тер!”, деп қышқырмасаң
Карақалпакта қосық деп танымаған.
Бул елде шайыр көппиз көзге түскен.
Бәри бир коян соқпак изге түскен.
Шайыр өз ашықлығын жырлай койса,
Ерси көрип, енапат сөзге түскен.

Косыктың қызыл сөзден зықы шыккан,
Мендағы солай карай ығысыппан.
Пахтадан памазый сөз тоқып жүрип,
Мұҳаббатты жырлаудаң шығысыппан.

Мұҳаббат! Булак болып ағыл, әрман!
Әмирдин шырағысан жағып алған,
Шішқында бир күймеген адам сирә
Ағаш ғой бар жемисин қағып алған.
Мұҳаббат! Ҳәмирине бағынарман,
Тутансан, шақмақ болып шағыларман.
Жамбылдың жасын бизге бергенде де,
„Жарлықа!“ деп өзине табынарман...

6

Әмирдин көби кетип, азы қалды...
Ғылаплық еткенлерди жазып алды.
„Булқыйсан, асаў дәръя“ деп жүргеним,
Аяғы қайыр теүип, сазы қалды,
Мұт дүңя, тегин ҳәзлиқ, марапат сөз
Жолдан урып кетилти-аў базыларды,
Пара жеў, косып жазыў. урлық деген
Бәлени көмгөн жерден казып алды.
Иседип ат мингизсе халық оларға,
Арман барып пейлиниң азып алды.
Жалған абырай, акшаға дузак курып,
Тұлкилер қуўалады тазыларды.,
Қәпелимде „ак сүйек“ бола қалып,
Сиркеси суў көтермей сазырайды.
„Бөлингенді бөри жер“ деген сөздин,
Мәниси жүрт ядында мәзи қалды...»

Әмирдин көби кетип, азы қалды,
Бергени дым көп екен, жазып алды.
Ол қарыздың ҳәммесин өтеў мүшкіл,
Ойласам, таңлар атпай сазып алды.
„Кыймылдаған қыр асар“ дейди бирак,
Бас аяқты, жийреним, шыйрағырак,
Ким билер алдымызда нениң барын,
Үміт деген алдағы айна булак.

Көп бенен аўыр жүгін жениллеген,
 Көп бенен кеўил кусың сәүирлеген,
 Таўсылар ўакта ғана аңғарамыз,
 Адамда ең зор байлық өмір деген.
 Тынымсыз гүрес ушын оятылған,
 Өмір мә ямаса бул театр ма?
 Келеси сеансқа билет алған
 Орына отырыға киятыр ма?
 Қызықлы фильм сериясы,
 Қыйынан қызыстырган ўақыясы.
 Сюжеттің шарықлауы шешілгенше
 Тартады күнкүткірып маргиясы.
 Тәғдір—сүм режиссер ол фильмге,
 Тергілде туған қылыш ерте күнде,
 Қайдағы бир Измирге айдал барып,
 Өмирине точка кояр қәпелимде...

Ямаса жүремиз бе еле узак,
 Түнлерде отлақ жерге сени тусап,
 Эссалам аласар күс, дөң басында
 Отырсан көзди жұмып дана кусап!
 Бәлкім сен барды болжап айтажағың:
 Қаша дуз бул өмірден татажағым.
 Еңкейген мәрҳаматлы уллы қуяш,
 Мен ушын қаша шыбып, батажағы?..
 Раҳмет, жан жолдасым жийрен касқа,
 Мактаұлы көлигим жок сеннен басқа.
 „Жүрген-дәрія“ деседи. Шүү, жәниүар,
 Албаұлықты сүймес бул заман ҳасла...

Март, 1987-жыл.

ЖАҚСЫ АДАМЛАР

Жақсы адамларға жолыққан күни
 Уйқын пүтин болар, ўактың хош болар,
 Кеўлин көтеринки, илҳам-йош болар,
 Жақсы адамларға жолыққан күни.

Азанда автобус бәндиргисинде,
 „Жуўыр, жуўыр!“ десер сени көриүден.

Олар сейтіп күтпегенде егерде,
Жұмыстан кешигіп қалар едің сен.

Сәлемлесип, басқыласып аларсан,
Дүньяның кемлигін тез умытарсан,
Өмірди соншелли сүйіп қаларсан,
Жаксы адамларға жолықкан күни.

Олар үйтқы болып мийнет үстінде,
Беккем семья дүзөр „коллектив“ атты.
Олар менен жаксы-жаман күнінде
Бөлісип жеген иш палдан да татлы.

Егер сен дүньяны тиреп турсаң да,
Фәлетлик ислесең аңбай көзине,
Мәселен, профкомның жыйналысында
Аямастан айтып салар жүзине.

Бирак, бир күн басқа ис түсер болар,
Кайғы булты қабағынан арылмай.
Сенин рабочий нағызынды олар
Қайтпай қорғар сонда өз ҳұжданындей.

Сен сонда өзінди судлап ишиңнен,
Өзінди керекли адам сезерсөн.
Сени өзіннен де жаксы түсинген
Бул адамлар жан бер десе, берерсөн.

Жаксы адамлар—бул дүньяның тиреги,
Ҳасла сен олардан бурма жузинди.
Ҳақ нийет, ҳадаллық толы жүргеги,
Сен оларға қарап дүзе өзінди.

Оларға ҳәр күни жолықсан пайды,
Олар көл, ушырассаң кеүлиң питеди.
Жұмыста я жолда, қуұаныш-кайғыда
Мүшкіл ислеринди ансат етеди.

Олар ҳеш ўақытта сени сатпайды,
Отырыспада орын алып ядлайды.
Толқында кайғың суўға батпайды,
Жаксы адамларға жолыққав күни.

Өмириң узақ болсын, ләззетли болсын,
Автобусты иркىп азанда ҳәр күн,
„Жуўыр, жуўыр!“ десип шақырып турсын,
Жаксы адамларға жолықкан күни.

Сентябрь 1984-жыл

ҚАНДАЙ ЖАҚСЫ УСЫ ЗАМАНДА...

Қандай жақсы усы заманда,
Карасам да қайсы таманға,
Бир билимсиз адам көрмедин,
Бир ақылсыз ңадан көрмедин.

Кимди көрсөң билип баратыр,
Зейни менен илип баратыр.
Биреүиниң билмегенине
Екиншиси күлип баратыр.

Қамыс басы қылт етпесе де,
Қашан даўыл боларын билер.
Төбесинен күн кетпесе де
Ертең жамғыр жаўарын билер.

Дүньяның бар ғалма-ғалларын
Алақанда көріп отырар,
Ақ үйдеги сұмлықтың бәрін
Кара үйде-ақ билип отырар.

Кулак салып көрсөң дым қызық,
От жақпай-ақ писирип атыр.
Биреүлерди атқа мингизип,
Биреүлерди түсирип атыр.

Ҳәр кайсында ҳәр түрли безбен,
Өлшеп, баҳа берип атады.
Бир айтқаны келмеген менен,
Бир айтқаны келип атады.

Дым жайбасар адам-аў десен,
Үлгерип жүр бәрине бирак
Бир китапты табалмай жүрсөң,
Олар оқып қойған қашшан-ақ.

Эйнштейн, Курчатов болып,
Атомды да бөлшеклеп таслар,
Бирин бири шаршатып болып,
Анекдоттан құлисе баслар.

Артық айлық алып атқан жоқ,
Жетпейди деп налып атқан жоқ.
Сондадағы орынлы жерде,
Той-лазымнан қалып атқан жоқ.

„Дым ишпейсен“ деди,—ишпейди,
Конакқа да қоймайды шийше.
Дүньяның да изине түспейди,
Алады тек пайна тиісе.

Заң-законды билиүге шебер.
Бунша „юрист“ шықкан қаяқтан?
Пышығына „пыш“ десе егер,
Ийти ала кетер аяқтан.

Жыйналыста сейлеүин көрсөн,
Гилен шешен келген бе дерсөн.
Кеүлиндегин айттар ўактында,
Гәп сатпайды ҳұждан ҳаққында

Құядыз жумысларын тындырып,
Арасында пикир алсыар.
Егер биреү шийше сындырып,
Тәртип бузса, тезге салсыар.

Хабары бар барлық өмирден,
Сиясатты суудай симирген.
Куўатласар қайта курыұды,
Жаңалыққа бети бурыұлы.

Кеүли ҳадал, жүзлери жарқын,
Бул адамлар мудам бар болсын.
Турмысында бул адамлардың
Бәрхама көп шадлықлар болсын.

Май, 1986-жыл.

ДОС ҚӘДИРИ

Шайыр Бабаш Исмаиловтың естелигине

Ақ желқом қайырың соққандай жарға,
Толқын құшағына ендің де кеттін.
Кеткен кәрүән қайтып келмес жайларға
Катепсиз нар жегип, жүрдің де кеттін.

Кеше көрисбесек, бундай демесем,
Кисемнен сигарет алып шегесен,
Бүгін дым көрисбес болып, неге сен—
Дийдар қыяметке койдың да кеттін.

Бас ушында турман, ҳасла көрмейсен.
Атыңды айтсам, ҳеш бир даүыс бермейсен.
Жұмыс үакты питкениң де билмейсен,
Хызметиңе күмбыл болдың да кеттін.

Минезин бар еди жипектен майда.
Енди бизге сендей жаңа жан кайда.
Адамшылық деген уллы сарайда
Калыс хызмет етип турдың да кеттін.

Хадал нийет синген еди қаңыңа,
Накаслықты жуўытпадың жаңыңа,
Кеүіл кабартпастан, өз заманыңа—
Қыздай ашық болып өттің де кеттін.

Сүриндин деп сен урмадың атыңды,
Таза туттың ҳұждан-инабатыңды.
Айтқан сөзи аскатыктай татымлы,
Лыл булагындаң тындың да кеттін.

Биреў қырық жыл халыққа хызмет етеди,
Биреў мийнетсиз-ақ шалқып өтеди.
Кимниң қәдирине кимлер жетеди,
Бәрин зейин менен илдин де кеттін.

Кеүлине тиймедин ҳеш бир кисинин,
Жасауда жоқ еди ҳийле, тәсилиң.
Бул биймаза үйдин ашық есигин
Әсте ғана жаўып, шықтың да кеттін.

Жақсы менен жаман ҳәргиз төң болмас,
Жақсылар өлсө де ныркы кем болмас,
Ҳәр ким өзи болар, бирак сен болмас,
Мийүалы дараптай сыңдың да кеттиң.

1985-жыл

* * *

„Шынар, сен қалайша бир жерде турып,
Үш жұз жыл жасаисаң? Үйретши маған“,
Деп сорадым саясында отырып.
Шынар айтты: „Мейли, айтайын саған:

Адам мени егер ұақ нийет пенен,
Ал мән жақсылыққа жақсылық ойлап,
Бәлентке умтылып ғана өсемен,
Инсанға сая ҳәм ғөззаллық сыйладап.

Миллионлаған жасыл жапырақдарым
Ҳәр таңда күн шуғласына шомылар
Ҳәм де бир бириңің қағар шашларын.

Пазыйлет дәръясы тамырычды жуўар,
Кәлбине орнаса бул айтқанларым,
Адам да көп жасаў ушым туўылар“.

* * *

Және бәхәр келди. Бирак та
Ғазлар бунда келмейди қайтып.

Тәңиз кашар жағадан узакқа
Кимлергедур нәлетлер айтып.

Ертеде өзим қонақ қыдырткан
Кек сейнерим жатар қырғақта.

Бир қызалақ, бир бала оған
Минил қарап кек тәңиз жаққа.

Гүрпилдесни мәрүерт толқынлар
Жуўumas енди бул жағысларды.

Көрмес енди бул жас балалар
Шарқылдастан шағалаларды.

„Бунда енди өзим биймен“ деп,
Дүзлү Дауыл қанатын жайды.

Ал адамлар жағыста гүйбенлеп,
Бүгингиси менен жасайды...

Март, 1986-жыл

ЖАДАМ

1

Гәүмис мамонт қарсы шапканда,
„Ма!“ деп қатты сес шығарды ол.
(Бул ең тұнғыш сөз еди соңда,
Еслегенді өз анасын ол.)
Тас пенен ол урды ҳайұанды,
Ақыл, қийле көрсетти күшти,
Бирак издеги баласын урмады,
Өз баласы ядына түсти...

Адам еди бул ҳайұан түсли.

2

Камераға тыққанда, балалар
„Мама!“ десип жылады шуұлап,
(Бул ең соңғы сөзи еди олардың).
Ручканы жиберди таўлап,
Вагонетка тасырлал күшли,
Крематорияға сұнғиди...

Ҳайұан еди бул адам түсли...

Февраль, 1987-жыл

ХАМАЛ

Жигит, абайлы бол, бул соңдай бийик,
Мингенинди өзиң билмей қаларсаң,

Мәртебе атының жалын таарасан,
Ойда жоқта ҳәмме қалады сүйип,

Жигит, сак бол, абайлы бол. Биракта
Абайлы бол—журттан емес... өзиннен.
Кезлер үмит пешен тигилгең ўакта,
Көгеренел нур қашласын жүзицнен.

Алдына тартылған ғәлетий тулпар,
Үстинде өзинди сезерсөң бийик,
Хәм жығып кеткенин анбай қаларсан.
Жүрсе, ҳұрметине көплөр бас ийип,
Тек сонда, тек сонда билип адарсан,
Тырнақша ишинде жүргенін „сүйип”...

Апрель 1982-жыл.

ЛАВАНДА

1

Ертең сениң тууылған күниң,
О сүйикдим мениң лавандад¹.
Көрер көзи гүүа ҳәммениң,
Сен сулыўсаң бурынғыдан да.

„Зеленстрой“ болса да,
Гүл екпеген бул бир қаладан,
Бәлким ертең зыр жуғырсам да.
Өкпелеме, гүл табалмасам.

Бос келмеспен бирак сонда да..
Бир ырымын ислермен елдин.
Мен өлип, сен картайғанда да..
Өлмейтуғын косық әкелдим.

Бул косыктың өлмейтуғыны,
Шекспирдиң тилинен айтсам:
Сени, сениң сулыўлығынды
Сүйип, күйил жырлағанлықтан..

¹Лаванда—гүлдин аты.

Бұның басқа паркы бар тағы,
Есапқа да алдың мынаны:
Мени базда сүймесең-дағы,
Сен сүйесең поэзияны...

2

Изей суўлар алма ағашына
Закым етер, уўлап тамырын.
Фыйбат сөзлер кеўил жарасына
Дуз себелеп тураң акырын.

Кел, қояным, отыр қасыма,
Салма төмен жүзинди ҳарғын,
Сениң жалғыз тамшы жасыңа
Турмас инабаты, солардың...

Сен анламай жүрсөң, айтқандай,
Иси шатак олардың ҳәзир.
Ҳәзир олар басы менен ғай:
Кайсар минез бир жана Дәүир—

Келип бүгін күтпеген жерде,
Сорап атыр олардан биримлеп:
„Бийик шарбак, кең ҳәўлилерде
Неге өсек айтысасыз?“ деп...

Сорап атыр: мәрмерлеп бунда
„Патша аўылын“ қәйтип курғанын;
Микрорайон подвалларында
Неге сасық суўлар турғаны.,

Еркин ушқан ерке пешшелер
Мейли бунда мени таласын.
Саған деген муҳаббатым егер
Пеш болғанда қызыўы басым,—

Курылғалы ҳеш ысымаған
Бул жайларды қыздырар еди;
Алғыс айтып қоңылар саған,
Маған қосық жаздырар еди...

Сен келесен ертең өмирге,
О сүйким мениң лаңда!
Кемис болар еди бир гүлге,
Сен дүньяда туұылмағанда.

Сондай сулыў таң атар ертең,
Үйықла бәрин умытып, айым.
Бар кайғынды билдиirmей, еркем,
Жүргегиңен урлап алайын.

Хәр еркек бир ҳаялдың кеүлин
Тауып, усылай оятыса таңда,
Жер жаңанда ҳаял-қызы бәлким
Леш жыламас еди-аў, лаванда!...

Апрель, 1984-жыл

ХӘЗИЛ

Актер Рейимбай Сеитовқа.

Жыйналыста отырып,
Сүзилип залеа қарайман.
Балалар қалған жетилип,
Бакенбард өсіп самайдан.

Жасларға жетип ағалық,
Жигитлик өткен талайдан.
Қуұатта сакал ағарып,
Кийиктиң шашы қарайған,..

Фарралық деген генерал
Кимлерге не етпей жур.
Тек Рейимбай ағаның
Муртына күши жетпей жур...

Август, 1986-жыл

ЕШЕКТИҢ ШИКАЯТЫ

Базыбир копаллар жәнжеллескенде,
„Ешек екенсен“ деп сөгер бир бирин.

Бул сөгисти жана еситип жүрмен бе?
Оған селт етпейди қулағым мениң,

Түсінемен бул сөгистин қарқына:
Шир-бириң ешекке тенгерип олар,
Мениң узың қулағымның артына
Өз келте пәмлигин жасырмак болар...

САҒАЛАЯҚ

1

Қара ғарға үймелеген
Гұмис жапырақ қызыл жийде,
Кудайым-аў, бул не деген
Сұлыў көринис деймен гейде.

Урықлыққа жап бойында
Күс төсектей жанбаслайман.
Сақаўатлы гүз қойында
Дөгерекке көз таслайман.

Бул не деген писикшилик!
Бул не деген сақый топырак!
Журт атызда, есик илик,
Жумыс қызған тыр әтирап.

Айы-күни жақынласқан
Жас келинге усады гүз.
„Босандай—деп— қыйланбастан“,
Тилегинде жуўырамыз.

Кең паҳталық, Ҳәр ханадан
Аппақ мамық шағыраяр.
Бириңши рет көрген адам
„Әжайып“ деп аңыраяр.

Сары алтын сары атызлар
Толқыр гүэдің самалынан.
Солқым жұзим, алма бағлар
Пал тамардай додағынан.

Атлап кирип атыз шелден,
Каўын үзип жегениңде,
Ана-тәбият, аўыл-елден
Неге көттим демедин бе?

Жасымық ҳәм бой жүйери
Тенселип тур үй касында.
Қарап турсаң ой жиберип,
Аўыл жақсы-аў ырасында...

2

Кешир, енди бүгінде мен
Салып бар шайырлық күшти,
Тәрийице тартсам қәлем,
Косық шығар иренишли.

Кек жиіегиң қалғып алыс,
Сағымланар ыссы күмда,
Саған деген бир аяныш
Гезер бүгін рұхымда.

Ала шаңғыт көз аштырмай,
Бир жағымсыз желлер есер.
Булт көринсе узак турмай,
Кек гүркиреп, күймас нөсер.

Кубылмас ҳеш айқулактың
Жети реңли дөңгелеги.
Көллерине бизиң жақтың,
Жыл куслары кем келеди.

Хасыл-жерлер кебир ашқан,
Гүлден қалды ерик бағы.
Көллер кеүип, теніз қашқан.
Жүргегимде қайғы дағы.

Бурқып ақпас ылай суўлар,
Дәрья усар изейкешке.
Адам оны корлап, уўлар
Ҳәм сол суўды өзи ишкен.

Өрдеги тек өзин ойлар,
Сени ойлар сөз жүзинде.
Кағаз толы сызып жойбар.
Жубанамыз биз бүгінде...

Еситилмес енди сеннең,
Асаў толқын сеслері де.
Ашы дауыс „Күткар!“ деген
Еситетемен тұслеримде.

„Байламанлар,—деп—дәръяны!“
Жуўыраман жалаң аяқ...
Дузлы шаңғыттың мәканы,
Сағалаяқ, Сағалаяқ!

3.

Шайырлар ҳәр кашанды да,
Кең дүньяны гезип-гезип,
Келер шаршаң аўылыңа,
Фаррылықтың ийисин сезип.

Хәм еслеп өз бала гезин,
Жүрген соқпакларын излер.
Кермек дәмли мунды сезим
Сүтилмеклер кеўлімизде.

Туўып өскен жерге деген
Сол әжайып мұхаббаттың
Орнын басар не бар екен?
Тапшы .сондай кәраматты.

Туўғаң жер деп тар окопта
Солдат ойға талып кетер.
Космонавт ушар ўакта
Бир түп жуўсан алып кетер.

Патшалар да, даналар да
Уллы тутса да өзлерин,
Жас қайтып, жер таянарда
Аңсар дейди туўған жерин.

Шөлин ансап ақша кийик,
Ғазлар көлин излер гейде.
Қаласынан Астафьев^{*}
Кетер сөйтіп Енисейге...

Жасларға тен адым атпай,
Динке көтип, қысса демиң...
Шаұып болған жаўыр атты,
Алып таслан ер-жүйенин,—
Арқаштағы камыслыққа
Жибергендей...
Мен де, ай-хай!
Туұып өскен сол шаңлаққа
Барарман ба көп узамай.

Атар таңның бир күнинде
Бир салмада сүй кесилип,
Таңыс соқпактың бириnde
Атқан адым түүесилип,
Мен дүньясыз, дүнья менсиз,
Жолдан кашық сол журтлықта,
Саатсыз ҳәм телефонсыз,
Шаўқымы жоқ жым-жыртлықта,
Жатарман ба жас таллардың
Сылдырылсын тыңлап узак...

Журты шанғыт самаллардың,
Сагалајак, Сагалајқ!

Октябрь, 1986-жыл

ДАҒЫСТАН ТАҮЛАРЫНДА

Пәтижатқа

Жүр, таўларға алып шығайын сени!
Бул таўлар җакқында көп еситкенмен.
Толстой, Бестужев¹ бул таўға мени
Бала ўақларымда талай әкелген.

* Виктор Астафьев—белгілі рус жазыушысы, жақында қаладағ
өз аўылына кешип кеткен. И. Ю.

Жаралы Лермонтов жатқандай бунда,
Оның жан жарасы қыйнайды мени,
Дәртлерге дәрмән бар булакларында,
Жүр, таўларға алып шығайын сени!

* * *

Таўлар бир қонақшыл таўлыға усар,
Альфи отлақлары ашар зейници.
Жаўрасаң, паналар ұнгирлери бар,
Булақлары шөл басыўға мейилли.

Карлы шың тәбенде аспанды тиреп,
Бұлт орамал былғап шығарып салар,
Күслар шықылықлад, арқар мәніреп,
Саған ҳақ жол тилем турғандай болар...

* * *

Шет-шебирсиз жүзим ойпатлығында
Янтарь солқым үзген жасларға кара!
Алмуртлар уұмылжып таўдың ығында,
Гигант шарайнадай Каспий жарқырап.

Өз тилинде сөйлер ҳәр аўыл ели,
Өзинше сылдырар бунда ҳәр булак.
Мәртлик мийнет, дослық, муҳаббат тили
Хәммеге қалыўсыз түсиникли бирак.

* * *

Үатаны шабандоз ҳәм сулыўлардың,
Саз шертсек, „Лезгинка“ шығар, ағылып,
Кубачы безеген мүйиз жамлардың
Шарабы мәс-қылар ишпей атырып.

Өл деген қонақшыл, бир мийман келсе,
Аўыл болып күтип, шағлап жасайды.
Мурады муртласар мийман ҳәз көрсে,
(Ал, бул жери қарақалпаққа усайды)

* * *

Бунда ҳәмме шайыр. Бирақ та олар
„Шайырман“ деп жуўырмайды баспаға,
Өйткенде ким жүзим егип, қой бағар?
Ким атқарап жұмысларды басқа да?

Биз олсыз да көппиз. Ис көп, сөз узак,
Дүнья толы сәтсиз роман, дәстанға.
Заманында жалғыз Маҳмудтың² өзи-ақ,
Сөз жүргизген пүткил Аварстанға...

* * *

Бийик таўға минсан, кеўлиң де бийик,
Төменде қалғандай барлық тәшүишлер.
Бой жазылып, төбен бултларға тиіп,
Дым майда түйлар жердеги ислер.

Жердеги исти майдасынба сен бирақ,
Таўға минген менен ис питпес тек те.
Ғамзатовлар таўдан жерге түсіп-ақ,
Көтерилген планетарлық бийикке...

* * *

Биреўлер таўға минсе, сезбес өз шенин,
Өзин бийик санап, даўрық салады.
Бийик өзи емес, таўлар екенин
Жерге түскеннен сон алап калады.

Биреўлер бүркиттей ушып шыңларға,
Ел-халқының кеўлиң бийлеп алады.
Таў оларға емес, олар—таўларға
Бийиклик, сулыўлық берип турады.

* * *

Көздиң жаўын алған қызыл тобылғы,
Қандай жақсы таса жерде өскенин!
Кешки күнге шағылысқан шорынды
Хеш ким сөндире алмас жүзицнен сениң.

Ағашка жан берер Унцукуль устасы,
Бирақ жаркабакта, таскын үстинде
Өсип туррандағы көркиниди, шамасы
Кайтадан жараты алмас ҳеш бенде.

* * *

Койсуў-таў дәръясы қутырды эне,
Аш толқынлар аппақ аяғынды анып.
Корықпа, бул толқынлар жуўасыр еле,
Мениң жуўасыған жаслығым яңлы.

Таў басында бултқа телмирдин және,
Өкинбे, кеўлиниен куў қайғы-ғамды,
Кайғы булты өтип кетеди еле,
Мениң шадлығымның өткени яңлы...

* * *

Хәр кимнин кеўлинде минер таўы бар,
Булт ҳәм булақ, жасыл отлак, терен сай,
Ҳәм қаранды үңгир, ҳәм жартасың тоғай,
Таўға не тән болса, оннан табылар.

Әрман гұли әдельвейс дегенди
Ушыраттым мен сол бир таўдың басында,
Саған әперсем деп қол созсам енди,
Аш феникс³ отыр оның қасынга...

* * *

Таўдың жоллары да өмир жолындай,
Машақат ҳәм қызық, шадлы ҳәм азап,
Әрман асыўынан өрмелек тынбай,
Шаршасаң да, жалақпассаң сен бирақ.

Тас төбенде кәүипли жартаслар турады,
Корықпа, жолаўшы жоқ бул тас көрмеген.
Ол тас қашан, кимнин үстине кулар?
Бул тууралы еле ҳеш ким билмеген...

* * *

Буркит шарықлап жүр таўлар үстинде,
Оны қутлықлайды қарлы қыялар.

Үстемлик сүргенде яки ишкенде,
Адамның кеүлинде бүркит оянар.

Аңсат емес куслар патшасы болмак,
Өспек суұық уя—шың қабағында.
Хәмме куслар бүркит болғанда бирак,
Нешік болар еди бул бассыз дүнья?!

* * *

Нар тәүекел иси—тауда жол жүрмек,
(Кудай да қорқармыс тәүекелшиден).
Мүмкін алда күгер бахыт я мийнет,
Я атың сұрнигер... ким билер деген.

Лекін мәртлик, ұмит бар болсын сенде,
Дизгінди беккем тут, жолларың болғай,
Адам алдындағын ҳәзір билгендес,
Кызық болмас еди Әмир де бундай...

* * *

Серпантин жол жатар таў карнизинде,
Төменге қарама, көзлерин тынар.
Дәржя қара терге түсіп төменде,
Айралық тасына басларын уарат.

Бір жағыста—емен, бир жағыста—тал,
Арасы кол созым, ынтығар олар.
Бирак терең курдым, гүүлеген самал
Ол екеүин мәнги айрып турад...

* * *

Тауда ҳауа қәпелимде өзгерер,
Бираз жигитлердин көз карасындей.
Олар тек өзлерин ақыллы билер,
Сәл жерде қабағы қалар ашылмай.

Таў самалы салқын, ызғары басым,
Корықпа, сәл қымтансаң есер де кетер,
Ғыйбат ҳәм өсектен кудай сакласын,
Ңығырығы жети жүрренин өгер...

* * *

Аспан өрелери сыйкылды таўлар.
Ертекте бир өгиз жер менен көкти
Шакында көтерип турыпты депги.
Ал басқа пикирде базы адамлар:

Олар ойлар „аспан тиреги—биз“ деп,
Олар ҳақықатқа дым, түсінбеті:
Мәртлик, мийнет, ақыл, билим, мириүбет,
Бес составлы сұттар тиреп тур көкти...

* * *

Бийик даңқ тауына көрмедин минип,
Сильва Капутикан айтқандай, онда,—
Адамды тоңдырып музлар мәңгилік,
Жерди сағынасан дейди. Сонда да,—

Машақатың шегип өрмелеп минген
Мәртлер мегзвер тайналыр көк еменге,
Биразлар шығып оған вертолет пенен,
Пәтеше келтирер гүрлеп төбенде...

* * *

Өрмелеп еңкейип, бир тар есиктен
Фамзат Цадасаның үйине кирдик.
Расулдың өзи жатқан бесикке
Бир қызырып қараң күлгенин көрдик..

Бүркитлер таңламас екен уяны,
Пәс ғана тар сакли кийиз төсөлгөн.
Бийик талант, бийик поэзияны
Бийик жайда туүйү шәрт емес екен..

* * *

Аўыл-аўыл болып жулдызлар кеште,
Өз саклилерине шам жақты олар.
„Шайыр, конак жайды қайғырма ҳеш тел“
Деп мени шақырып турғандай болар.

Олар билер: галактиканың сырны
Илимпазлар ашып киятыр қашшан.
Жулдыз-жулдыз бенен сейлесетуғын
Тилдиң барын бирақ шайырлар ашқан...

* * *

Атыңды таұларға бур, Қайсын аға,
Биразлар тек, асфальт жолға үйрөнген,
Кеклик кәбап болып көринер оларға,
Тауды тамашалар машина әйнегинен.

Атыңды таұларға бур, Қайсын аға,
„Булар жолсыз кетти“ дег құлғен құлғин.
Шайырлық жатқан жоқ, асфальт жолларда,
Дүньяға ең жақсы қосыклар келсин.,.

* * *

Каракалпактың жалғыз Кара тауы бар,
Эмиү жағасына түйедей шөккен.

„Тауға миндик“ десем, бир конак авар,
„Кәне тау?“ дег сонда карады кекке...

Аркар-тауын сүйер, кулан-шөллигин,
Лекин, биз—инсанбыз, Үстән бир бизде,
Таудың бийиклигін, шөлдиң кеңлігін,
Дәүир дарқанлығын тилеймен сизге!

Анлатыұлар 1. А. А. Бестужев-Марлинский (1797-1837) – драматургист, жазыушы. Дағыстан халықтарының түрмисызын „Амманат бек“, „Молланур“ деген повестьлер жазған.

2. Махмуд (1873-1919) – аварлардың классик шайыры,

3. Феникс–әпсанаудай күс (Күншығыс ертеккөрміндегі омы хак-
нус дег атайды), кайта тууылыму символы. Ол эжайын саз даұмыс-
ка сайрап-сайрап, ышқы отында ертенип күз болады ҳәм күз
ишинен дур-дур сидкиниң қайта тириледимис. И. Ю.

ТАУ ЖОЛЫНДА.

M. A.—ға,

Жалғыз жолға шықсан, жолларың өнбес,
Жолдас ерткен буның мәнисин билмес,
Хәй сен, жас жолаушы, еглөн азырак!
Жол жүрейик бир-бireүге болып ес.

Кара, кандай сулыў думанлы таұлар!
Алтын липас кийген гүзги тоғайлар.
Жалғыз аркар жар шетинде мөнирер,
Бәлким, өз жолдасын шақырып турар.

Жаслықтың жөнігі бастаң өтсе де,
Бел байладым усы жолдаң өтпеге.
Билдім сен де биздей күмар екенсөн,
Бул таўлар дүньясын сайран өтпеге.

Журт асығып бири-биринен бетер,
Машиналар зуұлап жоллардан өтер.
Асықса асықсын, әқ жол оларға,
Мейли, биден көре ертерек жетер.

Кеш қалсақ, панарап таўдың ырына,
Оғ жағып, наң қыздырмыз шоғына.
Билдім, сен де биздей ашық екенсөн,
Бул қысқа өмирдиң гөззәллігіна.

Кийик сокпак, жарқабақлы шетлерден
Мен бундай жолларды талай өткенмен.
Жазғы жамрыларда жаўрап таўларда,
Шопан қосларында қалып кеткенмен.

Жуп қылыш жаратқан құслар қанатын,
Жолдас таўып шықсаң шаршамас атың.
Мениң тәжирийбем, сениң жаслығың
Мүмкин женилетең жол машакатын...

Буда сайлар бир жыраға қуылар,
Бунда адамлар аскар таўға сыйынар.
Бизге қәүни жок өтсек Койсу ў дәръясын,
Аржағында Гамзатовтың үйи бар...

Цада, (1983-жыл.)

САҚЛАҢ ГАМЗАТОВТЫ!

*Расул Гамзатовтың 60 жылдық мер
сінде русшасы оқылған қосық, Мал
қала, 8-сентябрь, 1983-жыл.*

Саклан Гамзатовты!
Ким айткан өзи,
Шайыр халқы бизде көп дең оғада?
Косық кардай қапласа да жер жүзин,
Бундай шайыр келе бермес дүшіяға.

Халық шайырсыз термес әмірдің гүлін,
Олсыз жан руҳың тутанбас ҳасла.
Жерде—ашық, көкте—жұлдыздың тиши
Кимлер түснідерін шайырдан ғаска?

Саклан оны ғұреслерде шаршаудан,
Күншиллер көзинен, асқылаудардан;
Данқ—атактың байигінде музлаудан,
Пәсликтиң капырық, қабызлаұнан.

Бирақ Ғамзатовты сақламан ҳәргиз:
Бұркит пәрўазында мәртлик ушыудан.
Заман тәшүүшинде ақшам уйқысыз,
Қабыргасын сөтип, қосық жазыудан.

Балалық пәкликтен, даңалық ақылдан,
Сақламан ышқыдан, күйип жаисын ол,
Олла математик шықпайды оннаи,
Мейли „Пәтиматик“¹ болып қалсын ол.

Иисан қайғысының ғам қанжарынан
Жығылса ол Дағыстанның шөлияде,
Ҳакнұс киби қайта турып орнынаи,
Қосықлар жаңласын шийрін тишинде.

(1983-жыл. *Махашқала*)

ШӨЛДИН ИЙІСІН АЛСА ТУРМАС

Қырық ай колда өскен кийик,
Шөлдин ийісін алса турмас.
Дүзде жүрген шолан қалқы
Шәқәрде байласа турмас.

Бағ ишинде писсе бадам,
Татар несип еткен адам.
Нама танымаган надан
Бұл бил сайраса да турмас.

¹. Пәтиматик.—Р. Ғамзатовтың „Мухабблат илкін“ деген қосығында „Мен математик емесмен“ „Пәтиматик“ пен, деген ҳәзінд сез бар. (Шайыр бул жерде өзинің заңыбы Пәтимат Сандомианы іззөрле тұтқан). Ҳакнұс—әпсандауый күс. И. Ю.

Мириүбетли болса кеүил,
Кайры-дәртиң болар жәцил,
Бар ишинде ашылған гүл.
Казан урып, солса, турмас.

Бултлар көшсө бәлент таўдан,
Көз жасынан селлер жаўған,
Изи келиспеген дәўран,
Экагыл түс көргенше болмас...

ГАЗИТСЕҢ

*Совет Каракалпакстаны" газетасының 60 жылл
байланысы оқылған ҳазилнама қосық.*

Октябрьдиң нәпесинен туўылып,
Ленинилік тәлімат көрген газитсен.
Айнадайын таң нурына жуўылып,
Жарық етип дүньяга келген газитсен.

Молласы хат билмей терлеген жерде,
Әлифти таяқ деп билмеген жерде,
Жаңа отаў тигип гүрлекен елде,
Бирден шадлы ұаýаз берген газитсен.

Әүел атқаныңда бириңши адым,
Еркін қарақалпак⁶ болды лақабын,
Гедей, дийхан халақтың максет-мурадын
Сүренлелі жар салып-айткан газитсен.

Мәрт гүресішін болып өстиң әзелден,
Нәдән мүш-бай залым айбынды сенин,
Жас Кенестиң жамай жаўлары менен
Талай тәбелеске түскен газитсен.

Әүел Сейфулғабит, соңыра Тәмендар,
Дәслепки қоңырған редакторлар,
Әрепшे, латынша түрленіп хатлар,
Сәл үйретсе, бәрин билген газитсен.

Жамай жаўларына көп аттың оқты,
Фельетонлап урсаң шарасы жокты,

Тасырлатып айдал қол станокты,
Дәслеп елли дана шыққан газитсөн.

Жуған жудырық байлар, тур, араны аш!
Мийнеткеш халық ушын бул шыкқан күаш.
Каллаш-батрак тездей саўатынды аш!
Деп ашың кыйкыўлап жүрген газитсөн.

Жеделин куўатлап жана турмыстың,
Халқыма сен социализм күрьстың,
Тыл беккемлең, фашист пенен урыстың,
Бәринде халық пенен болған газитсөң.

Алдыңылар тәжирийбесин куўатлап,
Ким терис пикир болса ҳұжданын согтап,
Дәүир менен барлық ўакта тәң атлаң,
Шын төпериш болып жүрген газитсөң.

* * *

Хабаршылар кетер халық арасына,
Курылыштар жаққа, атыз басына.
Үақыт машиналай зүйлап асығар,
Кашан көрсөң иси қыстаў газитсөң.

Хәр кәсип өзинше қыйынды бәлким,
Бирак дым жапакеш журналист халқы.
Истин обал-сауап, қымбаты, наркы,
Ҳуждан безбенине салған газитсөң.

Шаққан рабселькор баллар шынырлап,
Хатлар келер ушкан кустай тыпирлап.
Машинкалар шегирткедей шытырлап.
Куўырмаш куўырған қыздай газитсөң.

Линотипши қызлар кустай қонаклап,
Куяр ҳәрибинди қоладан мықлап.
Корректорлар оқыр урыстырып, шуклап.
Шыққаныңша зыр жуўыртқан газитсөң.

Исин ийне менен қудық қазғандай,
Софып болған затты қайта бузғандай.

Бирак та ким ислеп кетсе азғантай,
Кайтып келетүгүн кызық газитсен.

Бир түйекке косып исти гәп пенен,
Айтысып, жарасып ККТАГ пенен,
Загон шыңтысып полиграф пенен,
Теллек дирилдеспе курган газитсен.

Таўыктай шөплеген ҳәрип қарасын,
Акшам емип Бекбайдың көз шырасын,
Арзайымға жетелетип баласын,
Пахта териминдей қыстаў газитсен,

Не бир машақтаптар жок дейсен сенде,
Бир ҳәрип қыйсайса, шатағың кәнде,
Берлиннен аман-саў қайтып келгенде,
Атекеңди иске салған газитсен.

Сап-саў нерваларды сымдай тоздышып,
Дым қызбаған Есенбайды қыздышып,
Бир дүзгөн макетин жети буздышып,
Шыныкулды шарға қылған газитсен.

Бирак сенде бар бирликли мәртебе,
Бүгүн урыссан, умытарсан өртеге.
Аұыз бирлик, сыйласығың бир төбе,
Соныңдай уйымшыл дана газитсен.

Редактор келер-кетер ҳәр ўакта,
Дәүир менен сен қаларсан биракта.
Келешектен сейлеп каракалпакка,
„Правда“ дан ис үйреңген газитсен.

Январь, 1985-жыл

ПОСЕЙДОННЫҢ РӘЗЕБИ

Аллегория

I

Ойпатлар—гүл, таўдың басы қар еди,
Булаклар сай қуұып сарқырап еди.

Дэрья пийри Анахита арыүйын
Өзинен де сулыў қызы бар еди.

Кек төңиз бар аяғында дэръянын,
Алтын қайык миңип соған барғанын,
Қызық ертек етип айттар қызына,
Тымсаллап өзиңиң жаслық ләўранын.

Суў астында Посейдоннын бағы бар,
Терсөң ҳасыл маржан бақаңшағы бар,
Төңиз патшасына мийман болғанын
Анахита кемпир еле сағынар...

Посейдонның бар әжайып уш улы.
Хаўайы көзлери тартар кисини.-
Хәэзир жигит болып ержеткен шығар,
Оғада көрикли еди-аў қиши улы!

Ертектен балалап ертек дөреди,
Файбана ышқыдан жанып жүргеги,
Хаўайы көз төңиз шағзадасын қыз
Енди ҳәр қун туслеринде көреди.

Мұҳаббат қыз жанын жақты да кетти,
Суў түлпарды ўрлап, шапты да кетти.
Таў булағы болып төмөн жумалап,
Асаў дәрьяд менен акты да кетти.

Көксин тасқа урып жарапады ол,
Шапты, дуў-сыйына қарамады ол.
Жолбарыстай аўылларды шуўлатып
Шапқан қашыны да тыңламады ол.

Тарнаўлар сөтилип тубалар еди,
Бирақ журт әспексиз суў алар еди.
Дийқан ели апат сүйдан албырап,
Абат сүйдан ишип куўанар еди.

Сегбир тартып, егленип дем алмады,
Дегиши урып он жағаны жалмады,
Самал тарарап суў түлпардын жалларын,
Ағысый тоқтатар бөгет болмады.

Ақты калың елдиң арасы менен,
Азияның ыссы даласы менен.
Максетине әжетин, табысты барып,
Төңіз патшасының баласы менен.

Ашыктың аш толқыны есирип,
Шалкар төңіз кен далада кесилиціп,
Мын жыл еки ашық маўқын басадмай,
Ашшы суү, душшы суү жатты есилип..,

2.

Суү тулпар шабысын таұысқан жерде,
Жасыл ойпат шөлге аўысқан жерде
Жас шырақшы тұңғыш рет яр сүйді,
Дәрья төңіз бенен қауышқан жерде.

Айттыұлы перијзат бир дилбар еди,—
Аяғын толқынлар аймалар еди.
Хәтте арың қызы Адахитаның
Оны көк төңизден қызғанар еди.

Кыз шоланда жумыс-атқарап еди,
„Кыз куүүдә“ кашып, ат шабар еди.
Ақшам қуярлыкта яры шом байлап,
Кемелер жолында от жағар еди.

Ақ желкомлы жыллар өтти жарысып,
Жаслық өтти толқын менен алысып.
Төңіз жуұып босағасын аұылдын,
Ат орнына кайық минип барысып.—

Шагалалар шарқылдасып күледи,
Аүыл айналасы айдын көл еди.
Кундызлар жылтылдаپ, ақкуүлар сыңсып,
Шагал мәслик курған абат ел еди...

Төңіз патшасының ерке баласы,
Өзгерип бир мәдәл кеүіл санасы,
Шырақшының сулың келиншегине
Ашық болып, қозды жүрек жарасы.

Салқын жанлы қызы дәръя пийриниң
Жигит жүргининң терең ийримин
Хәўижге келтирип, бойын қыздырып,
Кандыра алчады мұҳаббат миңрии.

Сүймеди дәръядан келген ағысты,
Құни-тұни ақтып аўлақ жағысты,
Сол келиншек суұға түссе, суұ қызып,
Толқын толқын менен зәңгі қағысты.

Айтты сонда Аниахитаның қызы:
„Калай-калай болып баратыр изи?
Мен ансан келемен алыс таўлардан,
Не ушын жылымас ярымның-жүзи?

Суұ тулпарды шаўып тынбай желемен,
Мың жыл бойы бир сен ушын келемен.
Сол оласыз адамзаттың қызына
Кеўлин қетиң жүргениңди билемен.

Сен билмейсөң адамзаттың кимлигин,
Хәдден асқан мәккарлығың, сұмлығың,
Сол бир еки аяқлы маклуклар ушын,
Жабажақсаң маған кеүил туылғигин”.

Теңіз патшасының улы сәйледі:
„Билмеймен, бойымды не от бийледі.
Суұық кушағыма куяш киргендей,
Жүргегимди өртеп, уйқы бермеді.

Жағыска телмиrer арзыў-әрманым,
Енди муз қатса да суұымас каным.
Күншығыста еки қатын бир ерге
Жайғасып келген ғой бурыннан, жаным..

„Ах, солай-ма еле? Карап тур енди...“
Деп дәръя сулыұы ашыға минди:
Аўдарылып шыракшының қайғы,
Өзи аман қалып, ҳаялы өлди,

Өксип кушақладап сол өли дилбарды,
Әрманлы көк толқын қушаққа алды.

Көз жасына жуўып жансыз сийнени,
Терендеги ез бағына апарды...

Шырақалы жер теүип, есінен танды,
Жағыста от жағып, жоклады ярды,
Айралыктан қалди қамыстай сынып,
Жас баласы мөнен екеүи калды...

Корланып қызы жаны дәръя пийринин,
Ашыўға алмасып ышкы, миримин.
Кетип баар суу тулпарын жетелеп,
Теңиз жатты ишке тартып ийримин...

3.

Көриңдер дүньяның исиде қарат,
Бир сүмлүқ ис қылды адамлар бирак:
Үш патша ушырасып дәръя бойында,
Үш алтын кәсада шайқалды шарап.

Канлы шарап толған үш сыйқырыл жам,
Жанлап ҳаўаз берди мәрмиер сарайдан.
Бири құлди: „сағадары—суу ишер...
Ата-баба дұрыс айтқан деп санайман...“

Екиншиси айтты: „дәръя—ғазийне,
Көп иштиң деп саған етпеймиз гийне,
Шөллерим бар мениң суұсырап аткан,
Гүллөр көгертемен зийнeme-зийне...“

Ушиншиси деди: „Айтасыз дұрыс.
Сиз сөйтис айтқанда, бизге не турыс.
Күмдарым бар-түсіне суу кирмеген,
Сол күмға суу айдал, баслайман жүрис...“

Ушеші дер: „бир атанаң улымыз,
Макулласақ бириմизди бириմиз,
Исимиң раұаж, қолымыз бәлент,
Жүрттан мәргебели ҳәм де иримиз...“

Үш алтын кәсада шайқалды шарап...
Дәръя ағып кетти шөллерге тараپ.

Теніз сүм өлемге ұқым етилип,
Алтын жағыс жерлер қалды қаңырап.

Кем-кем куярлықта кесилди арыс,
Кеүли сүйгандай суу менен жағыс,
Хәр күн үзакласты бири-биринен,
Толқын ақ көбіктен оймады нағыс.

Кепти наар қамыслы копалы көллөр,
Ести бийжагдай ҳәйирли желлер.
Таза сүүға уүйлдүрық шашалмай,
Набыт болды бекирелер, сүйендер.

Не жайсан жайынлар аўзы жайықтай,
Оли сүйдән кесел таўыш, айықпай,
Түңгійық теренге түсип жан берди,
Аўыр жүги менен шөккөн қайықтай.

Тырна сести оятпады көклемди,
Сүйріклөр нартламай сыйып бүклөндиди.
Қайнап турған ырыс қазаны тынғандай,
Балықшының кең өриси шекленди.

Әтирапты басты қызыл соралық,
Бакатосқын кек шаланға оралып,
Күрбақалар тынбай бақылдасады,
Өлгөн балық ийиси жөлге тарапы...

4

Океан ҳәм тенізлерди аралап;
Үлкен хожалығын тексерип қарап,
Жүрди корабльде сүзип удайы,
Құдиретли Посейдон—теніз қудайы.

Ҳәм еситти узак шөллөр артынан,
Ашың даўыс өзегин өрт шарпыған,
Перзентиниң сестин таныды дәрхал,
Даўыл тезлигінде жетисти оған.

Хайран болды келип көрген ўағында,
Біссы күн аймалап тилла ирең күмда,

Кең саҳраға салқын лебин таратып,
Жатар еди теніз толқынлап бунда.

Шөллер тоңылсы кәр етпес еди,
Үстінен ұшырлы жел етпес еди.
Инсанларға берип ырыс, ғәзійне,
Уллы тиришиликтекес етилдес еди.

Жаўыз саратаннан, қорғап жерлерди,
Ырғалған көк егис, бағ-хәремлерди,
Ойпатларда өмір гүлін ыргалтып,
Шөлден саклар еди соңша елларди.

Енди бунда тынған дәръя ағысы,
Теніз тәрк етилти туған жарысын,
Суу тубинде бир қәбірдин қасында,
Көрді киши улын сарғайған түси.

Улы емес, жетим бала турғандай,
Кім бар бул тәғдирге ара турғандай?
Қуяшка тик баққан ұшайы көзлер
Шанағында сенип барагығандай.

Айтты бас көтерип: „хош бол, атаҗан...
Сениң құдиреттінен пайда жоқ маған.
Жықты мениң бул айралық апаты,
Бул үмітсіз ышқы қоймаслар аман...“

Үәсиятлап айтты атасы оған:
„Бул инсаный апат түсінікли маған.
Жүр, кетейік алыс океанларға,
Өлмектің изинен өлмек жоқ. балам“.

Улы дер: „өрт шалған өзегім менен,
Каламан бул жансыз нәзәлім менен.
Инсанларға шексиз мұхаббатымды
Сыптағайман бунда әжелім менен“.

Улын көйдире алмай теніз алласы,
Жасыл сақалына сорғалап жасы,
Нардай қәддін бүгіп перзент дағынан,
Отырды жағыста ақшам арасы.

Күшлинин де ғәріп шағы болады.
Кара тұнге қамсығып ол қарады.
Корқынышлы жым-жырт, тек те узакта,
Шырақшының оты жылт-жылт жанаады..

5

Тенізден жағысқа шырып сәхәрде,
Бар ғәзебин жыйып, ол бир мәдәлде,
Тилла тажы шығар күнгө шағынып,
Күдіретли Посейдон минди қәхәрге..

Олиф ағашына Гефест саплаған
Үш тисли шанышқысын нық тутып бәрдам,
Гүркиреп шақырды Кара дауылды,
Хәм дे буйрық берди былай деп оған:

„Хәй, Дауыл, сен корқынышлы қес пенен,
Көтерил аспанға қатты күш пенен:
Хәм де мынаў қайыр тепкен жағыстан
Дузлы шанды күй адамлар үстинен!

Масайрап олар дым ҳәддинеи асты,
Жауызлықтың құлыпты есигин ашты.
Жуўҳадай симирип тениз, дәръяны,
Дүньяны куртпақшы ғәрези-қасты.

Бул не шымшытырық, арасат заман!
Сүйдүң астын-үстін бийлеген адам.
Тенізді патаслап, майлар ағызып,
Жаманлықтың шегин асырды мудам.

Сүй астында жарып бир бәлелерин,
Неше рет кемемди аўдарды мениң.
Жанға тиіди жауыз Зевс жаратқан,
Қылұалары еки аяқлы бенденін.

Жаманлық облаған жақсылықтарға,
Ғәзеп жоллайман бул инсапсызларға!
Сондай өш алынсын, тарийх түнилип,
Әл-әүлады нәлет айтсын булаға”

3

Кудиретли цәрмайды еситип Даўыл,
 Қара қанаттарын көтерип аўыр,
 Күмшаўыт жағыска-шыкты тәциэдән,
 Кара қуэғын аңсан турғандай аўын!

Әсте қанат қарып ояты жедди,
 Ҳүйилдеп жабайы самаллар келди.
 Ойнағандай бир-біріне кум шашып,
 Бир сұмлық ислерди баслады енди.

Ала шаңғыт ыссы анызак ести,
 Атызға ағын суў жолларын кести.
 „Апат киятыр“ деп жылар ызынлап,
 Жал бойында куўрақ қамыслар сести.

Карсы қарағанның көзлерин жаçлап,
 Егис жерге құмның „қырманын шашлап“.
 Жасыл ойпатларға, бағ-шәмәндерге
 Күйн кирип келди шаңғытты баслап.

Гүлистанға дөнип фыр-әтираплар,
 Ағын суўға толып қағаллар, жаплар,
 Жатар еди жайнап қаннен қаперсиз,
 Бейиштей қуллышағай жастыл алаплар.

Халық онда абадан турмыс кеширер,
 Түрли егин егип, бағлар өсирер.
 Шынарлардың салжын саяларында
 Пайызлы дем алып аяқ көсилер.

Енбек етер, сәнли шәхәрлер қуарар,
 Дәръяларды бөгөп, шөллөргө буарар.
 Жарыспаққа байлық куўып биразы,
 Дүньяны жайындај жутыўға таяр...

Даўыл басып барды шаңғыт суўырып,
 Адамлар үйинен шыкты жуўырып,
 Эсте-ақырын солды ғумшалы гүллөр,
 Еккен егин сабағынан қыйлып.

Көтерилди жердин изей суўлары,
 Куўрады шабдалы, ерік бағлары.

Кебир ашып ҳасыл топырақ ойлатлар,
Дузлы шанғыт пенен көмилди бәри.

Жер шөлгө айланса, тек мәзи кебер,
Кайтып дәртке асар суү берсең егер
Ал мына шаңғыттан·канша елледің
Егис жерин бир қарыстай дуз көмер

Дийкан жер еге алмай көзин жаслады,
Бағманлар ах шегип бағын таслады.
Күтилмеген бул апаттың алдында
Илим, ақыл, ҳийле дәртке аспады.

Тандыр ҳәүириңдеги самаллар ести.
Ағашлар куүрады, бүлбүллөр ушты.
Жыласып ише жүз аbat аўыллар,
Ата мәканынан серпилип көшти.

Шәхәрлер тым-тырыс, жым-жырт дааладар,
Каплап кетти карабарак, соралар,
Саўдасы тарқаған базарга усан,
Ийесиз канырап қалды қалалар.

Изейкеш акпады, тарнаў тығылды,
Сасык сүүлар күрт-кумырыска, шыбынлы,
Фарға конып шырша таслы минарға,
Мың жыл турған естеликлер жығылды...

Ай-ҳай бул жарыста бар еди дәүран!
Көргөн түтей бәри әдира қалған.
Тәбият бергенди инсан күрүткүй,
Өз пейлиңнен оның қарғысын алған...

Заманлар артынан өтти заманлар,
Келди жана әүләд—жана адамлар...
Олар биздей көмешине күл тартып,
Осамаслық етпес, инсапты анлар.

Олар „тек те өзим болайын“ демес,
„Дәүран келди, ҳәзлик курайын“ демес.

„Өзиминң шөллери суү ишсе болды,
Тенизлер курыса, илайым“ демес.

Тек өзи жасаған жерин ойламас,
Тек өзи шомылар көлин ойламас.
Бийик миңберлерден ғамкорсып сейлеп,
Тек өзинң көрер күнин ойламас...

Көрди олар не ис болып атқанын,
Шалкар тенизлердин кеүип атқанын.
Талан-тараж болып дәръя суұлары,
Пайдасыз күмларға сицип атқанын.

Бир жақларда суұлар тасып атқанын,
Жайғастыра алмай сасып атқанын.
„Азырак бер“ десен, қалтырап-қақсан,
Картаны баўырына басып атқанын...

Айтты олар: „Хәй, сен ғәлетий заман!
Жүлдүзға жол салдың даңалығынаи!“
Бираз жерде алшақ сөз бенен исин,
Жәнжел тынбас аўыз алалығынан.

Атомларға салдың илим қурығын,
Коңсостың тұцлигии ашар сырғын.
Бир қол менен өмір гүллерин егип.
Бир қол менен шаштың әжел урығын...“

Деп олар тенизге бурды дәръяны,
Ағын суудан енди тениздин жаны.
Ойпатларға қайтадан ел қондырып,
Тазадан гүлленди бұлбил мәканы.

Тулға болып калмас дүньяға адам,
Үш патша ҳәм қашшан откөн дүньядан.
Үш алтын кәсаны актарып ҭаўып,
Жаңа әүладлар не дегенин айтаман:

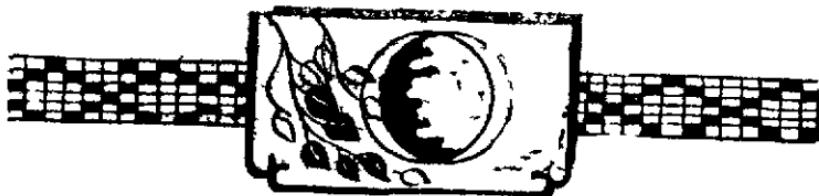
„Хеш ұқимдар данқ ҳәм қәзлик қуўалап,
Үш алтын кәсадан ишлесин шарап.
Дәръя—тенизинең айра түспесин,
Не ислесе, инсап пенең ислесин,
Ақыл ҳәм ұужданың көзине карап...“

Деп олар дәръядан жұзип бәхәрде,
Алтын жарагылқа жетисти бирге.
Ұлақтырды сол үш алтын кесаны,
Теңіз ортасында ен терек жерге...

Октябрь, 1986-жыл.

И. Юсупов 1945-жыл.

„ОЙЛАР“ китабынан

НАРЦИСС

Сакый табият жаратқан
Жан еди ол шырайлы.
Суў ишпек болып суўаттан,
Еңкейип көлге қарайды.

Хәм айна көл бетинен
Өз сүүретин көрді ол.
Сөйтеп өз келбетине
Ашық болып жүрди өл.

Сол күннен баслап ол бағыс
Умытты баска өмирди.
Өзимшил курт жазы-кыс
Алмадай иштен кемирди.

Үмитсиз ышкы аяусыз
Өртеди оны, күл етти.
Раҳәтсиз, сораусыз,
Сөйтеп, солды да кейти...

Хеш ким де өзин кемситип,
Жек көрмейди рой, албette.
Сонда да, көрсем нарцисти,
Кыялым кетер сен бәтке.

Үмитсиз ышкы гули ол,
Мұңайып туар газонда.
Көрсем оны түсип жол,
Сени аяймай сонда.

Хәм·корқаман: соңында
Сени де сөндай болар деп;
Нарцисстей өз ышкында
Пайдасыз бир күн солар деп.

1959-жыл. Арқа Кавказ.

ТУҢҒЫШ МУҲАББАТ ҚОСЫҚЛАРЫ

1

Ким мени „сүйе алмас“ деп қылар насақ?
Сүйемен ҳәтте, жаным, шымшығынды.
Әйнегицин алдында дүмшеге усал
Шомпыйған сениң қара пышығынды.

Үйинцин алдындағы үш терек те,
Бәри де жүргеминен емес жырак.
Өкпелеп жүргөрме маған тек те,
Ийтниди жек көремен, жаным, бирак.

Мұхаббет ийттен корыкса, мұхаббет пе!
Сейгес де, күйдім сол бир Кутлышаяктан;
Жеттим-аў десем еллеп есик бетке,
Әүпилдең ала көтер кең балактан.

2

Сен миңримсиз болып өстин жасынан,
Мен тұрыппан қаракшыдай ясынған.
Жас „урыға“ олжа тилем, мыскыллап.
Милиционер өтип кетти қасымнан.

3

Үйинцин алдында үш түп қара тал,
Гүзде салма ишине жапырак боратар.
Дәрүазаң алдында турман аңқайып,
Мысал топты күткен аңқаў вратарь.

Азияның әсте өзгергиш ҳаўа райындей
Сол сабырлы миңезиң дым жаныма тииди.

Мең келемен буркасынап этшөк ғайындай,
Сен асықпай китап оқын жатасаң үде.

1948-жыл

* * *

Неде екен өлмеслиги Омар Ҳайямын,
Сегиз әсир шаңына ол қалайша төзгөн?
Кандай сыр бар шарабында ол ишкен жамның?—
Деп мен даңқлы рубаятты өткіздім көзден.

Сонда косық қатарлары кем-кем тирилиң,
Бир күшли ҳәм ашы дауыс еситилди маған:
„Мен—дүньяның үлкен сырын мезгилсиз билип,
Тәғдир менен ерегискен жәнжелкеш Ҳайям.

Жер көркин сүй, жер шарабын ишкейсөң мудам.
Көкте өмир жок, текте жерде бахты адамның“
Деген сөзді еситтім ҳәм уғынылды маған
Неде екени өлмеслиги Омар Ҳайямын.

1956-жыл.

ЭПИГРАММАЛАР

Аракхордың гәпи

Пиво, арак... табылғанын татамыз
Дүнья маған аклас, журтқа акса да.
Хәпте сайын бир қап шийше сатамыз,
Сонда да бир жарымаймыз ақшага...

Шайрысмақ биреүге

Пегас деп мингениң куршашы ешек,
Парнас деп шықканың бир үйме кесек.
Косық деп жазғанын ақшага дузак,
Сениң келешегиң әүләдәк мазак.

Ол ким?

Оның өзи ҳаялдан тууды
„Инсан“ емес оған ҳаяллар.

Хаялын корлап үйинен күүдү.
Енди өзи хаялдарга зар.

1958-жыл.

БИРИНШИ ЗҮРЭЭТ АЛЫНГАН ЖЕРДЕ...

Умытпаскан, дослар, өмирде,
Умытпаскан бул алтын гүзди:
Биринши зүрээт алынган жерде
Биринши рег сүйдик бир қызды.

Ойламаган едим муҳаббатты,
Болады деп сөншелли қызын.
Өзим қалдым, ал кеүлим кетти,
Капталына ерип сол қыздын.

Фәзийиң аштық жаңа жерлерден,
Иске түсти жаслық жигери.
Биринши буудай толқыны менен
Жатты шуулап Костанай жери.

Шакырды ўатан, келди жәрдемге,
Комбайнлар туысқан Доннаи...
— Катя, айтшы, сен сүйесен бе?
Деп бир күни сорадым оинан:

Жакты ма, я қалдым жақпай,
Биле алмадым.
— Кимди? — деп күлди.
“Мени” деўдиң есабын тацпай,
Бердим оған бир қысым гүлди.

Гүзги аспандай жарк етти жүзи,
— А-а, гүлди мө!... Сүйгэнде қандай...
(Гүлден де бетер сүйели сени,
Деген яңы ырғалды буудай).

— Жерлеринде бизиң Харьковтың да
Гүллөр дым көп усындай сұлыү.
Кандай жақсы қыдырыу өнда
Хәм ырғалған буудайды орыў....

Деп қомбайнын ходлай баслады,
Искө түсіп кеттік тағы биз.
Төбеде гүздің шийші аспаны,
Төменде буудай телегей тегиз.

Өциринде көрдім Катяның
Өзім берген гүлдин бир түбия...
Сейтің менин тунғыш мұдаббатым
Жаңа жерде жарды бүртигин.

—Жас азнат! —деди кетерде ол,
Жынынлатып ҳаўайы көзди,—
Тағы усындај жана жерлер ашсан,
Тағы келейин келеси гүздө...

Айттым оған:— Сүйиктім, ғам жеме,
Бос жатырган жер болса, бәрінин
Мәселесиң қарал Кремльде,
Себемиз жылда тынышлық дәнин...

Ол қызы кетти меннен узакқа,
Орылған жер калды жалаңаш.
Дала ғұли солды, бирак та,
Гүл солса да, кеүиллер солмас.

1954-жыл.

СЫН КЕРЕК

Сынсыз тайдың жал-құйрығы гүзелмес,
Өтириктиң брын басқа, шын керек.
Сын болмаса кемшиликлер дүзелмес,
Соның ушын сыншы керек, сын керек.

Критика козғау салғыш күш болар,
Сын көрмеген көл қатеге дус болар.
Сыншы болыў аўыр бир жұчыс болар,
Барлық ўакта әдалатлы сын керек.

Әдебиятты пахта десек, егер биз,
Агрономсыз кәйтіп пахта егерміз!
Олақпаз ба, талантсыз я шебермін,
Бәрін таллап айтатуғын сын керек.

Эдебият—бағ, сыншы оның бағманы,
Бир көз бенен каар барлық миңүаны.
Косыктың бар кыйсық, дүзиү, сыйдамы,
Терис путарын алатуғын сын керек.

Косық қылыш ақбас пенен жаңгақты,*
Гей биреүлер миңнет етпей мал тапты.
Дұрыс, айрыу ушын қаралы, акты,
Илгир зейик сыншы керек, сын керек.

Сыншылардың түри көп-аў биракта,
Гейбір сыншы әдилліктен жырақта.
Гейбір шайыр мегзегер әтпес ораққа,
Сондайларды етейтуғын сын керек.

Гейбір шайыр баклап жүрер қашықтаи,
Кара сөзді айыра алмас қосықтан.
Канат шықтай ушаман деп асықкан,
Ондайларды ойландырыш сын керек.

Гей бир шайыр аўыл көрсе, „қала“ деп,
„Надурыс“ десен, жаңы шығар „жала“ деп.
„Ағынды дүзиүлеп бас, бала“ деп,
Сондайларға жол силтерлік сын керек.

Гей бир сынцы ақпай атып „толдым“ дер,
„Маган ашық бәри даңқлы жолдың“ дер,
„Белинскийдин бел баласы болдым“ дер,
Сол сыншының тап өзине сын керек.

Сыншы болыў ансат емес билгенге,
Критиктиң жолы нәзик жургенге,
Хәр бир адам сынның оқып көргенде,
„Инабатлы екен“ дерлік сын керек.

Етикши болған бар, еринбеген бар,
Сыншы болып талай таяқ жеген бар,
„Сын дүзелмей мин дүзелмес“ деген бар,
Барлық ўақта әдил, сыншы, сын керек.

1957-жыл.

* бұл қатар А. Дағымаевтың сөзинен. И. Ю.

* * *

Жазғы кешіте екеўимиз парк ишинде,
Отырдық түпкирдеги скамеяға.
Хрусталь бокал менен сол бир түнде,
Жас өмір ышқы шарабын берди маған.

Иштим де, басым ғуўлап, кетип есим,
Ийискедим үлбиреген ак тамағыниан.
Дирилдеп суўға тұскен ай сәўлеси,
„Сүйемен“ деп турғандай болды маған.

Духовой оркестрдин намасы да,
Сол сөзді қулағыма қайталаған.
Самал да жапырақлардың ярасында
Сыбырлар „сүйемен“ деп ол да маған.

„Сүйемен“ деген сол бир сырлы сөзді
Айтпадың сонда, жаңым, тек ғана сен.
Бирақ көзің көзиме тұскен гезде,
Күлимелеп, кирпигинди салдың төмен...

1950-жыл.

КОМНАТА № 501

Б. Ра

МГУ дин жатақханасында
Лап болмайды ын жай бар десе,
Жасырмайман, бирақ та онда
Бес жұз биринши жай өзгеше.

Бир, еки, үш...
жети койканың
Тусына жети гилемше керген.
„Жети сұлы“ поэмасының
Қаҳарманы жасар бул жерде.

Гөzzал Нина алыс тайгада
Қарағайды аралап өскен.
Тәжик қызы Чехраизада
Мысалы Пәнж алмасы пискен.

Тираналы Хаджире тенек,
„Мен Пушкингө ашықпан“ дейди.
Ян-Гуй-фей, „Как дело?“ десек,
„Карашо!“ деп күлимсирейди.

Эстон қызы Лидия бағана
Сейлеп берди „Калевипоэгти“*
Осетинли мұләйім Сона,
Бос ўактыңда кестеге епли.

Жетинши қызы—Әмиү жулдызы,
Былайынша айтсан, маған аўыллас.
Ах, кой көзли қарақалпак қызы,
Атынды атап сыр өберсем болмас...

Жылда келемен, сағынышым мүшкіл;
Аз жазасан, ол да бир азап;
Оқыссан-аў және де үш жыл,
Оқыүң сениң не деген узақ!

Оқын, қызлар, ким билим алса,
Пайдасы көп халық иси ушын.
Алыста қалған адамыңыз болса,
Маған усал қаттырақ сағынсыи...

Талай журттың косқан үл-қызын,
Москвада жай көп той бундай.
Деген менен, еле сол сөзим;
Дым өзгеше-аў, досларым, бул жай!

Хәй ысық жай, күтип қара сен,
Жети сулыу семьясына.
Косыламан „Жақсы жай“ деген.
Студкомның жарнамасына.

Жети гули жети түрли жердин
Гүллениү дослық тилеймен сизге.
Бәриңизди сүйдим, жақсы көрдим,
Ашықпан тек биреүицизге...

1953-жыл Москва.

* „Калевипоэг“ — эстон халқының дәстаны. И. Ю.

САҒЫНЫЙ

Сәхәр ўакта минсем *Машук* таұына,
Күлди күн шығыстан таңың жулдызы.
Гүмис булақлардың шоқ қайнаўы да,
Сени еске салды, Эмиүдин қызы.

Таўдан ак бултларды айдаса самал,
Былғап турғандайсан маған орамал,
Суў ишиүгे келген бир арыў марал,
Саған мегзеп қалды, Эмиүдин қызы.

Аскар таў Эльбрус аспанға тиіген,
Сымбатлы ак төсииң көкше булт сүйген,
Бәхәр байрамында ак кейлек кийген
Түркынды яд еттим, Эмиүдин қызы.

Самал сылдырлатса жапырағын талдын,
Сени келді ме дәп-талай алданым,
Кекилик дүрлеп ушса астынан жәрдын,
Жамалың елеслер, Эмиүдин қызы.

Көрсем сыңқ-сыңқ күлгөн суўларын сайдын,
Тынлап шопан шерткен сестин сырнайдын,
Сонда бир сен болып шадлығым, қайғым,
Турдың көз алдында, Эмиүдин қызы.

Нарзан булақлары қандай азада,
Сениң қеўлин янының ҳәм таза.
Таўлар оянады, кеўлим біймаза,
Иңкәрим өзиңсен, Эмиүдин қызы.

Сағынышларың бийлеп бар тақатымды,
Тас үстинде турдым оқып хатынды,
Айтсам самаллэрға сениң атынды,
Таўлар ядлап алды. Эмиүдин қызы.

Бештаў мунарланып туар қасымда,
Көкше булт желбірер уша басында.
Хәр ким яр ышқында күйсе жасында,
Мендей болып күйсин, Эмиүдин қызы.

1953-жыл. Пятигорск.

„ДАЛА ЭРМАНЛАРЫ“ китабынан

АЛТЫН ДЭРЬЯЛЫҚ САМАЛЫНА

Алтын дәрьялықтың пәтли самалы,
Сен-шалқып, йошланып ескенде мудам,
Түрли тиллердеги түрли нааманы
Қанатында алып көлесең маған.

Сенде сарқырауы күшли ағыслардың,
Сенниң жуўсан ийиси танаўға урар.
Сенде наў қарагай нар қамыслардың
Милион сыйызырық сылдырылсы бар.

Будттай қараманлар, шоқ торандыллар,
Бийиктен сәлемин жоллайды саған.
Сүү бойында наама шығарған тәллар,
Саған өз нотасын үйрөтер мудам.

Мени асықтырар жалқаў тырнаның
Мезгил курантындай „тыр-тыр“ лаўлары.
Хәз берер бийдәүлет шағалалардың
Шын кейилден күлип шақақлаўлары.

Асаў толкынлардың „тыңларын сүрген“
Пароходлар даұысы, шақырыўлары.
Сенде бар, жокары вольтли ток жүрген,
ГРЭС сымларының дыңылдаўлары.

Бәрин-бәрин ядлап үйренгейсек сен,
Алтын дәрьялықтың пәтли самалы!

Бирақ, айтып бер сен, маган экел сен
Жаңа адамлар айтқан жаңа наманы!

Экел, жаңа күштиң йош булакларын
Буркылдатып ашқан жаңа заманың
Жаңа косыкларын, жаңа сазларын,
Жүрек соғыұларын, талпыныұларын!

Бул косық еситилер қарақалпактың,
Таллы жағыстары хош ҳаўазынан;
Даңқлы пахтакеші күншығыс жақтың,
Түүйсек өзбектиң сулығу сазынан.

Бул нама Қызыл күм жайлаұларынан,
„Ет, сүт молшылығы!“ деп сүрен салар.
Малдың изин иrogлифтей оқыған,
Баўырым қазақлардың ән-күйинде бар.

Бул қосықты айтқан рус дауысы,
Түүйсек мотив болып сиңген қаныма,
Жаңа дәүир жаңа наманың күши
Лапыз берген түркмен айдымларына.

Бул намадан жаңа жигер, йош алған
Баҳадыр балықшы—Арал бойлары.
Еситилген шалы атызларынан
Түүйсек кореецлердин „торадийлары“

Усы нама қайсы жерде айтылса,
Сол жер жасарады, аbat болады.
Бул қосықты айтып халық ұжим күлса,
Үстірттен нефть шығып, газ атылады.

Бул—жаңа заманың жаңа намасы,
Йош ҳәм жигер толы әжайып нама,
Дөретиүши мийнеттің сақый қуяши,
Төк сен нурларынды далаларыма!

Уа, алтын дәръялық, туған мәканым!
Заман корабльлери асығар саған.
Қайсы тилде қосық айтсан да, жаным,
Бәри түснікли, қәдірдан маган.

Шадлык, йош ұмшық, наз бенек толып,
Ессең дәззетбағыш самалық сенин.
Бахыт, абаданлық жолдасын болып,
Жайнасын көлешек заманың сенин.

1962-жыл. Некие.

ИНТИЗАР САҒАН

Эмиүйдің бойында турған қарындас,
Кейіл толы ұшқы сазым бар саған.
Сени құшсам дийип еткендей талұас,
Асаў толқынлар да интизар саған.

Бұл биллер сайраса, сен деп сайраған,
Гүллөр сенин ушын ғумша байлаған.
Сүмбіл шашларының желгіп ойнаған,
Салқын самаллар да интизар саған.

Ақ көбік шайлалған дәръя қәнары,
Боз думан артында таулыар мұнары,
Таңда талұас еткең ис карыйдары.
Алтын далаларым интизар саған.

Кос бурымын ақ балтырды айналар,
Сен жүрген жолларда көзлерим талағ.
Ақ алтын патшасы, ай жұзли дилбар,
Туұып ескең ёллар интизар саған.

1962-жыл. Майдан.

И. Юсупов жазыушы Ж. Аймурзаев хем аұмыллас ағасы
Тұрсын Жұлпанов пісін 1989-жыл.

ПОЭМАЛАР

ҚАРАҚАЛПАҚ ҲАҚҚЫНДА СӨЗ

Россия аспанындағы
Таң жулдызы туўар шагында,
Кремльдин нақ артындағы
Ески Александр бағында
Таў басынан аккан булаклардай
Жаңа толқын менен күн сайны,
Журт жыйналып узак-узаклардан,
Бас қосар бул ажайып жыны.
Сейтип күяш Спасс саатына
Шагылысқанда ҳәр күн азанда,
Жай ағыслы бул жанды дәръя
Көтерилер Кызыл майданға.
Кимлер булар?
Ким кайдан келген?
Кәспи-кәри,
Миллети кандай?
Хеш ким ондай саўал бермеген,
Толтырмаган анкета ондай.
Улт, раса, шегара ҳәм тил
Бәри умыт болып атқандай.
Ҳәм кеүилде бир әжайып гүл
Рұмшаларын жарып атқандай.
Ҳәммени тек бир сезим бийлеп,
Барлығында бир ғана бағыт.
Павыллетли бир уллы нийет
Толқынында барады арып...
Кызыл жайын Тарих музейинин,
Калын дизбек жағалап әсте,
Жай адымлап, жуўыртып зейин,
Кең майданға шыкты бир пәсте.
Жапалақлар февральдың қары,
Шымыры аяз тиси ақшыйған.

Кар жамылған Кремль шыршалары
Хұрмет сақшысындақ қақшыған.
Көп ишинде дәръя тамшысындаі,
Толқын ағысында алып жол,
Ер жүргеги елжиреп соңдай,
Мавзолейге жакынлады ол.
Көз өнинде дүнья дәнгелеп,
Кеүіл тенизи шайпалып кетти.
Әмир көрки, үміт, келешек,
Бәхәр таны болып жарқетти.
Сол таңға бир қараң телмирди де,
Путкил Әмирия елеслетти ол.
Хәм ғұрсинап кыял сурди де,
Аўыр ойға шүміп кетти ол.
Мұмдай жибип сонда ер жүрек,
Басынан алып кара курашын,
Жылау билмес кеүли елжиреп,
Жудырығы менен сүрті көз жасыи...

Аўа, дослар, бул қара көзлер
Жылауды үрдис етпеген еди.
Тәнинен кан, манлайынан тер
Төксе де, жас төкпеген еди.
Хан жазалап оны Хийұада,
Камшы менен тилдирген гезде,
Ыныранып естей танса да,
Жас келмеген еди бул көзге.
Тек бир мәхәл есін жыйғанда
Және тергей баслаған еди.
Балалайды саўалдан саўал..
Және қыйнау изди-изинен,
Естен танып жығылса да, ол
Жас шықпаған еди көзинен...
Көз үйренип тунек зинданға,
Суұық еден тасларын сыйрап,
Мүйештеги жатқан адамға
Барды әллен ўакта жылыслап.
—Кимсөн?
—Бабажан... Хийұалы өзбек.
—Ал өзің кім?
—Мен Аллаярман...
—Карақалпақтан ханымызға кеп,
Алыпсан да сыйынды молдан ..

—Киятырып мен мәрдикардан
Тап болдым хан иөкөрлерине.
„Бул жансыз,—деп,—келген орыслардан”,
Алып келди усы жерине.
Ханымыздын бул „сыйлаўынан”
Аман қалсақ егер, амеким,
Карақалпакқа енди бараман...
Жоқ ла бир тартқандай темекин?
Сөйтіп, бир қәпесте еки кус,
Нешше айлап жатты азапта.
Әмир деген мысалы бир тус,
Әдира қалды-аў деген бир ўакта,
„Хан ойны” қызып қайтадан,
Өлтиргенде бир ханды—бир хан,
Курал тартып алыш сакшыдан,
Кашты булар түнде Хийүадан.
Жалаң аяқ абыржы муздан
Өтип акшам Эмиүдәръяны,
Уш күн, үш түн дегенде зордан
Қызылларды таўып алғаны...
Бәри-бәри қайта уласып,
Бirim-birim түсти ядларға...

ЕКИ ДҮНЬЯ

Күшлилерге хорек боп келген,
Карақалпакстан еди бул.
Тең жартыдан екіге бөлген,
Пұттарғана бир наң еди бул.
Сол жағалық—Хийүа ханында,
Бий, аталық бийлигин сүрген.
Оң қаралпак—орыс сорамында,
Сөйтіп бир наң еки бөлинген.
Мине енди бул қыйын жерден
Усы наңды биниял еткенлер,—
Аўыр мийнет азабын көрген
Хәм корлықтан шыдамы піткенлер
Оң жағысқа—орыс сорамына,
Жыйналысып аржақ-бержактан,
Ашық болып азатлық таңына,
Ең шешиўши шайқасқа шықкан.

Эмиү бойы—Хорезм ойпатында
Узақтан сезип жаңа дүньяны,

Шамшырактай жанып түрдү бунда
Петро-Александровск корғаны.
Корған қубласында ҳалласлап,
Эмиү қәдимгише ағады.
Бирак, бир күш халық кеўлин хошлап,
Оятпакта ески жағаны.
Гезерменниң есиги ашылып,
Көлға қызыл туўлар усланды;
Рабочий—солдат косылып
Демонстрация басланды.
Гарнizonда басланды топалан,
Офицерлер қалғандай жетим.
Күйатлауға өтти кеш адам
Солдат депутатлар Советин.
Декабрьдин дәслеки суұғын
Танаўынан пысқырып атлар,
Элле кандай йош пенен бүгін,
Дүсирлесип барад солдатлар.
—Жолдаслар! —деди сол бир заматта,
Жийрең атлы орыс азаматы.—
—Қырқ күн бурын Петроградта
Женгек совет ҳәкимиияты.
Бул хабарды почта начальниги
Бизге айтпай жасырып келген.
Ол жерде де Советлөр женгенді*
Хәм әйиңгі Эмиү бойларын
Жаңлатып бол сүрен гүүледи.

—Хұқимет Советлердин қолында.
Кимлер карсы, қуралын тасласын!
Жамай жаўы биракта сонда,
Курал таслап иймеди басын:
Арғы жұзден жаңа дүңьяға
Ханженейд тикти де қастын,
Арқа сүйеп Англияға,
Шапты он жак орыс қоластын.
Берги жұзден Бухара әмири
Жас Советке топылып бәри,
Тұмлы-тустан жасады қысым.
Атаман Фильчев Зайыр казакларын.—
Кулакларын атка міндири.
Шымбайға барған ұқимет ағзаларын

Жаўызларша қынап өлтирди.
Еки дүнья шайдай айқасты,
Көк тенизде соғысқандай сен,
Ески Жәйхұн толқынлап тасты
Аўдарыспақ толқыны менен.

„Эй, трубач, жанлат жаңадан,
Қызыл ғүрес маршын тезирек!“
Март күяши, бәхәр самалынан
Заўықланып шәўкілдер жүрек.
Торғай шомылар еримик қарда,
Пуўласып атыр тұнғи музғала.
Алда күтіп турған саўашлар да
Кеүиллердин шырқын бузбаған.
—Бабажан ақа, бир насыбай атың! —
Деп Аллаяр маҳорка орап.
Ат тағасы тоңғасырлатып,
Таў жолында эскадрон барап
Оң қапталда тас өркеш нарадай.
Шөгіп жатар мұлғип Каратаү,
Алды бетте көп кара гарға
Ызғып ушар жыраға таяү.
Сол кол жақта жарқырап узақта,
Дәрьядай сени ығыскан.
Үш жыл бурын екеүи бержакқа
Қашып өткен еди-аў бул тустан...
Бабажан анлап дос ишаратын,
Хәррик мұртын дүзеп койды да,
Бир тепсининп яўмыты атын,
Капталласты ол Аллаярга...
Жалаң аяқ муздан өтип сонда,
Үйине келип бажбан гаррынын,
Усик алған аяқларына
Шеребе жағып, алды да тыным,
Жүрип кетти,
Төрткулге жетти...
Оннан берли үш катты дәрьядай.
Үш жыл пахта заводта өтти,
Тер сорғалап шаңлы цехларда.
Колда жумыс,
Касында мылтық,

Кеште жыйналыс чейкаларда.
Баспашилар келсе, „урысқа шық!“
Продотряд составында да,
Барлық исте екеүи бир жүрип.
Сапта бирге ийин тирести.
Үш мэртебе сауашқа кирип,
Ақ бандага қарсы гүрести...

Эй, не күнлөр басларга тусип,
Кыйын гүрес баар не деген!
Аўызлық пенен атлар суў ишип,
Ер суў көшпер етиги менен.
Кеше „Верный“ теплоходында
Тайпахта тибеп шаршап келгенде,
Түн жарпында және ревкомға
Жигитлерди шақырды енди.
Шекесинен қаны сорғалап,
Басын таңған Телегин отыр.
Жөнейдхан Нәкисти камап,
Және елге бұлік салып жур.
Орталыктан жәрдем сорауға
Бузып шыққан булар қамалды.
Қуткарыўға Нәкисти қамаудан,
Кеттік, мине, тағы таң алды.

Баар әне алдыңы сапта!
Шаңқан атлы Шайдаков батыр.
Ерлигин оның еллар бул ўакта
Ертек етип айтысып атыр.
Ертек емес көзимиз көрген,
Бул орыстың дәўжүреклигин,
„Оны бунда Ленин жиберген“
Дегенди жүрт айтысар бүгін.
Жағасында Эмиү, Арадың
Ел жоқ оның даңқы бармаған.
Ол дегенде ақ бандалардың
Дизесинде динке қалмаған.
Қаракалпак, казагыў-өзбек,
Бәри оның ерлигин билер.
Шайдаковтың әтиретин излеп
Канша жерден адамлар келер..

Бир күни эсер Коноплев деген,
Басшы болып келип, бул жерге
Хийле курнып саткынлык пенен,
Буйрық берди бунда әскерге:
„Карсыласпаң Жөнөйидханға!
Биз айтамыз кашан урысыұды....
Дегенинде Шайдаков сонда,
Айтты оның бетине туұры:
„Бул буйрықта не сыр барын мен
Билмей турман. Айтарым тек те:
Революция колға киргизген
Мынаў турған әдиүли шекке
Қылап етип ким аяқ басса,
Жол қоймайман мен оған ҳасла!“
Деп қаскыйып „қызыл военком“
Шырып кетти буйрықты таслаған.
Эсер меншевиклер асқынып.
Жаздырмады бийлікти бирак та,
Жас Советти және бассынып,
Бурды жолды бурынғы жаққа.
Тағы тууды кәүтерли күн,
Бирак, гүресшешелер саслады.
Заводтағы рабочийлардың
Санаалысын топтай баслады.
Бабажанлар ҳәм Аллаярлар,
Жұзлең; онда келип цехлардан,
Қызылларға қосылып олар,
Сонда қайтпай гүреске барған...

Ординарист жас қазақ жигит
—Аллаяр! —деди алда даұыслап,
Командиргел...
Атын тепсивип,
Жетип барды шылымын таслаған.
Ал, Шайдаков қарап таұларға.
Бираз үнсиз жүрди де ойшан,
—Кайда болдың сен, мәрдикарда? —
Деп сорады ол Аллаярдан.
—Сызраңыда... исследим депода.
Петербургтан қайттым қайтыңы.—
Қыска жуғап берди деп ол да—
Бир сауалданың бир сауал түүшіл,
Бираз ўақыт сейлесті олар.

—Аман қайтсак бул атланыстан,
Сен Ташкентке барасаң, Аллаяр...
„Эскерий сыр!“...—деп күлди мурттан.
Хауа ашық,
Жерде сонғы кар.
Тауды өрмелеп эскадрон келер:
„Уры сайдың“ үстинде гаргалар
Азан-казан ушып жүр еле.
Ең бийикте бир шайкус ғана
Айланады.
Токта, бул не, ҳаў?!

Ал, енди мына сумлыкка қара,
Жаўызылтың түри де көп-аў!..
Аттан түсти жапырылып ҳәмме
Хәм жүйрды сай иши менен,
Шайкус емес жүргөн төбеде,
Аллаярдың жаны ма дерсен.
Мий аўытқып, аспан айланып,
Есенкирең сүринді таска.
Шынылқұ жүзин тұрса да танып,
Исенбес өз көзине ҳасла...
Ұа, ийт дунья-ай!
Жаңа жеткенде
Майырық нарға усатты-аў енди! ...
Олар кеше Шымбайға кеткенде,
Еки жигит—еки атлы еди...
Мәрдикарға кетерде өзи
Бул иниси аўылда қалған.
Жетимликтен ағарып көзи,
Дәслеп байдың шопаны болған.
Соңынан келип Шымбай қаласына,
Хызмет еткен бакқал әрменде.
Жиклений боп жүрт арасында¹
Заман өзге тұс алған еди.
Көтерилип, кала-аўыллар.
Гедейлер байды тыңламай кеткен.
Хәм сол аласатлы даўыллар
Буны-дағы ушырып әкеғкен.
Бакқал әрмен дүканына ол
Орынбордан зат тасып жүрип,
Көп жерлерден көрп түрли жол,
Анлап еди заманның түрин.
Бир күн әрмен бир бай мақсымды

Конақ етип күтти жақсылап.
Мәслик пенен өткериپ түнди,
Суўдай акты әрмени шарап.
Сыйлы қонақ кетер алдында
Хызмет етип журген жигитти
Баярынан сорап алды да,
Өзи менен бирге әкетти.
Кеп узамай максым нөкер жыйып,
Өзин „хан“ деп лакап таратты.
Телеграфтың сымларын қыйып,
Кеңес ұқииметке оқ атты.
Бир сапары жүйрик атларға,
Еки жигит минидирип бирден,
Мойнақтағы ақ қазақларға
Жиберди ол соратып жәрдем.
Аллаярдың иниси сонда,
Урып жырып жолдасын аттан,
Косылды од Шайдаковларға.
Соннан берли өшли еди „хан“...
Жигит кеше еки атлы болып
Төрткүлге келген ҳәм де сол бойда
Ревкомнан пакетлер алып,
Кеште қайткан еди Шымбайра.
„Түнде журмен, изанда қайтыңлар“
Деп Аллаяр айтқан да еди.
„Яқ, қыстаўмыз...
Жакында сайлаў бар.
Күтип отыр ол жакта“ деди...

Ең соңғы қар—наўрыздың қары,
Қырмызы қан тегилген карға.
Мисли көклем қызғалдаклары
Көгергендей қара тасларға.
Шала жансар жатыр көк ғунаи,
Сайдан гарғыран ғой жәниўар...
Буденновқа жулдыз қадаған,
Ақ шекелгө илиўли туарар.
Оннан арман...
Оннан арыға
Қараў ушын беккемлик керек.
Жат-жамайдың жаўызылығына
Жан түршигип, титирер жүрек:
Аллаярдың инисин ҳәм де

Хаўайы көз орыс жигитти
Тикжар тасқа сай етегинде
Сүйеп қойып атып кетипти.
Азап берип, батырып қанға,
Екеўин көп сүйрекен сайдан.
Холларын керип, ҳәр алаканға
Дигирмандай тасларды қойған.
Сөйтіп атқан.
Ал, енди қара,
Егер дәтін шыдаса караўға:
Ентерилип тикжар тас турар,
Таярмыз деп сайға қулаўға.
Олар усы жар тасты мықлап
Ыйығы менен тиреп турғандай.
Кетпесин деп жерге таў қулап,
Еки атлант сүйеп турғандай.
Хәм даўыслап турғандай олар:
„Мына жар тас қуламай турып,
Жолдан тезирек өтип қалыңлар!
Биз шаршадық дінкемиз курып...“

Биреўиниң көкирек аўзайна,
Бир жапырак қағаз илдирген:
„Дуўай сәлем Аллаяр большойға!“
Деп жазыпты әрепшे менен...
Ал, төменде сай ултандыда
Шала жанған қағазлар жатар.
Сайлаў бюллетеньлери бунда,
Толтырылмаған партбилетлер бар.
Хәм „Правда“ газетасының
Шала күйген соңғы санлары.
Өширсе керек отларын оның
Еки жастың аққан қанлары...
„Не жазық бар бул еки жаста,
Қандай гұна ислеп еди?“—деп,
Хешким саўал бермеди ҳасла,
Бәри үнсиз үгынарлы тек.
Гранитли жар тастан зорға
Шешип алып ессиз ерлерди,
Жатқызды да тачанкаларға,
Он мылтықтан үш салют берди.

Таў жанғыртқан мылтыклар сесин.
Еситпеди бирак Аллаяр.
Аңырайып жойтқандай есин,
Туў сап тарткан кусларға карар.
Куслар барад бетлеп тенізге,
Канатлары талған да шыгар.
Суў ишерде ушырап мергенгө,
Биразлары қалған да шыгар...
Кәпелимде не деген әрман!
Жанын қаплағандай бир жалын.
Беккем бол⁴—деп, үнсиз Бабажан:
Қатты қысты онын қолларын.
Э-э, бул заман көл аласатлы,
Таў қағысып, таслар қулаган.
Аяў билмес суўык җакыйкаты
Мылтыклардың аўзынан қараған...

Қайткан ғаздай дизилип таррас,
Таў жолында эскадрон барад.
Шағыраяр төбеде қуаш,
Алда күтер аяұсыз саўашлар...

АҮҮЛ ЖОЛЫНДА,

Күвлер өтер ақ көбик болып,
Тачанкаға жеккен атлардай.
Жыллар ағар дәръядай толып,
Хәр жерден сен буўып атқандай.
Мийнеткештиң саз берген таңы,
Каранғыны қуўып атқандай.
Тарийх ана жана дүньяны
Атланыста туўып атқандай.

Жаңа турмыс—жана дүньяның
Толғағы да аиши ҳәм аўыр.
Арба үстинде туўған ананың
Ак бесигин тербетер даўыл.
Аш өзектен жүргөн үзип,
Етегине орап аиасы,
Сабан төсеп жатып емизип
Ҳәм аўзына тислеп баласын,
Мине газ-газ бастырды әсте,
Әне сейтіп тусаўын кести.

Атланыста туўылған нәресте
Тирише ҳәм сағлам боп ести.
Ашқа, суўыкқа да төзеди,
Наны жуқа, сүйкі жармасы;
Жыртық кейлек жаппай дизени,
Жалаң яқ кетти қар басып.
Бадана көз ҳәм торсық шеке,
Бир болымлы бала болды ол.
Төбелесте жеккеме-жекке,
Бай балларын басып урды ол...
Өтти жигирмалашы жыллар,
Боранлы ҳәм жаўынгер дәўир,
Женеидлер менен Колчаклар
Ылақтырып тасланды бир-бир.
Буўыны катып жаңа дунъянын,
Даўылға жас көкирегин керди.
Ески дунъя бирак жаңаның
Түү сыртынан алышы өнді.
Арқамыздан оқ атты олар,
Эйнектен я бүк арасынан.
Активлерди мұқатты олар,
Жекке жарым етсе касынан,
Төздик бирақ ашы-душшыға,
Шала курсақ турмыс—НЭП болып.
Жәбдилести союз „Косшыға“,
Гедей дийхан халқы көп болып.
Бадыраклар шыкты ғаўырласып,
Қамыс щатпа, жыргық үйлерден,
Артеллести ҳәм аўқамласты,
Меншигине пай алды жерден.
Кос ортақ боп егилди егии,
Гүдшек бир кырманға тасылды.
Байлар өртеп артель телегин,
Өз ғәллесин жүрттан жасырды.
Жазда жыккын, гүзде қазыўда,
Шығыр жетпес жер суўғарыўға.
Ат, кос өгиз, арба-байларда,
Темир жоқ бел, кетпен соғыўға.
Кала шаўкым сүренге толы.
Завод аш өгиздей мөнирер.
Саўатсызық ол да дәрт болып,
Жат-жамайлар иштен кемирер.

Шыдаў керек,
Еринбеў керек.
Кос дегениң жүре дүзелер.
Жаңсы күнлөр даўылдан дөрөл,
Көп узамай бәри де келер.
Падашыдан, бай есигинен,
Куўырдашының ошақларынан
Жетимлерди услап шетинен,
Кирден, бийттен ҳәм кийме таздан,
Аршып алып, жуўып геширдей,
Тәрбиялап интернатларда,
Хат танытып бәрине бирдей,
Мингиземиз ертең атларға...

Атлар келер ақ көбик болып,
Бир байдак булт көшкендей жолда..
Көк пайтонда жол бойын шолып,
Мениң ағам отырап онда.
Алды-артында келер атлылар,
Күйме тартқан кос торы жорға
Ортекедей орып атлығар,
Куў атларды!
Хәй, алға, алға!
Асығынлар! Бизди Шымбайда
Жығын-жығын халық күтип турады:
Кәүил деген йошып бүндайда,
Атлардан да каттырак шабар.
Саранаудай гуз жатар ийип,
Писикшилик атыз-арыкта,
Ерик бағы пашшайы кийип,
Каўын сарғаяды карықта.
Жергө сая, елге сән берген,
Кара қураш,—кара таллары,
Кыйкуұласып қалар ҳәр жерден,
Жиіде терген аўымл баллары.

Бул жерлерде бай сөгип, урып,
Каршадайдан көп еңбек етсөн,
Бул жоллардан тоғыз жыл бурып:
Мәрдикарға айдалып кетсөн,—
Сонда буинан безигип кетпей,
Сағынарлық буның неси бар?

Сөйтседағы, мәргия шөптей
Тартып турған бир бәлеси бар...

Үа туўған жер,
Қәдирдан мәнзил!
Көзге ысық, кеүилге инак.
Шымшығы—бұл бил,
Палатысы—гүл,
Шенгелиниң тикени жұмсақ...
Несийбенди шашып алыска,
Не әжайып жерлер көрсөң де,
Усы шаңлақ, усы жағысқа
Инкар болып жүрерсөң күнде...
Мелле шәгиримеси ғаўқыйған,
Хәй, барсыз ба қарияларым!
„Өгиз тууды“ десе инанған
Ақ сақаллы „сағыйраларым“
Козак тоқып, ақлық жубаткан
Миңрим жұзли кемпир мамалар,
Гедейликтен еңсеси қаткан
Сағалақтағы жабанлар!
Гұмис ҳәйкел, өцир моншағы
Жуудырласып үйге енгенде,
Хаўлығысып жигитлер жағы,
Өрре турған жан қалмай тәнде
Кандай арыў сениң қыздарың!
Жеңгелерим жуўабый, ділүар,
Кең пейилли азаматларың
Қонаққа жан бериўге таяр.
Жери қатты,
Наны миннетли,
Канәэтшил, дийдары жарқын,
Жоқшылықтан,
Қара мийнеттен
Кези ағарған мұсәпир халкым!
Кандай бахыт енди қуўанып,
Сениң ығбал таңынды кериў,
Дуўтарынды колына алып,
Йошып шағлағаныңды кериў!
Атлар келер ақ кәбік болып,
Аўылдан сон аўыллар қалар.
Кеўли тасқын дәръядай толып,
Көк пайғонда отыр Аллаяр.

Алды-артында толған дослары
Салтанатқа толтырып жолын,
Алекенди әлпешлең бәри,
Кас-қабағын бағады онын.
Күндиз бәрік, маұыты шекпенли
Дәпес қазак қапталда келер.
—Ай, Алеке, көримлик енди...
Аўылның келдің!—деп күлер.
—Ха, баўырым, не қәлесен ал,—
Деп Аллаяр сырып терин,
Хәм қасында отырган катар
Орыс кисисине өз жерин
Қолы менен көрсетеп және
Тили менен мақтап сөйлеген.
—Бабажан ақа!
—Ләббай, Алеке?
—Шақшанды бер...
—Паҳ, жаңым мөвени...
—Пай·пай, бала жолға шығарда
Курдас пал қосыпты-аў жасыңа...
Деп күлди де Аллаяр сонда,
Жип тақты бир гәптиң басына...
Жас ұқиғиет—Кенес ұқиғиети,
Ол хан емес яки төре емес.
Бул ұқиғиет биреў ұқиғиети
Яки мийрас пенен дөремес.
Ески ертеклердин қайсында
Шопан патша болған журі сорап.
Дәстандағы Жайдели Байсында
Кой үстине торғай жұмалап,
Жетим бала жылауды умытып,
Жесир қатын жұз қой айдаған.
Аяз бийи әдил жол тутып,
Пухараның ғамын ойлаған...

Ертек—аңсат,
Әрманлар—сулыү.
Кыял—жүйрік, ұқыйқат—шабан.
Бир шынылдықты бинияд қылыш.
Мың әмирден қүтеди курбан.
Мына қалың терек астындағы
Залым байдың тұмсығын уұш,

Торға түскен аңдай ырылдатып,
Қолдан алыш ұқықын, еркин,
Барса келмес жаққа айдатып,
Хатлап алыш жер менен мұлқин,—
Анау түйек айдаш атырган,—
Артеллескен жарлы аўкамға;
Заводқа пахта апаратырган
Мынау үш арбакеш дийханга
Меншиклетиү үшін мәңгиге,
Гүрес жолы узак әңгіме...

Анау кендир қабап атырган
Кемпир менен жас келиншекке
Орын берип адам қатарынаң,
Жеткериүге ҳұрлық, тенликтегі;
„Шашы үзын, ақылы келте“
Цеген сөзді айтқызбаў үшін;
Карамық көз қызларды ерте
Мал орнына сақызбаў үшін;
Бахыт бериў үшін мәңгиге,
Гүрес жолы узак әңгіме...

Ийтлер менен қосыла жуўырган
Қара думалак балларға қара...
Кирге батып шанды суўыргаи,
Путка ыштан тиймеген сирә.
Сол айдарлы нәрестелердиң
Бахытлы бол өсиўи үшін,
Ийелетип билим, әндерди..
Келешекти дүзиўи үшін
Не қыямет ислер бар енди,—
Өзинше ол дәстан ертенгі...

• * •

Тазғарада тоқтады атлар,
Бул жер—қанлы саўаш дәрбенті.
Курбан болған досларды ядлар
Хәмме үнсиз бас ийип енди.

Ак казаклар қәм болыс, байлар
Хұқиметті алыш Шымбайды,

Жәрдемлесип оған сатқынлар,
Жазғы түнде тап усы жайда
Абайсызда аңлып, жол таслаپ,
Интернационал отрядты қырған.
Орыс, венгер, немис жолдаслар
Тенсиз урыста болғанды курбән.
Азаплады қолға түскенин,
Көл шамшырақ биймезгил сөнди.
Ишиңдеги большевиклерин
Отка өртеп, тирилей көмди.
Ессиз ерлер, қайлардан келген,
Мағрыптан—Машырыққа шығып!
Бул шынылкты кайда апарсаңыз
Сол жер сизлердин де өелинiz,
Тыныш жатып мәңги·үйықлаңыз,
Жайлы болсын жатқан жерициz!

Суұлық шайнап ат жаныўарлар,
Жер танабын куўырып келер.
Сүй бойында катара таллар,
Ат жуўырса, жуўырып келер.
Жиіегинде ашық аспанин
Уйып калған булттай мысалы,
Гүжим турар. Ол усыманның
Гөне тарийх, карт аксакалы.
Кегейлиниң ғырра жағасында
Даўыл шакырып гүүиллеп турар.
Казыўда жүрип, онын касында
Аллаярдың тунегени бар
Түни бойы куслар патырлап,
Самал гүүлеп гүжим басында,
Казыўшылар жатканда уйықладап,
Бул кос баққыш жас бала сонда
Әззилик етип аўыр жумыска,
Уйықлай алмай азаплар көрген.
Кайтыс болған сол жылы қыста
Анасы да түсine енген.
„Түрге, түрге“—деп ол жуўырап,
Бир сур жылан гүжим басында
Ийрец-иірек өрмелеп баар.
“Хә тандыры шыққыр сур жылан.
Падапан бар кус уясында,
Соларды жеп үйрениген мудам...“

Деп баканын көтерип сонда.
Сарт еткизип урды жыланды.
Жылан жерге түсти былқ етип...
Сол гезде бул шоршып оянды,
Хәмме иске калыпты кетип...

Аллаярдың бөлип кыялын,
Касындағы жолдасы бирден.
—Ташкенттеги гәптик даўамын
Айтып берши... Дым кызық екен—
Деп өтинди. Аллаяр сонда
Тездей жыйнап алды да өзин,
Муртын сыйпаи, кулип койды да,—
Жалғастырды үзилген сөзин.
(Шақыртылып былтырығы гүзде
Түрк ЦИК те болған ўағында,
Тәнәписте шай ишкен гезде
Айтылған сөз еди шыныда:)

—...Соннан кейин, Фрунзе кулип,
„Каракалпак“ деген лақапты
Күйбышевке аўдарып берип,
—Дұрыс па?* деп арқамнан какты.
—Дұрыс—деди Күйбышев турып,
Жуўап берип мениң орныма.—
Бул халықты сенин де бурын,
Көкше таўда жүрген ўағымда
Казаклардан көп еситкеймен.
Тарийхы да өзи әжайып...
—Булар жақын Бухара менен,—
Деп сөз қосты Файзулла Хожаев,—
Өмиринше егер бир халық
Күүғын көрсе, бул—каракалпак.
Мийнет десе, таўды коларып,
Арбаға сал дессениз бирак,
Салар, егер сыйса арбаға...
Дұрыс айттый ба, Аллаяр аға?—
Деп күлди ол мен бетке қарал..

Оннан кейин мәжилис ўақтында
Доклады тыңланған бунын.
Ислеп атқан иси ҳаққында,

Кыйынлыклар жөнинде ҳәм де.
Жат-жамайдың карсылыкларын,
Мүтәжлигин қандай жәрдемге
Сонда айтқан Аллаяр бәрин.

Еске түсер көп узамай-ак
Автономия бергени бизге:
Ыктыярыл ел каракалпак
Тенлил әліп, түскени көзге.
Мәртебеси шынындай таудың,
Исши, дийхан аукамы берик,
Заман берген кызыл отаудың
Шаңарагын бәлент көтерип,
Саясына кара таллардың
Тикти сазлап,
Не деген саұлат!
Тұнлигинен ай-жулдыздардың
Тамашасын көрер көп әүладі
Төртқұл орай болып ортадан,
Сести ғүрлеп зор курылтайтың,
Мәскеү, Ташкент, Қызыл Ордадан
Туұысканлар айтып көз айдын,
Дести: „Хәй, Октябрь перзейті!
Жаса еркин ел каракалиақ!“
Әмиү, Арап бойында евди
Бир әжайып дәүран болажак...

Аўыл, аўыл! Жәнжел ошагы,
Садалықтан кеүлиң торығар.
Бунда ҳәр үйдің өз сокпагы,
Ҳәр руудың ата жолы бар.
Ҳәр топардың өзинин байы,
Ол байдың өз гедейлери бар.
Жарлылары жәбейген сайын,
Байларының иси оналар.
Ақ үзикли болыстың үйи,
Бағ-жәреми, мала, жери бар.
Ҳәр көшениң өзинин бийи,
Мұсәпири, тентеклери бар.
Ҳәр ким-бунда өзиниң баўыры
Гүтін болса,—сол мұддәхәси.
Хар кимниң өз мешит қәүими
Хәй өзиниң дұмшы молласы.

Бир басына үш қатын алып,
Малым көп деп есиргени бар.
Аш-жалаңаш панасыз қалып,
Жүрген жетим-жесирлери бар,
Күшлилери жатар саяда,
Ыссыларға күйер байғусы.
Күнде суў төбелес сағада,
Жесир даўы, руў айтысы...
Енди қара: Бул аўылларда
Даў-жәнжелдин түри өзгерген.
Гедей дизе батырып байға,
Корықлас май қаплаған көзлерден,
Анаў өгиз арба киятқан
Қыңыр-қыйсық ески жол менен
Барып түсегойсан сен аттан,
Қыян-кести гүрес не деген
Көрер един бул тұпқир елде.
Манлайшасы қызыл жалаўлы
Батрачкомның кенселеринде
Еситилер бакырыслы даўлы
Дийханлардың бәлент даўысы,—
Жер бөлиси, ҳұқық таласы.
Белсендилер тынбай ат шаўып,
Азан-қазан аўыл арасы.
Көзин жумып, тәсписин санап,
Иишен болжар ақырзаманды.
Байлар шабар көзи канталаң,
Орга түскен аш бөри янлы.
Болыс, бийлер бәсі салбырап,
Сынған қамшысына үнилер.
Қаскунемлик қылұасын бирақ
Көргенинде жанаң түнилер.
Жигит болды Отен дейтуғын,
Аллаярдың жорасы еди.
Кой аўынан шөп алмайтуғын
Бир дийханның баласы еди.
Сақ қулак бай шығаннан шықкан
Конфисканың сезип хабарын,
Бир ақшамда қойымшылыққа
Жасырды да өз дүньяларын,
Гири айғарақ қалар деп изде,
Гүн ишинде быйылғы гүзде
Өлтирип сол байғус Отенди,

Тығып кеткен төне керизге...
Өгіз арба бұзық көпирден
Өте алмай аўданлап турды.
— Токтаң! — деди Аллаяр бирдең
Хәм пайтоннан түсे жуўырды.
— Ассалаўма алейкүм, аға!
Аман-есен бармысан, ғаррым! —
Деп жуўырып барып жанына,
Гупшекледи арбасын онын.
Арба түсти өзинин жолына.
Көлегейлеп көзине қолын,
Ғарры карап турды улына.
— Аллаяржан, сенбисен келген?
Бәрекелла, жүрсөң бе аман?
„Обком“ болды деп сени елге,
Жүрт тывышлық бермей жүр маган.
Ел ийеси болыу аўыр ис.
Ақыл ҳәм де әдиллик дәркар...
Көпсизлер ғой... Бул қайсы жүрис?
Атларды да сабылтыпсызлар.
Киси малындай қынап буларды,
Оншама не шомылтып терге.
Хәссений, бул жаныўарларды
Берер ме един бизиң артельге...
Жапка жана саға алмаға
Сен жәрдем бер ағайинлерге...
— Бәри-бәри болады аға,—
Дуўай сәлем айт жигитлерге.
Аманда бол! — деп былғап қолын,
Жолға түсер күлип Аллаяр.
Атлар және ак көбик болып
Шымбай жолын шаңғытып барад.

Ура! Эне, көринди халық!
Кара күрүм қаланың шети.
Баллар бакырысады күйанып,
.Көп жасасын кенес ҳүкимети!
Деп суренлер қызыл әлүәнлар,
Мың-мың кураш, мыңсан тақыя.
Қызыл-жасыл қыз ҳәм жәўәнлар.
Кандай куўанышлы үақыя:
Көп езилген инсан әүлады
Өз ығбалын көриүи кандай!

Азатлығын, өз инабатын
Өзи танып билийі қаядай!
„Карақалпак халық болғалы
Бир тәңлікти алған емести“.
Мийиеткеш ел атын алғалы
Бундай тәңлік болған емести,
Нур жаўдышып алғыс-ұрметин
Халық күтлікклар мине куўанын...

МЕНИҢ АВТОНОМИЯМ

Жыллар етти,
Көп уллы гүрес
Тарийхларға даңқ боп орнады.
Заман енди арбалы емес,
Машинаға минип зуўлады.,,
Төртеў едик машинада биз:
Бизин устаз Жолмурза аға.
Москвағы шайыр достымыз
Миша Луконин бар арада.
Алтын десен алтын ырасында,
Бир әжайып болық гүз еди.
Асфальт жолдың еки жағасында
Комбайнлар пилдей сүзеди.
Ақ тереклер самал арқалы
Аспан менен тиллесип олар,
„Татлы-аў тыныш Әмирдин палы“,
Жасай билсең“ дегендей болар.
Зейин ашар гүз ийиси сондай,
Фарбыз жарылған ба ямаса?
Күс жолынан жулдыз шашылғандай;
Ай сәўлесин емер ғаўаша,
Гүрес қызған Өзбекстанын
Бәлент пахта қырманы ушын.
Дәрбентінде кең шөлистаның
Гүллендирип Әмиү жағасын,
Мунарланып бахыт дарагындаі,
Артып ығбал, даңқ инабаты,
Жатар гүрлеп жаслық булағындаі
Карақалпакстан елаты.
Азияның уллы дәръясы
Кек тәңизге қаўышкан жерде,
Шөл тәңири ҳәм адам баласы

Мәңгі жаудай шабысқан жерде,—
Еркін едбек, алтын қоллардың
Аясында өскен шәмениң
Роза гүлін кең далалардың
Саған ишам етейін келсөн.
Гүл беремен мен саған, бирақ
Жер жәннетін үәде етпеймен
Лекін зейнің менен сен карап
Кериін мүмкін бол бир шеткейден:
Бизиң уллы заманымыздың
Кең белгисин, даңқлы ислерин.
Жасарыұын жабайы дүздің,
Пәраўан турмыс өзгерислерин...

Бунда адамлар асаў дәріяға
Ноқта салып темір бетоннан,
Бағ қөгертип қызыл қыяға,
Мол ырысқысын алады оннан.
„Мийнет“ сези ел зибанында
Жана, гөззал мәниге толып,
Шадлы саздай жанлайды бунда.
Инсанға ырыс, абырай болып.
Манлайына арқар қадалған
Женил машинасын зуўлатып,
Мына бизди алып баратырган
Жай пахтакеш, ел азаматы.
Бүгін онын бригадасы
Көш басы боп „қызыл кәрүәнға“
Киятқаны пункттен усы,
Үсти батып гирт пенен шаңға.
Ал күндердин күни келгенде
Дийхан улы бол қаракалпақ
Кекиреги толып орденге,
Отырар ол жұзи жарқырап,
Мәскеү, Ташкент я Некистеги
Мәрмер сарайлардың төринде.

Туұысқанлық, дослық сезимлері—
Құдиретли құяштық нуры.
Сен—жәммени, ал жәмме—сени
Кәдирлеуде бул күштиң сырь.

Үатаныңа еткен зийнетице
Ел раҳмет намасын шалар.
Миллетине емес,
Мийнетице,
Хызметице қарап баҳалар.
Бунда түрли халық балалары
Бир отаў, бир ошак басында,
Бир анадан туғандай бәри,
Бир дастурхан айналасында
Мол ырысқы тағамын татып,
Уллы ислер дөретип бунда,
Келешектиң гөззал имаратын
Тиклеп атыр Эмиү бойында.
Гүллен дослық, жаслық мәканы,
Мактансышлы автономиям!
Сен—әмириимниң сәүлели таны,
Мен күс болсам,
Сен мениң уям.
Аз улыстың мол несийбеси,
Сен халқымның ығбалы, бахты.
Халқым – патша десем, сен есе
Инабатты мәртебе таҳты!
Нәқисте бир той ўактындары
Данқлы шайыр Луконин оқыған.
Йошлы косық сен җаккындағы
Еле кулагымда жаңлаған:
„Сен жайнаған бәқәрги таңсан,
Ақ алтынсаң жаўдырап турған.
Болық тынсан,
Йошлы дәстансан,
Жаңалықка ұлсысан мудам“.
Гүздин мийнет поэзиясы
Далаларда ҳүким сүреди.
Алағаүыр қырманның басы,
Сонғы тележкалар келеди.
Клуб алды балаға толы
(Киноның да өз планы бар).
Мотоцикл—көликтің зоры,
Атты аүылдан қуўды енегар.
Совхоз поселкасы бундағы
Мунартады терек шоқлары.
Қара таллар арасындағы
Жайға келип машина тоқтады.

Баллар жуўырып шыкты далаға.
Фарры сыртта мал жайғастырап.
— Үлкен конаклар бар, ал аға!
Данқы жер жарысқан шайырлар,—
Деп марапат берип те кояр.
— Жолмурза ма? Үәй, бәрекелла!
Есіткемен Ибраіымды да...
— Мына орыс, ал енди аға.
Конаклардың шойдығы жүдә.
Немислердин екеўимизге де,
Сап жиберген бир белгиси бар:
Екеўимиздің етимизде де
Бир снаряд осколкасы бар.
Екеўимиз бир сестра қызды
Сүйіп қалып, урысканымыз бар...
— Еситсе рой ҳаялың бизди
Хәзір үйге киргизбей кояр...
— Үәй, бахытлы азаматлар-ай!
Узақ болсын өмир жасыныз.
Күтпегенде ал, енди қалай
Косылып жүр бүгін басыныз?
— Солдат ушын ең бахытлы күн:
Ушырасса күтпеген жерде.
„Қызыл кәрүән“ тойында бүгін
Орыс шайырын көрдім минберде!..
— Бәрекелла! Үа әжеп заман!...
Енди урыс болмагай җеш те.
Конакларды турғызба, балам.
Басла иним Жолмурза, ишке!

Жай алдында ҳәйиз бойында
Отауы тур Дәүлет фаррының,
Дослар сәүбет курысты сонда
Ишкея-жегенинин барлығын
Айтсан сыймас поэзияга.
Айттай кетсек, тағы да обал.
Конак көрсө бахты зияда
Карақалпақ дәръядай ағар.
Төңкерилди қозының ети.
Хәм тартылды қызылдаи-актан.
Қызды сөйтіп дослық сәүбети.
Гәшлер қашты жақын-жырақтан.
Күлки ҳәм тост жаңлады енди,

Фронт та сез болды ўактында.
Пахта терим тууралы ҳәм де
Халықлардың баҳты ҳаққында...

Толқып соңда Михаил Кузьмич те,
Айты:—О халық баҳты деген
Аз-көбине карамас ҳеш те,
Көп жерлерде буны көргеңмен.
Жат жерде көп жүрдім аралап,
Ганг бойларын, Нил жағаларын,
Океанлар аржағын узак,
Күншығыстың бай қалаларын,
Ермек болған, телмирген қыздар,
Аяғына оралған баллар
Тұслериме енсе ҳәр сапар, -
Шырт уйқыдан оянаман ал...
Қайсы елдин мийнет адамлары
Турмысынаң ләззет таппаса,
Жесир-жетим жас балалары
Корлық көрсө яки ҳақласа,
Ол еллердің тарийхый даңқы
Жер жарса да,
Байлығы асса да,
Сол уллы ҳәм бай елдин халқын
„Бахытлы“ деп болмас ҳасла да.
Карақалпаклар, аз болсаңдар да,
Айдын жолдан ығбал таптыңыз.
Мине деген уллы халықларда
Жоқ сизлердің уллы баҳтыңыз.
Шағлан дослық семьясында.
Көтерейік бокалды мына;
Гүллей берсін Әмір жағасында
Бул нәўқыран автономия!
Ғарры айтты:—О, күтлы конак!
Зор мәни бар айтқанларында.
Ығбалымыз бир уллы дарап,
Биз баҳытлы халықпаз шынында
Тыңла, конак! Картайса киси
Сейлемшек боп кетеди гейде...
Биз отырған аўылды усы -
„Аллаярдың аўылы“ дейди.
Ол кисиниң ким болғанлығын
Мына жолмураалар биледи...

Еске алып мен оны бүгін,
Бир әңгіме айтқым келеді;
Еки заман от пенен суýдай
Өршелескен бир дәүір еди,
Жик айрып гедей менен бай,
Еки қошқар мұйиз тиреді.
Сөз еситтик сол Аллаярды
Мәрдикардан келипти деген.
Елден топлап партизанларды,
Қызыл әскер болыпты деген.
Көп өтпей ол аўылға келди,
Астында ат, белде тапанша.
Ертап алып көп гедейлерди,
Хакы әперди байлардан қанша;
Аўыр еңбек азабын тартып,
Құнликиши бол жүрген едим мен.
Кетеринде мени босатып,
Алыш-кетги ол өзи менен.
Қалпағымның қақ маңлайына
Қадады да қызыл жулдызды,
„Карсы гүрес жат-жамайына“.
Деп мени де сапқа турғызды,
Үш жыл урыстық,
Қасқыр қансырап,
Женейдлер жецилип қашты.
Бұлт серпилип, куяш жарқырап,
Жана-дүнья сәўлесин шашты,
Езилген ел алыш ықтыяр,
Карақалпақ мұктариятлы
Басшы болып оран Аллаяр,
Дәүір келди зор салтанатлы.
Арадан бир қанша жыл өтти,
Парахат тұрмыс басланған ўақта
Ол Мәскеүге оқыўға кетти,
Хәм жумыста қалып сол жақта,
Жүрди „кимсең Аллаяр“ болып,
Келип турды сәлеми бизге,
Ал аржағын билмеймен толык...»

ХОШЛАСЫ?

Кубылыс көп тәбият анада,
Базда сондай пайытлар болады:

Жадыраған ашық ҳаўа да,
Қәпелимде қумайтланады,
Хәм шаңлы булт аспанлы қаплап,
Буршак жаўыш, уйтқыған даўыл,
Көгерген көк егиди таплап,
Хүрэйленер албырап аўыл.
Сәл өтпей-ак жаўын да тынар,
Аспан ашық, қуяш жарқырар.
Болмағандай ҳеш нәрсе мысал,
Даўам етер өз жолын бәхәр.
Жай көзлерге шалыңбайтурын,
Буның да өз занлылығы бар...
„Ал, мынаў не?
Қалайынша, ким?“
Губирленип барад Аллаяр.
Өз-өзине береди саўал
Хәм саўалы жуўапсыз қалар.
Кызыл Майдан жиіеги менен
Калың дизбек әсте қозғалар.
Кос қараўыл Мавзолей алдында.
Коңыр гранитлер текшеси.
Кимдур келип артынан сонда,
Басып алды буның өкшесин.
Бурылып еди. Артта селқ өтип,
Узын-шубай ақ кийген араб
Гуриштей аппак тисин көрсетип,
„Әфүўан!“ дер кешиrim сорап...
Бойда жығер, дизеде динке,
Бирак, еле ойдан кетпеди:
Кеше ақшам бир жат көйленке
Буның жолын кесип өткени...

Кашты сөйтеп уйқы да оннан,
Таң алдында жуўды да басын¹
Манлайына жулдыз қадаған,
Көптен кийилмеген қурашын
Силкип-силкип кийип алды да,
Солдат қайысын белине шалды.
Шымыры аяз таңын алдында
Мавзүлдейдің жанына барды.
Көрип соның нұрлы дийдарын,
Хошласыўға келген еди ол;

Бул ақырғы зиярат боларын,
Ой жуўыртып билген еди ол...

Коябер бул адамның ойын,
Не нәрселер түспейди еске;
Көз алдында Кегейли бойы,
Таныс гүжим гүйилдер кеште.
Азап шегип жатып шалқадан,
Қарап оған қазыұшы бала.
Бир сур жылан әрмөлөр оған,
Сонда келип мирибан ана,
„Каш тезирек. Кара анаған!“—
Деп қызығыштай шырылдал жүре!
Хәм жыланды гүжим басынан
Бақан менен урып түсирер...

Коябер бул адамның ойын,
Не нәрселер түспес ядларға:
Аяз, сәске, „Уры сай“ бойы,
Еки өлик сүйенген жарға,
Оттай шарып түседи ойға,
Еситилгендей ышқынған ҳауаз,
„Дуўай сәлем Аллаир большой!“
Деп желбірер бир қанлы қағаз

Еске түсер туўған журттына,
Атлар шаўып, шағлап келгени,
Қапа сақал қалың муртынан,
Бабажанның гүрлөп күлгени,
Еске түсер аўылға барғанда,
Ел турмысы ғұрынласқаны,
Қаўын жесип пахта қырманда,
Дәўлет пенеи басқыласқаны....

Кеп ишинде дәръя тамшысындей,
Толқын ағысында алын жол,
Ер жүргеги елжиреп сондай,
Мавзолейге жақынлады ол,
Көз өзинде дүнья дөңгелеп,
Кеүіл тәңізи шайпалып кетти,
Өмир көркін, үміт, келешек,

Бәхәр таңы болып жарқ етти,
Сол таңға ол қарап төлмири де,
Кеүілсиз жат ойлардан безди,
Босағадан атлаң кирди де,
Өзин мәрт ҳәм баҳтыяр сезди...
Хош бол, аға!
Бойында тұрсын
Усы мәртлік, усы исеним,
Ҳәм халқыңың ойында тұрсын,
Ер минезин, енбекин сенин,
Азияның уллы дәръясы
Көк тәнізге қауышқан жерде
Ырыс-несиптін жаңа дүньясы,
Мол мийүаға майыскан жерде,—
Базда сени бул ана журтың,
Кеүилленип еске алар бүгін;
Насыбай атып, шыйырып муртын,
Бабажанның гүрлеп құлгенин...

Үәсият

Кара табан—қара пухара,
Бабам ғайбар киси болған,
Кеүли ақ, қалпағы кара,
Жаў менен көп иси болған

Аттан қулап атырганда,
Кан майданда сүйеп оны,
„Бир үәсият айтып кет онда“
Деп сорапты оннан улы.

Үәсият екен ал сондағы
Айтып кеткен урпағына:
„Тыржалаңаш қалсаңдағы,
Бек бол, бала, қалпағыңа!“

Карақалпақлар соннан баслап,
Қалпағы менен туұлыпты,
Көп заманды артқа таслаң,
Қалпақ шешпей жуұрыпты.

Қатты сорап, қысым етип,
Хак да оны шештире алмаған,

Жан шықпаса гелле кетип,
Жаў да оны шештире алмаған.

Көп заманың әндийшесин
Көрсө де көзи ағармаған,
Жоғалтса да көп нәрсесин,
Калпағы ҳеш жоғалмаған..

Қаракалпақлар биргене жерде
Бул дәстүрин бийкар қылған:
Мавзолейге кирген жерде,
Калпағын шешип колға алған....

Әйткени Ленин бул қалпаққа
Катты ҳұрмет еткен еди,
Отаў тигип қаракалпаққа,
Тәнлиқ берип кеткен еди.

1976—1977-жыллар
Некис—Ташкент—Москва

БУЛБИЛ УЯСЫ

поэма

Жүр ек жарасының қаны менен ол
Күслар дунъясына баһым көлтирген ..

(Г. Гейне)

Шеңгелге қонған булбидиң
Шымшық құрлы сәни болмас.

(Бердақ.)

I

Канындаш шырайлы шенгел гүллери!
Жұпқа орамал жайып кеткейдегі қыздар.
Сол шенгел астында көп күннен берли
Өзим көрип жүрген күс уясы бар..,

Көзге ысық Кегейлиниң жағысы,
Туўып-есип, шаңда ойнаған жерим.
Музам менен тал астында табысып,
Түңғыш мұхаббаты жырлаған жерим..

Онда анамның ысық жүзи, даұысы,
Онда дослар заманыма еншилес.
Үлкен жолдан шетте аўылды усы
Көріп турмасам әші кейілим кеншиңмес...

Кетип баратырсам таныс сокпақтан,
Кулаққа бир ҳәлсіз сес келип жетти.
Палапан екен ол шыйкылдан атқан,
Аяныштан жаным сескенип кетти.

Уасы бузылған шеби шашылып,
Шеңгелликке кирдім, тырналып эсте.
Сары аўзы топыракқа басылып,
Жерде жатыр кус баласы — нәресте.

Уплемид кондырып алақаныма,
Шымшық дейнин десем басқарап оннан.
Жатыр жалғыз мәйек қабығы ғана,
(Неткен қус буншелли нәсилге сарал!)

Уяны жөнледим шөп теріп жерден,
(Сагал сүйкелген бе, самал буған ба?)
Еплеп услап епсиз колларым менен
Палапанды салдым өз уясына.

Ол өз бесигинин жумсақ қаўызына
Бөленген баладай емишек сорап...
Аўзым менен суў тамыздым аўзына,
Күрт әкелип салсам жутпады бирак.

Анасы қайда екен? Неге келмейди?
Я байғус күрт излеп жүрген бе екен.
Атасын айтпай-ак қояйық мейли,
(„Экениң жаксысы жездедей“ деген...)

Каныңдай шырайлы шеңгел гүллери!
Соншелли тикенли, соншелли дилбар.
Таныс сокпак пенен мен соңнан бери
Сол уядан алып тураман хабар.

Бир барсам, қанаты шығып палапан,
Талпынып ушыўға талюас ётеди.

Базда барғанымда сол бир уядан
Бийтанислай бир кус ушып кетеди.

Шымшық дейин десем, оннан ғаўырак,
Мен көрген күсларға қатнаслы емес.
Түрі боз торғайға мегзес тәўир-ак,
Бирақ пошшабайдай шотбасды емес...

2

Терекли ел болды биз өскен өнир,
Бираз ерик, шабдал бағы бар еди.
Олар ерте бәхәр ашқанында гүл,
Түн бойы бұлбиллер сайрасар еди.

Нәзик гүл жупары аңқып түнлерде,
Жүрер едим жалғыз бағларға шығып.
Бала кеўлим ансан әлле кимлерди,
Бұлбил сестин тыңлар едим ынтығып.

Сондай сулыў, сондай сырлы үн менен
Олар тамылжытып сайраған ўакта,
Сәубетлес болғандай „Мың бир түн“ менен,
Қыял сурер едим жүрип аўлакта.

Бир илаҳий кустай өзин сыр тутып,
Бұлбиллер көринбей сайрасар узак.
Тыңлар едим барлығымды умытып,
Қандай кус екенин көрмедин бирак.

Ал жазда күслардың шоқ сайраўында
Оны еситпедим. Кайда жоғалған?
Бирақ бир муғаллим болды аўылда,
Бұлбидин дәл өзи болып „сайраған“.

Аўылда ҳәйескөр концерт болғанда,
Дүйтар щертип, тамбур шалар еди ол.
Жүртты дуў күлдирип ыскырып сонда,
Айнаймағақ бұлбил болар еди ол.

Базда колхоз палызынан түнлерде,
Биз уятсыз қаўын урлап жер едик.

Бұл бил сайрап кетсе қайсы жерлерде,
„Мұғаллим келди“ дөп ып берер едик.

Әкелгөн даръяның аргы жағынан,
Күйгелек кез келиншеги бар еди.
Косык айтқан үакта хош ҳауазынан
Ай тууып, жулдызлар сағынар еди.

Ел абат, бағларда ашылды ғүллөр..
Бирақ урыс басланды ҳәммеге мәлим.
Аұыл толы тасырлаган жигіттер
Бәри урыска кетти, кетти муғаллим.

Калды еки кабат жас келиншеги,
Көзи деңгеленип жағыста жылап.
Жолға айдай қарап күтемен* деди,
Жаўды женип, аман келиүин сорап.

Кегейли бойында халық ырын-жығын,
Жигіттер кемеге минди песинде.
„Бұл бил“ сайрап кетип, Мұсқат ийтниаң
Сүүға секиргени журттың есінде...

Урыска баратырган табельщик ағам
Таслас кетти „аша таяғын“ маған.
Өңкей қызы-келиншөң пенен биздагы
Жумыска жегилип, қалдық оқыудан...

3

Жалғыз мәйек салып қурық басқанда;
Бир ынтықлы сезим жууырып канға,
Ериқ наўшесіндеги жүргеги кустың,
Мийрим булағына шомылар сонда.

Күс ңиети дүзиү, ықласы қалыс,
Баўыры елжиреп, табар жубаныш.
Мойынсуның жаратылығы заңына,
Үйіз ийни қурып жатады байғус.

Шейгел арасына уя салғанда,
Тикен тырнамаған жери қалғап ба.

Сол сызлап аўырган жаралар питип,
Жата берди уйқылы-ояў солманды.

Жубайы күрт услап вўзына салды.
Базда сулыў саўрап кейилин алды.
Шенгел корғап оны тикени менен,
Кун ысыған үакта саясЫн салды.

Базда кәүип-кәтер келгендей болар,
Тұнлерде қызық тұс көргендей болар.
Бағда ушып конып палапанына
Сайрауды үретип жүргендей болар.

Мәйек шайқап ўактын-ўактын қозгалды,
Күндиз шуўақ, ақшам аяз ызғарды,
Гүбелектің қанатынан оянып,
„Кустың уйқысындаї“ деген сөз қалды.

Курық басқан куслардың сабыры зыяды,
Азып-тозып сарғаяды уяда,
Сепкил мәйек бир күнлери жарылып,
Кус насили шықты жақты дүньяға.

Анасы елжирер шүкир еткендей,
Жубайы да максетине жеткендей,
Сайрап жақын жерде шенгелге қонып,
Шадлығын жәриялап, сүйинши күткендей...

4

Бириң айтып биришине кеттим бе,
Қусты қойып, адайзатқа өттим бе?
.Урыс жыллары изи қалған талайдың,
Аяқ соқсағы көп бизиң беттиң де.

Олар алып барап пахталықларга,
Жүйери атыз ҳәм жоңышқаларга.
Бунда табельщиктиң „аша таяры“
Тиймеген бир қыйтақ егис жер бар ма?

Хаял-қызлар таң-сәхәрден турады,
Күндиз пахта отаң, кетпен урады.

Айдың жактысында арға баў сабап,
Шық түскенде тухым жоңышка орады.

Ишинде бир еркек „тәбидшік бала“,
Мурны ийис билмеген олдағы шала,
(Шынын әйтсам сол жыллары сумлықсыз
Куўанаман гөдек болғанлығыма...)

Ашы қамшы тиіген аттай артынан,
Күйлер өтер аўыр мийнет тарпыған,
Алыстағы қанлы урыс жалыны,
Жүреклерди жас қайындан шарпыған...

„Женге—бийкеш“ ойнап, „дайы—жиенли“,
Үміт, мийнет пенен қайғыны жеңди.
Кайтқан кустың дизбегине телмирип,
Кыз-келинишек бел-кетпенге сүйенди...

Есимде бәхәрде сыйыр кос жегил,
Сонғы пахта жерди жургенде егіп,
Атыз басындағы бүктік ығында,
Хаяллар қулперен, машакат шеғіп.—

Жабырласып атты, еркек жолатпай,
Мәс болып кулисти көлкө, узатпай.
—Сүйинши қора мұғаллимниң үйинен,
Хәй, тәбидшік бала, жуўыр куўат, хәй!...

Деп бир-женгей кыйқыўлады мем бетке,
Мен дәржал жүйірып кеттим, әлбетте.
Ул ма, қыз ба—сорамаппан бирак та.
„Аўыш“ деп ҳаяллар көп күн күлки етти...

Есимде бар, „аксак почта“ бир гүзде
Хат әкелди атыз басына бизге.
Фронт газетасы екей қарасак,
Оқып бердим, ҳәмме жас алды кезге.

„Сайра, бұлбіл“ деген темасын кара,
Үрыс барап Днепр жағаларында.
Шаққан разведчик болып жетіскен,
Бизди оқытқан сол мұғаллим аға.

Бұлбіл болып сайдап, келтирип бабын,
Тил әкөлгіш екен таұын есабын.
Бул кеүілли, жаў жүрекли сержанттың
„Соловей“ дер екен полкта лақабын...

Хәмие жабырласты сонда куўанып,
Мұғаллимыди мактап есіне алып,
Газетаны асте бүклем келиншек,
Түйді жупқасының ушына шалып.

„Украинаның жолы жол болдымекен,
Жолында шоқ шенгел гүл болдымекен.
Фронт жайда жүрген бизиң сәүер яр
Бизлерди сағынып сарғайдымекен...“

Деп арзыұлы ярын алып ол еске,
Шетте пахта төрер ынылдан эсте,
Геүгім түсип кеш калған соң атызда,
Канарластым терген пахтасын кеште.

„Үш жыл бурын,—деди,—усы күндерде
Москвада болып, Горький паркинде
Мен қосық айтқанмән, ол дуўтар шертип,
Хәүескөр талантлар концерт бергенде.

Жамғырда жырылып қалдым бар күни,
Костюмине орап көтерди мени.
Ойда жокта „Москваның жамғыры“
Коскан еді сейтіп еки кеүілди...

Сол жүргенде өз аўылды мақтаған,
Дәртли қосықларын ариған маған...“
Пахта териң жүргіп сейледи узак,
Мен тыңлаған сайн миңрим қанбаған.

Тамызыққа от ушқыны түскендей,
Ақыл-хүшіл ләззет суұын йашкендей.
Терішпін турған тал бойынан кеүліме;
Жудар ақын жыллы лебиз ескендей.

Урланып қарағман жүзде медине,
Жақындастып дәмі тиімер деміме.

Сезбес ол жаңыма жара салғаны,
Өзинде екенин оның еми де.

Сөйлейди сыңғырап есимиidi алып,
Кысынаман элле неден уялып,
Пакта қанаrlасар едим биракта—
Деймен—тад атқанша қасында қалып..

* * *

Кайтып дуўшар етиңгей ол күнлөрге:
Кундиз аўыр мийнет зоры—беллерге,
Кемпир-ғарры, бала-шара үйкысыз
Үйдеғөрек шығарымыз түнлөрде.

Бақыраўық бригадир ағамиз,
Ел жатарда және иске шығамыз:
Гөрек шығарғанлар уйықламасын дәп,
Таң атқанша айналарды қағамыз.

Тастай түнек, қара нөсер күйіп тур,
Көзлеримде үйкі тасы үйіп тур,
Көз илгитив алыў болып әрманым,
Айналарды қарып жүрип буйықтый.

Шүтик шыра, ошакта от жанады,
Кустай қалғып көз илгитип алады.
Енеси, бийкеши гөрек шығарып,
Кыз нәресте аппақ қексии сорады.

Кыз айзынан емшегин алады,
Тез кыйтанып ийбе қылған болады.
Сыртта жаўрап турғанымды сезгендей,
Айна-бетке дөтем алып карады.

Деймен „урлап қараў, уяғ болады“,
Бирак көзим дегенине барады.
Уйыклап кеттим айна алдына бас койып,
Түсимде ол сөйлегендей болады.

Сонда қонышыма сүйкенип әстен,
Ояттып жиберген ким екен десем,

Мелле жұнли Мускат екен жаңыuar,
Кандай ғана жақсы ийтіне шекем..

5

Колхоз кеңесине бир күнн түсте
Faýyr-faýyr жүрт жыйналды бир пәste.
Райкомнан келгөн бир қолсыз ўәкил,
Ортада тик турып сөйлемеди эсте.

Айты жағдайдың аўыр екенин,
Кай фронта қызын, тәүір екенин,
Урысқа атландырыл жүзлеген улын,
Мийнет еткен бул мәрт аўыл екенин..

„Жаўыз душпан жаңталасар бүгінде..
Канлы сауаш Москваниң түбінде.
Карақалпақстан танк колоннасын
Дүзиүимиз керек тезден бізин де.

Бул тууралы кеше радиодан
Айтық, есітпеген жок шығар адам.
Кимде қандай усыныс бар, жолдаслар,
Кимлер қандай үлес қосады буған?“

Дегенде сез алып бир гарры дийхан,
Айты: „Бәрімізде бир тилек, бир жан.
Бир сыйыр әкелдім кемпірим менен,
Урысқа кетти кеше еқинши балам...“

Деп көзин сыпырды гарры қысынып,
Үсіз қалды халық оны тусинип.
Кекли ғәзеп кайнап, көплер сөйлемеди,
Хәмме писентинде барын усынып.

Кимлер пул әкелгөн тырақлап жыйып,
Ким малын әкелгөн турмыстак қыйып.
Кимлер қымбат баҳа затын әкелген,
Есаптан отпекте ортаға үйип.

Мен жетелеп, анам ғайдасып изде,
Бир қызыл баспақты әкелдік биз де.

Гитлерди „ийтлер“ деп ғарғап кемпирлер,
Балаларын айтып жас алар көзге.

Айдай, күдіретли-аў халықтың санасы,
Эңе келер мұғаллымның аңасы.
Касында көлнии, қолда түйнишик,
Барын аямайжақ ол ҳәм шамасы.

Оргада әк жаўлық орамын шешти,
Бир әжайып затлар көзиме түсти.
„Кестели көк кейлек, сәнли сәўкеле,
Хәйкел, өнір моншак, жарқылық“ десті.

Келини әкелген тилла билезик,
Бармақтан шешиди периұза жүзик.
Қулагынан алды зерли қырғасын,
Жүрт елжиреп турды баўырың үзип.

Бир сулыў тәбассум мұдлы жүзинен,
Сырлы сәўле таратқандай өзинен,
Кара көзи көлге ымырт түскендей,
Кете берди енесиниң изинен...

6

Базда таң боламан сарғайып аткан,
Гейде жолаўшыман шаршап киятқан.
Не кубылыс болмас кеўил дүзинде,
Бирде кус боламан уяда жатқан.

Сонда әстен тусил дәўран атынан,
Ойлайман „әх, сонша асқынлар адам“.
Сонда бул кен дүнья кус уясындей
Бир мұсәпирхана көринер маған...

Бир кеше ҳаўаның ырайы қашқан,
Ғәзеп оғын атты буршақлы тастан.
Алды даўыл, кейни жаўын дегендей,
Жыртқы үзик үйдеги жаўрады аспан.

Әжел саўдалары түсти басына,
Палапаның басып баўыр тусына,

Урқанаты ушып әбігерленди,
Тәғдир жаст еткендей кирттай кусына.

Шахмак әзғылғанда жаңы ышқынып,
Көрді бир жыланды келген ыскырып,
Күс байдустың жарылғандай жүргеги,
Уштың-конды жан саўгалап қышқырып,

Соның арасында болды тасырлы,
Жыланға бир кирпишешен асылды.
Күйрығынан тислеп тартып алды да,
Тобанаяқ болып басын жасырды...

Билсем күс уясы бузылған сонда.
Мен көрмей кеткенде бүтин азаңда,
Бир куска кеміслік қылмас па еди,
Олсыз да жетпесін оркестр дүңья...

7

Теримнен дे аўыр ислер ёле бар,
Кеш гүзекте қазыў деген бәле бар.
Сол қазыўдан мингестирип қайтқанман,
Астымызда жиірен ғуан жаныўар.

Күв суұық, адамлар жуқа кийинген,
Қойныңнан кирген жел шыгар мийинцен.
Байшубарға мингестириген Баршынды
Алламыстай бала кеўдім сүйнінген.

От жарып жылымып ыраш ырында,
Нан қыздырып жедик жыңғыл шөғина.
„Тоңып қала көрме, табельщик бала“
Дей құлип қымтады жағамды сонда.

Сол мәдәли дүсирлетип ябысын,
Семіз аўлатком суұығып түсін,
Келип қалды үстимизге ат айдал,
„Усы ма аўлақта табысқан кисин?“ —

Деп кисимсип күлди жумылып көзи,
(Хәмме урысқа кетип, қалғаш бол өзи.

Көп жақсылар кетип Уатан қорғаўға,
Бираз жаман елди бұлдирген гези).

Жас келиншек әүел аз-кем албырап,
Дәрхал өзин жыйып алды да бірак,
Кымтай берди кулип қызыл шарфымды,
Корлығы келсе де сыр бермей карап.

Илме сұлтай ғап қашырып әүеле,
Харам ойын бүркеп болды әүере.
Ат үстинде бир қыялаң отырып,
Насыбай атып, мысқыллады төбеде.

— Тайында үйретсан, миииске жақсы..
Қаұын егип кетти,

Коста жок сақшы...

— Сол еккен қауынын сағал жегенше,
Баллардың жегени—кеүйлдин нақшы...

— Басын айландырып айқаў баллардың,
Жара қөзли келин, қылығың гар дым...

— Келиндердің көзи қандай екенин
Адлар пайыты қёлди аксақаллардың...

Дегенинде ел „иісі“ шамланды,
Келин сезиндеги астар ақланды.

Аўыл аўлак, жигитлер жүр урыста—
Ақсақал күш көрсетиүге ғамланды.

Мениң де такатым болмады турып,
„Не керек?“ деп бардым қасына жүрип.
„Хожалығың бузба фронтавиктің!“
Деп-атка қақтырды, бир қамшы урып.

„Бей мириимсиз!“ деп келиншек албырап,
Маған жуўырганда алдынан орап,
Ат үстинде күшаклап аш белинен,
Сүймек болды „күйдирме“ деп сыйырлап.

Намысым қорланып, қайнады кегим,
Атқа тайди ылактырган кесегим,
Кек жал ат абайсыз үркіп кетти де,
Ыңқ егип жығылды, қам семиз „бегим“...

Кайдағы балалық алым есимди,
Таслап кетиппен ғой баслы исімди.
Кой, ертелеп барып көріп келейин,
Шенгелликте қалған байғус кусымды.

Бул ғаўғалы, арасатлы дәүирде,
Кәүіп-қәтер көп уя басқан кеүилде.
Дұздеги кус туёу, үйдеги адам
Фам-қайғыдан сауа өмес өмирде...

Аспан күмайтланып бир күни кеште,
Күү қамыс ызыналап, ызғырық ести.
Сел-бұршак сабалап ерик гүллерин,
„Куралайдың ғайы“ бул көлгея дести.

Кайғырып шенгелде қалған уяны,
Таң сәхәрден шырт уйқыдан таяны,
Барсам. меннен үркіп жүрген сол кусым,
Өлип атыр канатына таяны,

Шымшық дейин десем, зэрре ғаўырак,
Әжел менен айқасыпты тәүір-ак,
Селлеген деңеси музлап йазда,
Ұясынан ушпай өліпти жаўрап.

Козғап көрсем жансыз кусты уядан,
Астында шүйкилдең жағыр палапан,
Әжел аязынан қорғап перзентий,
Ана байғус өзи болыпты қурбан...

Я әжел, не деген кустағы мийрим!
Тикенге тырналыя, шөлшеклер жыйдым.
Жамғыр күртyn палапанра жутқызып,
Иргесин тикледим; бузылған „үйдин“.

Нелигин билімдім өлген кустың бол,
Кезиме жас алдым, елжиреп кеүил.
Аяз танда арасынан шенгелдин,
Жақын жерде сайрап қойды бир бұлбил...

Кеште арпа орақ басына кетин,
Жаз ақшамы үрге қайттым түнлетип,
Арқаштағы аўлақ көлдин бойынан,
Хәўлирип, сескейнп бараман етип.

Жазғы түн; кемтиқ ай сәўлесин шашар,
Бир үйрек үстимнен суусылдан ушар.
Сыңсып жылап, шашын жайып аўлакта,
Суў бойында отырыпты бир нашар.

Бала жүрек үриккен шымшыктай дүрлеп,
Қамыс тасасынан қарадым серлеп.
Анам айттар еди елеге дейин,
„Арқаштағы көлде суў пери бар“ деп.

Жасырынып түйесинир бүгине,
Гэ буқкышлап, гэ қараймаң тигине,
Айдық жақтысында анықлап қарап,
Көзим жетти пери емеслигине.

Жағыста отырган шашларын тараң,
Менин ушын ҳәмме периден зыят.
Жөргөнде қысыншақ, аўлакта батыр,
Кандай пәк, гұнасзы тунғыш мұхаббат!

Коркытып алмайын деген ой менен,
Әсте қосық айтып бара бердим мен.
Ол ҳәўлирип бираз қарап турды да,
Жылдам маған қарай жуўырды бирден.

Жуўырды күткенлей кушағын ашып,
Мен албырап қалдым ақылдан сасып.
Жаслы көзин жүзлериме үйкелеп,
„Жаным“ деди мени баўырына басып.

Ақ билеги мойныма ас үлды,
Колаң шашлар жүзлериме шашылды.
Көзлеримнен күшірланып сүиди де,
Жумсақ көкирегине қойды басымды.

Ай сокпaryи көлтө Төсөп гүмистен,
Айсаандай ашықларды сүйискен,
Жүрек туулап, бас айданып баратыр,
Сүт татығаң бир жағымлы ийистен.

Өнім бе, түсім бе, айыра алмай,
Бир де сез айттыға батылым бармай,
Түңрүш мұхаббаттан тоят ансады,
Бала кейлім түлеп түшкән сунқардай.

Хат түспеген кағаздайын ақ едим,
Жигитликтиң гұнасынан пәк едим.
Ыссы құшарынан босансам бирак,
Аяқларын оның құшажақ едим...

Бес ай болды келген еди „қара ҳат”,
Шанқаралық күйреп, болғандай опат,
Уасы бузылған күстай безигип,
Ылағады таза жесір перибаат.

Ақшам жалғыз қайтса арпа орактан,
Бир бүлбіл сайранты шенгеллік жақтаи..
Мұғаллимниң атын айтып шақырып,
Тикелге тырналып излеуғе шыккан.

Айтпаса да билдім, не болған ҳалы,
Камыслықтан шығып кам семіз сары,
Көл бейнінда оны услаң алыпты,
Кийими жыртылған, кейили жаралы....

Қекирегин қымтап, келип өзине,
Жұзин басып сүйкел менин жүзиме,
Сүү бойында сүйеў биліп отырды,
Кысынып, жубатып айтқан сөзиме.

Балалықтың мұнлы елесли туси,
Еле көз алдында ушырасыў усы.
Кулагында кызын жубата алмай,
„Келин!”, деген енесиник даұысы.

Ол кетти, мен калдым сүйдін бойында,
Сүү пери сыйқырлап кеткендей сонда.

Бағ айланды бахыт суұын ишкендей,
Сырлы бир күш дүкім сүрип ойымда.

Тұң деп хурейлениү шықты ядымнан,
Кеүіл тарларымды тырнар „Адыңан“,
Аұлақ көлге шомылғандай жулдызлар,
Самад „ашықсан“ деп сыйырлар маған.

Дүнья қәпелимде кетти өзгерип,
Урыс піткендей, ҳәмме үйине келип.
Бұлбіллер сайрасар бала кеүлімде,
Йошлы шайырлықтың ҳәүесі енип...

* * *

Көп етпей зым-ғайып болды келиншек,
Кимлér аяп, кимлér токыды өсек,
Мениң де сырымды сезди ҳаяллар,
„Табельщик балада өзгеріс бар“... деп.

Татлы азап тартып жүдедім азып,
Пұтқыл дүнья бос қалғандай құлазып,
Тұснімде көп сандырақлар екенмен,
Жүрдім дәптер толы қосыклар жазып.

Арқаштағы көлгө келемен кеште,
Узақ отыраман ыңылдан әсте,
(Күтилметен сол жолығың ақшамы
Елеүретер еле түскенде еске...)

Келди көл бойына бир күни анам,
Камыс тасасынан карадым оған;
Сакка жүгінді де, пилте шам жағып,
Айтқан сези бир-бир еситилди маған:

„Суў ийеси айнанайын суў пери!
Жынысың ұялғой, сен ая мени.
Дуўаласан мени дуўала, жаным,
Көрдім деп ҳешкімге айтпайын сени.

Мен келиншек болып түскен заманда,
Кеште суў алыўға келгенде бунда,

Алтын тарак пенен шашыңды тарап,
Отырдың ғой талай көл жағасында.

Зейнице мен ҳасла тиймейин еениң,
Шомылсан қасыңа келмейин сениң.
Тилла әребегим экелдим саған,
Шақырма туылдерде баламды мениң.

Улкен балам урыста көп ўактан бери,
Түслеримде келип жубатар мени,
Жанымды берейин, құңың болайын,
Кишкаңеме тийме, жаным сууperi!*

Деп анам жалынып көзин жаслады,
Тилла әребегин сууға таслады...
Соннан берли дүзге кетип түйлерде,
Көлге келгенимди коя басладым.

Еситтим жас жесир аўылдан кеткек,
Атасы келипти төркини бетген.
Ақлық қызың алып қалып енеси,
„Бахтыңды ашсың“ деп рухсат еткен.

Жүрек ырық бермей ақыл-санага,
Соннан басласап усамадым балаға.
Бир ғәлетий құс уялап кеүилге,
Сайрап сулыў, шийрин дәртли намага...

10

Эй, тоба, коя бер адам дегенди,
Кайда өзгертсө де мәкан дегенди,
Үйыз-ийни курып сағынар жүрер,
Киндик қаны тамған ўатан дегенди.

Коя бер усы бир шайыр дегенди,
Елжиретип жүрек-баўыр дегенди,
Шенгелин гул етер, шымшығын—булбил,
Усы бир ускынсыз аўыл дегенди.

Бир түп тал көрсө де оған жаңалық,
Бир гарры сейлесе—турсыс давалық.

Даурандай елеслер урыс үагындағы
Кырк жыл аржағында қалған балалық.,.

Қәлем жаңра тиғди тұн бойы жазып,
Аўмалың ҳаўасы жаңыма азық.
Азырақ бас саамаллатып қайтайни,
Сыртқа шақырып тур баҳәрдин сазы.

Атызларда шигит егиси қызған,
„Арба жөл“ дәпгердей табалар сызған.
Исти тыңдырып жүр үш-төрт трактор,
Өрден-ыққа шабар бригад жазған.

Шашау салған шөпкөр жайлар ҳәнкүйип,
Телеантенналар шошаар бийик.
Бағ-хәрем жок болған,
Маллар байланған,
Жерлер кебирленген таз кебин кийип.

Тұрмыс жаман емес, курғын көплери,
„Машын“, „мотоцикл“, „ақша“ гәлле ри.
Еңбек етер, табыс табар, тек ғана—
Үркіп ушып кеткен инсап кептери.

Клуб, мояшалар жок, қағазда қалған,
Не салса басшылар өзине 'салған.
Искер коллар суұып бираздан бері,
Табысып кеткендей шын менен жалған.

Атызға шықпаған еле адамлар,
Ферма бетке үш-төрт ҳаяллар баар.
(Хәй, табельщик бада, косық оқып бер,
Деп ңеге сүйкимли ойнамас олар?...)

Мектеп коңырауы келер қулаққа,
Мени шакыргандай балалық жаққа.
(Кишкане болса да әжжедей аппак,
Бизиң мектеп таза еди-аў биракта).

Билгир ҳәм азада бек туткан өзин,
Абырайлы еди-аў мугаллим бизин.
(Хәзир болса бригадир оларға
Пахта тергизип жүр ағартып көзин...)

Аўыл аўлақ елдей, зейин жиберсен,
Сымға қонған қарлығашларды көрсөн.
Йошлы композитор қара түш пенен
Жазып кеткен „Бәхәр“ нотасы дерсен.

Бурын бөденелер жонышқалық беттен
Сайрап еди. Бәри уұланып питкен...
Хинд елшиси—ала шапан өлепек,
Әлхәббиз, сақ жүрип бол күнге жеткен!

Самал ләм топыракты кептирип демде,
Шадлы перде тұтты сәүлемі күнге.
Бир шайкус ушып жүр қалқын асықпай,
Гене ыраш, шенгелдіктин үстинде.

Бир кыймас биреүим қалқандай дүзде,
Келмеди деп гийне егердей бизге,
Кеүіл қәтериме тәсelle берин,
Келдім сол уяны көрмеге тәзден.

Палапан жоқ, барсам тәцирге жазып,
Бизді менен қатнасырын тыйрандай,
Кайттым бос уядан кеүлім қулазып,
Табырынақ қалып қойған дығандай.

Жөнекей жубаттым өзімді сонда:
Бала бұлбиді қанат байлап, азанда—
Ушып кетип, үзакларға уядан,
Сайрап жүрген шығар бир гулистанда...

11

Хәм бурылдым үш түп гарры тал бетке,
Биз оқыған мектеп орын бар бетке.
Кубласында көл бойынан кашықлау
Мугаллимнин үйн турған албетте.

Ол жайлардың орны ҳәэзир егислик,
Жаптың жағалары отлак көгислик.
Соқпақлар жоқ, мәзи обымда қалған,
Көл ҳәм сайызланған, бойы тегислик.

Сол балалық заман ойыма түсти,
Сол ашықлық әрман ядымга түсти.
Сол бир жоқ периге жалынып атқай,
Маржум әзиз анам ядымга түсти.

Тунғыш мұхаббатым—жаралы елик,
Кез аудымнан өтер көрінис берил,
Қыялымды серпип кызыл „Жигули“
Сол мәхәл тоқтады тусыма келип.

Хәнатлас көйлеги шоктай лаұлаған,
Бир сәнәм түсти де, бейледи маған.
Қыялымның қыядагы төрінде
Бир аңсаұлы елес түстей ояңған.

Қердім арыўлықтың толып-тасыўын,
Аяқ басыўын айт, аяқ басыўын!
Туұлғанда сүйинши сорап үйинен,
Жегеним есімде майсек шашыўын.

Ядымда куўырщак ойнағанлары,
Кемпир өлгендे жылағанлары,
Қаңқулға келсем, бир жола менинен
Негедур анасын сораганлары...

Жыллар шапқан аттай өттилер демде.
Сейил пайыты бир дем алыс кешинде,
Шайқалыш кыз болған бул карындастың,
Залды аўзына каратқаны есімде.

Серпилип зер нағыс сахна пердеси,
Кеүиллерди бийлеп ышқы зердеси.
Булт артынаң көрингендей толған ай,
Шыкты жайнап көркем өнер еркеси.

Хаўазында бардай булақ сылдыры,
Макпал жумсақлығы. гүмис сыңыры.
Кара көзи көлге ымырт түскендей,
Талдырманш бойында талдың сүмбили.

Көзлерим сахнада қыялым—алыс
Шабырысып атқандай қайғы, күйаныш.

„Усамасаң туұма“ деген сөздің сол,
Үктым мәнисінде жоқлығын шалыс.

Ізлел таўып сонда сахна артынан,
Манлайынан сүйип, қуўандым оған.
Анасының биз хабарсыз турмысын
Айтып берген еди қыз сонда маған.

Айтқан, аржағында Эмиүдәрьяның
Анасы жақадан турмыс курғанын,
Еки ул, бир қызы бар екен онда.
Айтты аўылға келип-кетип турғанын.

Айтты: „әжем байгус өлди Әрманда,
Бир уяда жалғыз қалдым мей сонда.
Анам алып кетти мени үйине,
Хәм мектеп питирдим жүрнп солманды.

Несип етти қосық, музыка маған,
Консерватория питти сонынан.
Турмыс курдым, бир' ул, бир қызымыз бар,
Күнеўим сазенде, әжайып адам...“

Машинадан түсип жеткенше маған,
Хәммеси ҳапзамат кешти ойыннан.
„Аға“ деп атымды айтып құлымлеп,
Пәк нәзерин ийбе менен қараган.

Сол таңыс жағыста отырып кеште,
Өткенди асықпай түсирдик еске.
Айтып берди қара көзли карындас,
Бир әжел ҳәдийстің тарихын әсте:

12

Айтты: „Шайыр аға, есит, миңрибан!
Бир суұық шынылыхты айтайын саған.
Тәғдир ойлаң тапкан тосын ислерди,
Таппас деймен ең бир сумлықлы адам.

Урыс піткели қырқ жылдан да көп болды,
Қаша үміт гүллеп, қаншасы солды.

„Кара хат“ алса да қаша аналар,
Улы киятқандай қарайлар жолды.

„Мәни жалғыз таслап, өлип көр, кәне!“
Дегенімде әжем құлимлел бәле,
„Әкен тири гой...“ деп, шашымнан сыйрап,
Көзин сүртер еди жасырып және.

Жоққа исенбейміз сиз беңен биз де,
Бирақ мен тән бердім сол айтқан сезг..
Жүрек сезими ана деген адамның,
Мен билсем, қандай да жараган өзге...

Бул ҳәдийслер уғрас келмес ақылға,
Усап кетер бәлким ертек-накылға.
Гүллел турғақ кеүйл барыма мениң
Бир дүбелей басып кирди жақында:

Бир күни хат келди бир молдаваннан,
„Әкеніз тири“ деп жазыпты мағав.
Жай жерде ҳәм қалай...
Жазған ҳәммесин
Ҳәм анамның қайдалығын сораган.

Аралығы узак болғанын айтқан,
Бәрқа хат алсың турғанын айтқан,
Ол ветеран майып екен өзи де,
Сонда да изинен барғанын айтқан.

„Әкениздің ұждан тазалығынан—
Гүман етпен, ол мәрт, пәк жансы адам.
Бирақ бул урыстың сүмлек ислерин,
Кызым, тилим бармас айтыға саған...“

Жазыпты сауашта бирге болғанын,
Қәүипли разведкаларға барғанын,
Бир жола жарадар болып, атысып,
Екеүін боранлаш дүзде қалғанын...

Хатларының бәрин сақлад жүргенин,
(Былтыр оған беріпти Данк орденин).
Бирақ оның тирилигін тис жарып,
Бизлерге айпаўға ўәде бергенин.

Жакында изинен барып көргенин,
Сүм айралық ер жүректи женгенин.
„Үәденди бир рет буз“ деп, бәрдама
Бир тайры күш буны зорлап жүргенин...

Дийдар көриспеген әкемди аяп,
„Тири“ деген сөзге күйавым бирак.
Ертеңине барып айттым аиама,
Үңсиз қалды ушқан күсларға қарап...

-13-

Эүел қолға қәлем аларда, маған
Күс уясы еди бадана болған,
Енди ол уядан кайты шекпеймен,
Онда тиришилик жок, ҳүүдеп бос қалған.

Нелерди көрмес, буд адам баласы!
Бомбадан қыяраган аўыл-қаласы.
Баўыры пүтии бир де жан қалмағанбыз,
Сол қыргын урыстың қанлы жарасы,—

Питти десек, еле ашылып атар,
Ол жарада ойнап осколка жатар.
Урыс ҳәйири шарпыған ҳәр жүрекке
Бузылған күс уясы да аятар...

* * *

Сорап жүрмек, бул қайсы жер* деп бизден.
Пайтах жатқан жеримиз бар шексиз кен.
Ақ қайыңың кек жәлқомын жел үрлеп,
Зәүлім бийик қарагайлар кек сүзген.

Жол тоғайдан кек шалғынға шығады,
Кек суўлы бир өзек бунда ағады,
Крестлер мәнгилик уйқы гузетип,
Жол шетияде қойымшылық қалады.

Жамғыр жаз ҳаўасын жуўып турады,
Мұнды салқын кейиллерге урады,
Жас топырақды бир қәбирдиң басында,
Еки ҳаял сыңсып ғана жылады.

Екеўи де алыс жақтың ҳаяллы,
Бирі кәйүаныдан өткен шамалы.
Хаў, баяғы Арқаш қөлдин бойында?..
Қой, ол жағын бунда еслеў гұналыш...

Жылады, жылады, ҳаял жылады,
Жас топырақты бүріп, сыйрап-сылады.
Қырқ жыллық мумия—муҳаббат шери
Корғасындағы ерип аққан болады.

Жасырағы өксір „әкежаным“ деп.
„Бир көріп, еркелеп тоядмадым“ деп.
Ал мен өқинемен бул ҳаяллардың
Хәсірет теренлигін жағалмадым деп...

Ала, қыз қашама мәнзиллер аққан,
Қаша вокзалларда „көлік аўмасқан“.
Арзыу-әрман менен излеп келгени
Дийдар көрмеслике бекинип „кашқан“..

Врач айтты сонда:
„Раҳмет сизге,
Нे де болса излеп келгенинизге...
Ол әжайып гөzzал бир имсан еди,
Күтилмеген иске қыналдық биз де:

Телеграмма берип, шығыпсыз жолға,
Айтып едик, катты куўанды сонда.
Ҳәтте бүлбил болып сайрап жиберди.
Бирак жансыз жатыр көрсек әзанда...

Мынау қағазларын, орден, медалын
Естеликке саклап жүриүге алып".
Қағаз арасынан шықты бир сүүрөг,
Артқа жетелеген адам қыялыш.

Сүүрөт тозған, қағазы да сары дым,
Екеўи суўғарар каўын қарығын.
Көзлеринде күлки, жаслық нұры бар,
Ийт ҳасылы Мускатты да таныдым...

Врач ағай ашып стол тартпасын,
Бир кассета магнитофон лентасын

Алды да даўысқа қойып жиберди,
„Сен яр қал евиди“ ник шерли намасын.

Изинен косықлар оқылып кетти,
Кеўиллер унырап сөгилип кетти.
Жаралы жүректин әрманларынан
Сабыр кәсаларым төгіліп кетти:

ОНЫҢ КОСЫҚЛАРЫНАН

Жап бойында жаўдырап,
Сүтилмек гүллегенде.
Жаздыр ылақларыңды,
Жаяйын, анам мениң.
Бойында Кегейлиниң
Шенгеллер гүллегенде,
Ышқыңда бұлбұл болып,
Сайрайын, ярым мениң.

* * *

Тар околка ғамбыр суұы толғанында,
Үйде тезек жаққан отың жылтытар, ана.
Жаў шебинде мен боранлан қалғанымда.
Шинелимди таныс қолың қымтар, ана.

* * *

Гүзар жолдан атлар баар,
Жалын самал тараңғана.
Бос дизгинли торы атқа
Сен жылайсаң қарап, ана.

Төрг дойнағын ак көксиме
Бассам дейсен, ярым мениң.
Мәрдана бол, қой өксиме,
Ярым мениң.

Кеўил бағыңда той қылып,
Жазып шашықның түйдегин,
Аш көзинди тойдырып,
Сүймедин, ярым мениң.

* * *

Қатты самал арқадаң ескенди,
Тұсімде көріп жаным сескенди.
Көлге ымырт түскендей көзинди,
Бурдың меннен жүзинди, ярым менин.

* * *

Дұз несип тартқан күйісты елге,
Кайтқан құслар қонағы көлге,
Қанаты сынық бир жалғыз разбан,
Жаўтацап көкке мойынын соған.

* * *

Ақшам, ак бесік тәяіран анам,
Тұн уйқыдан төрт ояиған анам,
Бауырыңды қабап еттиң бе?
Жолима қарай-қарай кеттиң бе?

Ақ билегин дастанған ярым,
Ақ дастыққа жас тамған ярым.
„Кара хат“ алып, жесир қалдың ба?
Ақ жүзине қоллар салдың ба?

* * *

Тау басынаң булт аўғаңда,
Төменде сел жаўар болар.
Ел басына күн туғанда,
Ер иамысқа шабар болар.
От ишинде қалса Үатан,
Жигиттиң жан жарасынаң
Аппақ қарға қырмызы қаш
Ағар болар, ағар болар.

* * *

Атакаларда бирге жуұырдың,
Оқлар тийгенде бирге жығылдың.
Бирге тондық музлы боранда,
Қалаларды жаўдан аларда.

Еди неге менсиз уйылаң атыр,
Не жазығым болды оларға?...

* * *

Кар жаўғанда шар бузыл
шығамыз дүзге,
Сона-сүйлин дус келер
несийбемизге.
Шинеллииен тарт мени,
Мускат ийтим,
Қоғаларға шама жок бидзе...»

Есик алдына екеўимиң еккөн,
Қаұын писипти, жарайын, ярым.
Құлип-ойнап түсіме бир ен,
Тойып-тойып қарайын, ярым.

* * *

Ер жигитке елжиреп,
Ыдыраў уят, ана.
Аппақ жаўлығының
Бир шетин узат, ана.

* * *

Аяқларым болғанда еди,
Желдей желип баар әдим, анам менин,
Егер колларым болғанда еди,
Шашыңды сыйпар едим, ярым менин...

14

Таң алдында қайттым үйге аўылдан,
Жалғыз баратырман сол сокпақ жолдан.
Кешеги сүмілік сез — солдат тәғдири.
Косықлары уйқы бермеди маған.

Булар қосық емес, жүректиң каны,
Ер жигиттиң ат басындаи әрманы.
Бунда бар урыс деген жаўыз балеге,
Нәлет оқып атқан инсан ҳужданы.

Ел дең етик шешпей қан кешкенлери,
Аұызлыкты аттың суү ишкенлери.
Үатан мұхаббаты,
Жаўға өшпенлик,
Жигірмә миллионның жан кешкенлери..

Аналардың ақшам жолларға шырып,
Бозлаулары жасқа жаўлығын сырып,
Қаўышлаған күшак,
Жесир дастығы,
Карындастың сыйсызлары қамсырып.

Жалғыз баратыман.
Жүргегім сызлар.

Жымынласын, тызырласып жүлдәзлар.
Уясында таң уйқыдан оянып,
Ушып кетип атқан күсларға усар!

Май нәпесли бәқәр, көгис әтирап,
Мине таныс мәнзил кеүілге инак.
Шенгел қоныраулапты, гүллерин төгіп,
Бузылған уя тур, кусы жок бирак:

Я әжеп, тәбият не деген - билгір!
Бул нацилге сираң кус — еди бүлбил.
(Оларды шымшыктай көп жаратқанда,
Талант қәдири болмас еди жерде бул.)

Я иисал, тәбият не деген әдил!
Шенгел тикенекке питін сулығүл.
Таўыска түс берген, дауыс бермеген,
Шырайдаи салыўызы хош ҳаўаз бүлбил.

Бирақ елеспесиз усы кус егер,
Сайраса, кеүлинде ашылар гүллер.
Түрін көрмей, оны мактап жырласар,
Қашама шайырлар, жүйрік кәлемлер.

Сез бар: гүл ышқында сайрапда бул кус,
Өз жүрегін шоқып қанатады-мыс.
Сейтип болып таң атканша бағларда
Дәртін сайрап дейди бир тынбай байгус...

Бул бир мүкәддес күс ҳәмме жерде бар,
Хәр бағдың хош ҳауаз бүлбили болар.
Ашықларға мунлас,
Шайырга сырлас,
Бағ таппаған жерде шенгелге конар...

Тикенге тырналып ол уя салған,
Кара дауыл оны бузып ушырган.
Өз нәсилин қорғап өлген күстүң сол,
Бирили-жарым пәри һилинил қалған.

Жетим қалған сары аўыз палапан,
Кайдан сезсин не екенин алакан?
„Егер түсип кетсем, жуўап бересен!“
Деп, еле шүйкилдеп турғандай маған...

Соннан берли қайсы елге бәрсам да,
Кай бағда бүлбүлгө қулак салсам да,
Аўылласың танып сол бала бүлбил,
Сайрап тур ма дең қаламан мен сонда.

Хәм еслеймен тыңлап оның намаеын:
Бузылған уясын,
Ессиз анасын.
Кырк жыл өз ошағын көрмеске жазған,
Дилгир мүтәж солдат жүрек жарасын.

Еслеймен анамның қайғы-наласын.
Жоклад урыска кеткен үлкөн баласын.
Еслеймен сол өмірзая жулдыздай
Канша айналардың сөнгек шырасын,

Еслеймен еситсем бүлбил намасын,
Арқаштағы көлди,
Пахта арасын.
Кара, көзи көлге ымырт түскендей,
Тұнғыш мұхаббаттың меҳригиясын...

Хар кимниң меншикли кеүил бағында,
Ойлайман бүлбил бар ҳәмме ўағында,
Инсан ҳәсиретин, шадлық-әрманын,
Тәрийл етер ол сайраған шағында.

Дүнья җәэир арасатлы, топанлы.
Оғыры җүрейли, еси алсанлы.
Ол кәүип-қәтерли шенгел астында
Курык баскан бұлбил уясы яңлы.

Бузыўға қаст өтип даўыллар келер,
Сел-буршағын айдал жаўынлар келер;
Сагаллар сүйкенер,
Жылан өрмелер,
Көз-кулақ болмасақ· биз оған өгер.

Сары уұзыз, темир қанат палапан,
Еллең үслар оны епсиз алақан.
„Егер түсіп кетсем, жуўапкөрсөң!“ деп,
Шүйкилдең турғандай туїылар маган...

Январь, 1987-жыл
Некис.

МАЗМУНЫ

Жүреклерге жол изжеп 5

«Дэйир самаллары» китабынан

Төртликлер	11
Тилек	12
Ат зәңгиси зынылдар	15
Сен дегенде	16
Излениј	18
Өмір ақсесслері	19
Әрманлар	20
Тахнатас тарнауы жаңында ойланыу	22
Бүтінгі күн	23
Сен мәрдана халықсан	25
Поезд емес, елдин дәүлети келди	27
Кеүлиний кашпели күни бодарман	28
Аұыл, аўыл!	34
Усы жұртқа ҳайранмай	35
Келдім (<i>Сулейман Рустамға</i>)	37
Булак (<i>Сырбай Мәуленовка</i>)	38
Совет Башкортостанына	39
Сау бол, совет Татарстаны!	40
Татарстан жолларында	43
Сабантойда	44
Риммага	45
Соңетдер	47
Кыйын ҳәм ансат	48
Романтика	48
Шайыр ҳәм әжел (<i>баллада</i>)	53
Гузар жолдаш шетте, тал саясында	58
Мұң қалмас	58
Болмаса	59
Ғазлардың канатында	59
Үйинцииң артындағы шок көндірліктө	60
Яльма түсти	60
Орфейге	61
Шойдания	63
„Қыз дәүраны“ атты алтын тақтынан	65
Кеүіл аспанымда жүлдізлар сөнни	66
Пазыйнет	67
Кешти миңе жас топырағыц	69

„Аласатлы дүнья бул“ китабынан

Жол самалы	72
Сәүбетли акшам	73
Тәжирийбе тәмшілары	77
Үатан	82
Мен қалада оқынанда	83
Исеним	83
Гуз көриниси	85
Бир балыттың адам баразыр	86
Тасқа көгертен гүл	87
Пәлекли коста түнеў	89
Түни, мәнен кырауыллар шакыры	92
Кеп ғәниймет демелер бос қалар изде	93
Жаңалан, достым (<i>К. Нурымбетовқа</i>)	94
Хошадәс (<i>Генжебай бақсыга</i>)	95
Үмтыйламан	97
Ашық сез	98
Диалектика	100
Заман мәнен аяқ қосып журмесен	102
Миллионбай Азamatқа	103
Кешки жол ойлары	105
Жақсы азамалар	110
Кандай жақсы усы заманда	112
Дос кәдири (<i>Бабаш Исмаиловтың естелегигине</i>)	114
Шынар, сен қалайша бир жерде турып	115
Ләне бәхәр кедди	115
Адам	116
Хамал	116
Лаванда	117
Хэзия (<i>Актер Р. Сейтровқа</i>)	119
Ешектин шикаяты	119
Сагалајек	120
Дарстан тауларында (<i>Патиматқа</i>)	123
Тау жолында	129
Саклан, Ғамзатовты	130
Шелдин ийсин, алса тұрмыс	131
Газитсен	132
Посейдонның ғәзеби (<i>аллегория</i>)	134

„Ойлар“ китабынан

Нарцисс	147
Тунғыш мұхаббат қосықлары	148
Неде екен өлмеслиги Омар Хайямның?	149
Эпиграммалар	149
Бириңши зұрәәт алынған жерде	150
Сын керек	151
Жазғы кеште екеүмиз бағ ишипде	153
Комната № 501	153
Сағының	155

„Дала эрманлары“ китабынан

Алтын дәръялық самалына	156
Итизар саган	158

Поэмалар

Каракалпак ұажқында сез	160
Бұлбіл уясы	190

На каракалпакском языке
ИБРАГИМ ЮСУПОВ
СОЧИНЕНИЯ
(Избранные сочинения в двух томах)
ТОМ I,
Стихи, поэмы.
Издательство „Каракалпакстан“
Нукус — 1992

Редакторлары Ш. Сейтov, П. Мырзабаев
Художниги И. Қыдыров
Худ. редакторы У. Ережепов
Тех. редакторы Б. Насыров
Корректоры А. Аташева

ИБ №71

Тернүге берилди 6.V.92. Басыўға рухсат етілді
3.VI. 92. Қағаз форматы 84x108^{1/22} Типографиялық қа-
ғаз №2 Әдебий гарнитура, кегель 10 Жоқары баспа
усынында басылды. Қөлеми 7,0 баспа табак, 11,76 шәртті
баспа табак, 10,0 есан баспа табак. Тиражы 3000. Зака-
зы 204. Баҳасы шәртнама бойынша

**„Қарақалпақстан“ баспасы, Нөкис-қаласы,
К. Маркс көшеси, 9.**

**КР мәмлекеттік Баспа сез комитетинин „Правда“
жыц 50 жылдығы Нөкис полиграфкомбинаты,
Нөкис қаласы, К. Маркс көшеси, 9.**